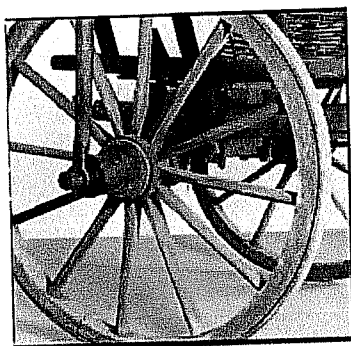

JD - 65/09 - 4

**Mediální obraz Romů versus Roma
Rising/Romské obrození
aneb
nový mediální obraz Romů**

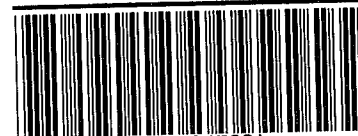
- diplomová práce -

Vypracovala: *Jaroslava Divíšková, Bc.*
Vedoucí práce: *Prof. Miroslav Vojtěchovský*

Mediální studia
Elektronická kultura a sémiotika
Fakulta humanitních studií
Univerzita Karlova
Praha 2006

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KNIHOVNA JINONICE

3255331700

Za odborné vedení děkuji profesoru Miroslavu Vojtěchovskému.

Práce vznikala s myšlenkami na mé přátele Kathleen Kennedy-Corey a Chad Evans Wyatta, Dagmar Hochovou-Reinhardtovou a Zdeňka Reinhardta, Marie-José a Karla Růžičkovi a za vydatné podpory přátel Iriny Tomové Todorové, Nikolaje Pavlova Peneva Gunderova a Alexandra Alexandrova.

Všem upřímně děkuji.

Věnována je památce Ludmily Dvořákové.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala sama s použitím uvedených zdrojů.

Jaroslava Divíšková, Bc.

V Praze dne 1. května 2006.

obsah

úvod	1
rozvrh eseje	3
Část I.	5
oddíl 1. typifikace a stereotypy	6
1.1 stereotypy	6
1.2 význam a symbolický interakcionismus G.H. Meada	8
1.3 Schutzovo pojetí typikací a stereotypů	10
1.4 sociální konstrukce reality dle Bergmana a Luckmanna	13
1.5 Barthesův mýtus jako interpretace reality	15
závěr oddílu 1.	18
oddíl 2. mediace a mediální obraz	19
2.1. mediace	19
2.2. mediální produkt	20
2.3. reprezentace jako dojem realističnosti	22
2.4. mediální reprezentace typů	23
2.5. medializace stereotypů	24
závěr oddílu 2	26
oddíl 3. mediální obraz Romů	27
3.1. mediální reprezentace menšiny	27
3.2. charakteristické rysy prezentace <i>rasy</i> v médiích	29
3.3. mediální obraz Romů v České republice	32
3.3.1. mediální obraz Romů v tiskových médiích	35
• fotografie Romů jako ilustrační materiál	39
3.3.2. Romové v televizním zpravodajství	43
3.3.3. konkrétní případová studie „ <i>Romové na fotografii</i> “	51
3.4. závěr oddílu 3.....	57

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

oddíl 4. interpretace významu ve fotografii	59
4.1. jazyk fotografie	59
4.2. fotografie a metafora	61
4.3. sémiotika fotografie	63
4.4. moc fotografického obrazu	65
4.5. fotografie v médiích	66
4.6. fotografie v době virtuální	67
závěr oddílu 4.	69
Část II. Roma Rising/Romské obrození	70
o autorovi	71
první projekt v Čechách	72
nový námět	73
rozsah a chronologie projektu	75
technické provedení	77
podpora projektu	77
inspirace autora	78
Romové na fotografiích Josefa Koudelky	78
Josef Koudelka	79
Koudelka versus Wyatt	81
tematické vymezení projektu	82
hledání a fotografování	83
portréty	86
kniha <i>Roma Rising : Romské obrození</i>	87
běžný mediální obraz Romů versus Roma rising/Romské obrození	88
• z hlediska vzniku	88
• z hlediska estetického	90
• z hlediska sémiotického	90
mediální reflexe mediální reflexe aneb mediální obraz mediálního obrazu	92

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

• kritika z pohledu estetiky	94
• kritika v kontextu	96
teoretické zhodnocení	100
dle mého názoru... ..	102
zájem o nový obraz Romů?	105
závěr části II.	107
závěr	108
seznam literatury	110

<motto>

Probably because artists themselves have a special position in society, they are often particularly interested in those who also stand on the margins of mainstream society. Thus, it comes as no surprise that we frequently find representations of Roma in art history.

Margarethe Makovec + Anton Lederer

<rotor>

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

úvod

Dva mediální obrazy jedné skupiny ve společnosti, jedné národnostní menšiny, která je většinovou společností vnímána jako „to jiné“. Na jedné straně mediální obraz produkovaný masovými médii, na straně druhé obraz vytvořený americkým fotografem Chad Evans Wyattem. Konfrontace východisek, obsahů a vlivů, jimiž každý z těchto mediálních obrazů disponují a ovlivňují jeho příjemce, zamyšlení se nad otázkami stereotypu a tolerance ve způsobech vztahování se k části naší společnosti, jež je považována za problematickou, to vše je obsahem předložené diplomové práce.

Diplomová práce představuje mediální obraz romského etnika a příčiny jeho zakotvenosti v principech stereotypizace, která se stala výchozí pohnutkou k individuálnímu počínu amerického fotografa Chade Evanse Wyatta. Podnětem k vytvoření nového mediálního obrazu této menšiny, jenž by svým obsahem vyvracel stereotypní přístup většinové společnosti ve vztahu k Romům.

Projekt Roma Rising/ Romské obrození je soubor 87 portrétů vzdělaných a v majoritní společnosti úspěšných Romů, kteří negují stereotypní názory o tom, že Rom je neschopný vzdělávat se, najít a udržet si práci, být úspěšným a přínosným jedincem.

Podnětem projektu byl pro autora článek „Czech Gipsies Knock Harder on the Closed Doors“ uveřejněný v New York Times dne 10.5. 2000.¹ Zpráva o případu poslankyně Moniky Horákové, kterou několikrát odmítli obsloužit v restauraci či baru v Brně a která se rozhodla jednat poté, co jí bylo přímo řečeno, že důvodem je její rasový původ.

Americký fotograf Chad Evans Wyatt (1945) se narodil v New Yorku a od osmi

---

¹ Erlanger, S., *Czech Gipsies Knock Harder on the Closed Doors* in: *New York Times*, 10.5.2000

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

let žil v Paříži, cestoval po Evropě a Blízkém Východě, v šedesátých letech se usadil ve Washingtonu, DC., a oženil se s Američankou, jejíž část rodiny pochází z okolí Prahy. Po jejích stopách se vydávají krátce po pádu železné opony - roku 1993 přijíždějí do Prahy poprvé a jejich návštěvy se stanou pravidelností.

Představený obraz Romů v českých médiích se týká situace let 90. a počátku 21. století, a koresponduje tak s dobou, ve které vzniká a na kterou reaguje Wyattův projekt. Současný mediální obraz Romů je v mnohém odlišný, neboť se proměňuje pod vlivem aktivistických skupin, občanských sdružení a Evropské unie.

Osobně jsem si tento projekt jako téma diplomové práce vybrala z několika důvodů. Měla jsem možnost účastnit se ho jako asistentka a pozorovat ho v nejdůležitějších etapách zrodu. Konfrontovala jsem viděné a prožité s tím, jaký pohled na skutečnost a svět mi zprostředkovalo studium na FHS. Mezi tím jsem cestovala po Evropě i Spojených Státech, měla jsem možnost nahlédnout skutečnost, již jsem si osvojila v měřítku evropské civilizace, v odlišných úhlech pohledu, především skrze zkušenost s jinými kulturami a národy.

Podarilo se mi zažít to, o čem jsem dosud pouze četla v teoriích filosofů a posmodernistů, a zároveň i uvědomila nadčasovost projektu Wyatta ve vztahu k naší společnosti, jež je silně monokulturní. Roma Rising/Romské obrození je pro mě životně důležitým exkurzem. Díky osobní zkušenosti ovlivněné zorným úhlem studií sémiotiky a visual arts, vlivem četných diskusí s autorem, jež zpětně ovlivňovaly jeho postoj a zčásti tak projekt, a v neposlední řadě vlivem bezpočtu zajímavých setkání a rozhovorů, pro to vše se mi projekt stal výzvou k jeho zaznamenání na akademické půdě. Ať již pro zachování jeho historie a hodnoty, tak i jako zdroj informací pro příští generace.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

rozvrh eseje

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části, z nichž první, teoretická je dále rozdělena na čtyři oddíly.

První oddíl se věnuje problematice stereotypů, jejich vzniku a funkci ve společenské komunikaci a interpretaci sociální zkušenosti a skutečnosti. Otevírá oblast, kde vznikají zaběhnuté přístupy v sociální komunikaci. Dotýká se postoje jedince ke společnosti, konstrukci sociální reality a jejímu rozumění a interpretaci. Čerpá z autorů jako je např. A. Schutz, G. H. Mead, Luckman, Berger, Burton nebo Barthes.

Druhý oddíl pojednává o procesu medializace, vzniku mediálního produktu, zpravodajského mýtu a medializace stereotypů v pojetí Campbella, Thompsona, Burtona a Jiráka.

Mediální obraz etnické menšiny obecně a představení mediálního obrazu Romů v tisku a televizi na základě analýz Campbela, Jiráka, Kaderky, Karhanové nebo Sedlákové je obsahem oddílu třetího.

Námětem oddílu čtvrtého je interpretace významu ve fotografii a jeho sémiotický rozbor v pohledech Barthesa, Sekuly, Burgina a Batchena. Zmiňuje pozici fotografie ve společnosti, její úlohu v mediálním prostoru a na pozadí Lacoffa, Flusera nebo Virilia odkazuje na problematiku luštění významu technických obrazů v současné době.

Druhá část je více praktická – věnuje se projektu, který přináší nový mediální obraz romské menšiny. Představuje fotografa a jeho projekt Roma Rising/Romské obrození, zasazuje ho do kontextu romské fotografie v Čechách. Uvádí podněty, průběh, vznik a historii projektu, jakož i jeho prezentaci na

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

veřejnosti spolu s kritikou, kterou v médiích nebo diskusích s mými přáteli vyvolal. Čerpám z osobně zpracované nepublikované archivní korespondence autora, z dalších materiálů autora, jiných veřejně dostupných materiálů a rovněž z rozhovorů a diskusí na dané téma.

Projekt je hodnotím z estetického úhlu pohledu v rámci portrétní fotografie, z hlediska sémiotického a mediální reflexe. Uvádím ho ve spojitost s veřejným mediálním obrazem Romů, na který reagoval. Zamýšlím se nad úspěšností či neúspěšností autorova záměru vytvořit nový mediální obraz Romů a nabízím odpovědi na otázky a diskuse, které projekt vyvolal.

Součástí diplomové práce jsou přílohy s autorovým prohlášením, předmluvou knihy, fotografiemi, rozhovory, posudky projektu, kritiky médií a monitoringem tisku z doby pražského konání výstavy. Prezentace projektu v interaktivním programu Flash, video záznam tiskové konference z Prahy a další dokumentační materiály jsou zaznamenané na přiloženém DVD nosiči.

Část I.

typifikace a stereotypy

mediace a mediální obraz

mediální obraz Romů

interpretace významu ve fotografii

oddíl 1. typifikace a stereotypy

„Ve většině případů nezačínáme viděním; nejprve si věci určíme, definujeme a teprve potom je vidíme.“

(Walter Lippmann²)

První oddíl se detailně věnuje problematice stereotypů, neboť právě stereotypní postoje a jednání majoritní společnosti k menšině přivedly autora na myšlenku projektu.

Stereotypy ve svém chování k jedinci často neuvědomuje právě vzhledem k jejich podstatě. Oddíl se zabývá podrobným vyložením vzniku typů a jejich funkcí v intra a interpersonální komunikaci, uvádí krátký exkurz do symbolického interaktivismu G. H. Meada, který souvisí s principy vzniku stereotypů v lidském jednání a který dále vyplývá v model typifikace A. Schutze. Sociální konstrukci reality a rozpracování pojetí Schutzovy typifikace přinesla teorie konstrukce sociální reality Bergera a Luckmana, která je rovněž zmíněna. Přístup člověka ke skutečnosti a její interpretaci nabízí Barthesův mýtus vycházející ze strukturálního modelu sémiotiky, jež úzce souvisí se semiologickým rozbořem obsahu fotografického sdělení (viz. oddíl IV.).

1. 1. stereotypy

Pro pochopení stereotypního uchopování skutečnosti v lidské a mediální komunikaci a společnosti obecně je nutné nejprve ujasnit si principy a důvody jejich vzniku.

Stereotypem rozumíme jednotvárný, ustálený, navyklý, neměnný, obvyklý, a tedy pravidelně opakující se vzorec chování a myšlení. Stereotyp je na jedné

---

² Walter, L., *Public Opinion*; The MacMillan Company; 1922

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

straně výsledek nereflektovaného přístupu jedince ke společnosti, na straně druhé se jedná o nezbytný nástroj rozumění a socializace, je součástí procesu internalizace (Berger, Luckmann) a typifikace (Schutze).

Svou podstatou jsou stereotypy konstitutivním prvkem sociální konstrukce reality. Jsou typizovanými nositeli soudů, postojů, názorů, stejně jako přesudků.³ Vzhledem k tomu, co si řekneme o procesu typifikace u Schutze a vzhledem k obsahu kurzu prof. Hubíka lze říci, že stereotyp je výsledkem institucionálně zakotvené znakové tvorby skutečnosti.

Stereotypy se vytvářejí v každodenním procesu sociální konstrukce skutečnosti stejně jako jsou produkovány médii. Čtyři funkce stereotypů vymezil Walter Lipmann⁴, a sice jako a/ *proces uspořádání* (stereotypy napomáhají rozumění světu a společnosti), b/ „zkratky“ (zjednodušením vznikají metonymické „zkratky“ a vedou přímo k významu), c/ *způsob odkazování ke „světu“* (dosažený konsensus v pohledu na svět, d/ *vyjádření „našich“ hodnot a postojů* – stereotypy nabývají své společenské platnosti (a stávají se skutečnými stereotypy) jen v případě, že se ustaví sdílené přesvědčení, že představují názor či postoj nějaké skupiny.

Stereotypy jsou sociálně sdílené a předávané, jsou vyjádřením rozdělení vztahů a moci ve společnosti. Vyrůstají z konsensu, a proto jsou nástrojem posilování a utvrzování převažujících mocenských vztahů společnosti. Rozhodující vliv na ustavování, šíření a posilování stereotypů mají právě média, hlavní zdroje informací.

Příkladem negativního stereotypu je pro mě způsob uvažování o příslušnících

---

³ Burton, G., Jiráček, J., *Úvod do studia médií*; Barrister & Principal; Brno, 2003; str. 197

⁴ viz. tamtéž; str. 197-8

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

jiných národností, pramenící hlavně z předsudků. Osobní zkušeností získanou na cestách jsem zjistila, že zobecňování a zaškatulkování tolik běžné v české společnosti je mnohem jednodušší a méně náročnější než přiznání, že o „Němcích“, „Romech“ či „Američanech“ zkrátka nelze dělat závěry charakterizující příslušníky národů adekvátně a pravdivě. Symbolicky řečeno nelze říct, že Němci jsou takoví a Američané makoví. Existují jen konkrétní zástupci dané skupiny či národa, mezi nimiž jsou dobří a špatní, schopní i neschopní adaptace na hodnoty dané společnosti.

Dle mého názoru je důležité nezapomínat na individuální osudy jednotlivců, kteří se většinou právě úvahám vedoucím ke stereotypním myšlením vymykají. V dnešní době, kdy hranice vnímání jsou stírány aplikací nejrůznějších technologií a rozvojem globální vesnice je směšné trvat na tom, že geografické hranice mohou být určovatelem povahy zástupců společenství. Jistě že historický vývoj ovlivňuje současníky skrze společnou tradici, politiku a média nevyhnutelným způsobem, ale to, jaký člověk je, zůstává otázkou lidských kvalit obecně a ne toho, kde se narodil nebo kde bydlí.

1.2. význam a symbolický interakcionismus G.H. Meada

Otázka subjekto-objektového vztahování jedince ke společnosti vystupuje v jeho komunikaci s ostatními jedinci ve společnosti. Přepokladem je naučená schopnost používat jazyk, rozumět komunikovaným obsahům a dovednost pracovat se *společným světem*. Jedná se o společnou zkušenost popsanou Meadem jako výsledek symbolického interakcionismu, neboť zážitek je zážitkem teprve pokud je možné ho komunikovat.

George Herbert Mead vycházel z filosofie Kanta a Diltheye. Věnuje se analýze původu a podstaty osobnosti a vědomí sebe sama. Člověk je v jeho pojetí nejprve sám sobě v sociálním vztahu objektem, teprve následně se stává

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

subjektem. Pro jedince je "já" třetí osobou a pojem "já" v chování vůči druhým nazývá Mead *rolí*. Každé jednání je hraní rolí závisející na očekávání protihráče či odvíjející se od sebeuvědomění a toho, co si myslíme, že se od nás očekává.

„Já“ je sociálním faktem, chovat se jako osoba s utvořeným "já" znamená přizpůsobit se interaktivně scénám chování. Mnohost rolí sama o sobě však ještě není celou osobností. Integrujícím prvkem je schopnost formulovat obecné závěry, propojovat je se svými zkušenostmi. Integrovaná osobnost zahrnuje nejen postoje nejbližších bytostí, ale i širšího sociálního okolí.

Mead rozlišuje dvě instance "Já". První "já" v angl. "Me" je sociálnější částí, kontrolující, omezující a hodnotící. Druhá instance je "I", která je na jedinci individuální a neopakovatelná, více introspektivní, inovující a samotnému jedinci zčásti i nedostupná. Další podstatný pojem teorie je "zobecněný druhý" (*generalized others*), tedy reprezentace společnosti uvnitř naší psychiky, uspořádaný a zobecněný systém postojů druhých lidí.

Zdrojem významu je pro Meada *interakcionismus*. Interakce jako vzájemná výměna, jejíž výsledkem je interpretace dané skutečnosti. Člověk připisuje jevům určité významy a zároveň jiné předjímá. Symbol je všeobecně rozšířený, resp. přijatý význam zaručující oběma stranám v komunikaci stejnou interpretaci, dobrání se stejného obsahu.

Obsah vědomí společnosti je tedy vystavěn na symbolickém základu zkrze jazyk. Důležitý je samozřejmě kontext sociálních vazeb, který vytváří prostor pro komunikování společných obsahů. „Symbolizace konstituuje objekty dříve nekonstituované, objekty, které by nemohly existovat jinak než v kontextu sociálních

*Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů vztahů, ve kterém se symbolizace objevuje.*⁵

Na problematiku proměny subjekto-objektového vztahu v souvislosti s vývojem moderní společnosti a rozvojem vědy poukázal již Martin Heidegger, zvláště v textu *Obraz věků světa*⁶. Podobně se věnuje proměně vztahu člověka ke světu a obsahu dosavadního vědění v souvislosti s proměnou technologie obrazu a tedy zdrojem ve společnosti hojných podnětů i např. Vilém Flusser v textu pojednávajícím o plochách a obrazech⁷.

1.3. Schutzovo pojetí typifikací a stereotypů

Albert Schutze vycházel ve svém uvažování o společnosti a vědění nejen z teorie G.H. Meada, jehož pojetí „zevšeobecnělého druhého“ rozpracoval. Schutz hovoří o světě „před-danností“ a formách „příručního vědění“.

Schutz rozvíjí svůj rozvrh typifikace na vymezení dvou zásadních forem toho, co se člověku jeví jako známé, resp. důvěrné: za prvé je to důvěrnost založená na znovurozpoznávání objektů a lidí v okolí jedince, a je záležitostí konkrétního oddělení naší paměti. Na straně druhé existuje forma „důvěrného“ ve vztahu k objektům lidem, vlastnostem a událostem, které neuchopujeme jako „podobné“ ale jako „podobně“ určené – máme s nimi jistou zkušenost, uloženou jako soubor/typ v naší paměti.

Relativně přirozený světový názor pak chápe jako „systém komunikovatelných typifikací životního světa jako takových – sociálně objektivizovaných a zakotvených ve znakových systémech“.⁸ Nové zkušenosti jsou následně ovlivněny právě tímto souborem vytvořeným na základě naší předchozí

---

⁵ Mead, G.H., *Mind, Self and Society*, cit. in: Hubík, S., *Sociologie vědění*; Slon, Praha, 1999; str. 54

⁶ Heidegger, M.: *Věk obrazů světa* in: časopis *Prostor*, Praha, 1969

⁷ Flusser, V.: *Pozadí*, text připravený k vydání; zdroj: Bystřický, J.

⁸ Hubík, S., *Sociologie vědění*; Slon, Praha, 1999; str. 111

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

zkušenosti.⁹

Pro Schutze je typ prostředkem zvládnutí běžných situací, který nazývá konkrétním oddělením paměti, jež slouží jako zdroj pro zásobárnu paměti. Jedná se o význam vytvořený v kontextu konkrétní situace, kdy jedinec prošel zkušeností poprvé. Typ je tak jisté vztahování se jedince, které mu napomáhá zvládat další situace. Jedinec vstupuje do společenských situací s určitými postoji a tato zkušenost se vřazuje mezi ostatní, přičemž je zpracována procesem typifikace.¹⁰

Typ je rovněž možné vyložit jako nástroj pro řešení problematické situace, ale zároveň jako nástroj rutiny, proces, kterým se „nové“ stává „staré“ při rozpoznávání toho, co máme před očima, při určování a zařazování. Tyto akce se v pojmu „typ“ skrývají, jinými slovy jde o pohyb mezi „již známým“ a „novým“.

Schutz hovoří o „světě součastníků“, který je pro mě i nás jakési „oni“, k němuž se vztahujeme typem „orientace-na-ně“. Jsou to lidé, s nimiž jsme se nikdy setkali tvář v tvář, ale společný vztah zanikl, a dále lidé, s nimiž se setkáváme a vytváříme vztah v budoucnu. Rovněž ti, s nimiž jsem se nikdy neseťkali a ani neseťkáme – i přesto k nim zaujímáme jistý, zprostředkovaný vztah, který Schutz nazývá termínem „typifikovaná sociální realita“. Jedná se o udělení objektivního smyslu – do struktur typifikací, díky zásobě příručního vědění.¹¹

Typy a typifikace jsou základním zdrojem vědění ve vztahu k „nim“. Typifikované obsahy vědění rozlišuje na typy sociálních individuí (či jednotlivin jako např. typy osobnostní, typy chování a typy funkcí) a typy

---

⁹ Schutz, A., Luckmann, T., *Structures of the Life-World*; Northwestern University Press, Evanston, 1973; str. 229

¹⁰ Schutz, A., Luckmann, T., *Structures of the Life-World*; Northwestern University Press, Evanston, 1973; str. 230

¹¹ Hubík, S., *Sociologie vědění*; Slon, Praha, 1999; str. 116

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

sociálních kolektivů (institucí a organizací). Typifikovanost implikuje homogenitu a anonymitu, jakožto základní rysy světa součastníků a vědění o tomto světě.¹²

Nosičem typifikací je jazyk. Dle Schutze je jazyk systém typifikačního schématu zkušenosti, jež spočívá na idealizaci a zanonymnění bezprostřední subjektivní zkušenosti. Jedná se o proces, ve kterém subjektivní zkušenost prochází procesem sociální objektivace.

Schutz nám ukazuje, jak je systém typifikace lingvisticky objektivizovatelný systém sítě významů, který má s jazykem shodnou strukturu a je uskutečnitelný na základě naší schopnosti objektivizovat sociální zkušenost.

Typ je konstituován, podobně jako prvky všeobecného vědění, jako „jednota“ určení, v „původní“ situaci nabytí zkušenosti. Schutzova typifikace je zvnějšněním semiologických principů, sémantického uspořádání a nekonečných možností syntaxu, na nichž je systém jazyka vystavěn. Ve zkratce, tvrdí Schutze, „jazyk může být konstruován jako sedimentace typického zkušenostního schématu, jež je ve společnosti typicky relevantní.“¹³

Nastínění toho, jak jazyk formuje naši sociální zkušenost, hraje roli pro uvědomění si principů vzniku stereotypu zvláště ke vztahu k „jinému“, jímž etnická menšina bezpochyby vůči majoritní společnosti je. Později uvidíme, jak se názory na „jiné“ promítají do mediálního obrazu, který zpětně ovlivňuje a podporuje názory publika.

Mediální obsahy tiskovin utvářejí myšlení většiny populace a odrážejí oběh

---

¹² Hubík, S., *Sociologie vědění*; Slon, Praha, 1999; str. 120

¹³ Schutz, A., Luckmann, T., *Structures of the Life-World*; Northwestern University Press, Evanston, 1973; str. 234

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

typifikací v procesu medializace. Odrážejí společenský konsensus názoru na tuto menšinu, přímo či nepřímo k ní odkazují skrze formulaci obsahu, užíváním jistých slov a slovních spojení skrývajících implikovaný hodnotový soud.

Výraz typifikace vlastně odpovídá principu stereotypů – člověk v sociální interakci vnáší do vztahu jistou zásobu vědění, která je dána ještě před nabytím „nové zkušenosti“, a zaujímá tak jistý postoj založený na předsudcích v případě, že se brání otevřenosti poznání konkrétního daného v případě interakce s jedincem z menšiny považované obecně za problémovou a majoritní společnost, tedy mě ohrožující.

V mnoha případech je to strach, a tedy neschopnost otevřít se „jinému“, které je zdrojem pochybností o internalizovaném hodnotovém schématu, zdrojem nejistoty – příslušníci jiných menšin zkrátka nabourávají naše představy o životě a hodnotách, jež můžeme považovat za univerzální nepřipustíme-li rozmanitost lidského světa vycházející z multikulturní barevnosti a rozlišnosti.

1.4. sociální konstrukce reality dle Bergera & Luckmanna¹⁴

Teorii typifikací rozvinuli v popisu vztahu člověka ke společnosti dále ve své sociologii vědění Peter I. Berger a Thomas Luckmann. Neopoměli zahrnout i význam jazyka, systému označování, který nás dále přivede k Barthesově teorii mýtu jako způsobu vztahování se k realitě na základě principu jazyka.

Naše realita každodenního života je jedinci vnímána jako uspořádaná a jakoby předem objektivizovaná, nezávisle na „mém já“. Realita každodenního života je uspořádána kolem bodu „tady a teď“ a to, co je tady a teď, se nám zdá jako ta pravá neboli reálná realita. Obsahem každodenní reality jsou ale samozřejmě i

---

¹⁴ Berger, P. I., Luckmann, T., *Sociální konstrukce reality*; CDK, Brno, 1999

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

další objekty, které jsou různě časově a prostorově vzdáleny.

Tato realita se člověku jeví jako svět, který sdílí s ostatními a který je pro ostatní stejně skutečný jako pro něho, jehož prvky vnímají oba podobně (sdílí podobný typ běžného uvažování o této realitě). Realita každodenního života je brána za danou – je samozřejmá.

„Druhý“ je v setkání tváří v tvář velmi reálný, v podstatě je pro mě reálnější než jsem já sám sobě.¹⁵ Druhého vnímám bezprostředně, zatímco k sobě se vztahuji vždy přes něco či někoho. Ostatní lidi však nevnímáme pouze jako individuality, vnímáme je více či méně také prostřednictvím typizačních schémat.

Sociální realita každodenního života je tak vnímána jako nepřetržitý sled typizací, které jsou tím více anonymní, čím jsou vzdálenější od „tady a teď“ situace tváří v tvář... Sociální struktura je souhrnem těchto typizací a opakovaně se objevujících vzorců interakcí, které se ustavují na základě principu habituace. Habituace pak odkazuje k objektivizaci subjektivního vědění, jež je základnou pro typy, jinými slovy vzory.

Ke stvrzování řádu každodenní reality a k objektivizaci nám slouží jazyk, díky němuž je možné jednotné pojmenovávání zkušeností, věcí, skutečností v každodenní realitě, a tím jejich zpřístupnění všem, kteří v dané společnosti žijí a sdílí společnou realitu. Lidský nástroj tvorby a užívání znaků, tedy proces označování, umožněný strukturou jazyka, je velmi významným prostředkem objektivace.

---

¹⁵ Zajímavé by zde bylo připomenout komplexní zpracování pojetí tváře z hlediska ontologie a gnozeologie ve filosofii E. Lévinase, ovlivněné zkušeností s holocaustem, či poznámku R. Barthes o tváři jako masce smrti.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Jedná se o nejdůležitější znakový systém lidské společnosti, který nám umožňuje v realitě pobývat a zároveň ji v interakci zásadním způsobem ovlivňovat a proměňovat. Jazyk nám svou schopností zpřítomňovat prostorově i časově vzdálené entity umožňuje okolní realitu uchopovat a internalizovat, zkrátka přibližovat našemu já.¹⁶ Dokonce může zpřítomňovat jiné reality než jsou každodenní, označované jako symbolické.¹⁷

1.5. Barhesův mýtus jako interpretace reality

V souvislosti s tím, co víme o principech a funkcích stereotypu jako nástroje vztahování se ke světu lze říci, že jedním z výsledků stereotypního myšlení je následný princip interpretace jednotlivých elementů reality jako mýtu, mechanismu či formy, jež člověku umožňuje operovat s danými sociálními skutečnostmi.

Mechanismus zevšeobecnění a souhrného pojmenování dovoluje jedinci bez snahy o reflexi zaujmout jistý postoj, který je vždy zprostředkován. V době mediálního věku to jsou právě média, jež formují myšlení lidí a působí jako dodávající nové informace¹⁸, nicméně i ony pracují s obsahy předem zformovanými.

Rozboru vztahování se člověka k prvkům sociální reality se věnoval např.

---

¹⁶ Vzpomeňme polovinu předminulého a hlavně počátek minulého století, které je zásadně ovlivněno rozšířením fotografie, zejména pak fotografie cestovatelské a antropologické. Ta ovlivnila názorový svět současníků nebývalým způsobem – dosud neznámé a nikdy neviděné krajiny a národy byly najednou přístupny vizuální percepci západní společnosti. Více o tomto tématu např. M. Banta, C. M. Hinsley, *From Site to Sight. Anthropology, Photography, and the Imagery*; Harvard University Press, Massachusetts, 1986; nebo moje bakalářská práce *Guido Boggiani – Fotografické portréty*, FHS UK, Praha 2004

¹⁷ Nelze opomenout vliv nových technologií na znakovou tvorbu reality, resp. počítačových her a vůbec světa tří či čtyř rozměrů (výhledově), tedy na ovlivňování našeho jazyka, myšlení a celkového vnímání každodennosti, potažmo sociální reality. Není nezajímavé uvědomit si, jak nejen cestování, ale především právě nové technologie proměňují vztah bytosti ke světu, jak rozšiřují obzory a jak zároveň působí na prodlužování interpersonálních vazeb, jež v důsledku proměňují vztahy celé společnosti. Zkoumání médií, zvláště softwaru ve vztahu k prožívání se zabývá např. Denisa Kera

¹⁸ Běžný příjemce nechápe „informaci“ ve své pravé, např. dle McLuhanovské charakteristice „*informace je médium*“

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Roland Barthes ve své knize textů nazvané *Mytologie*¹⁹. Přemýšlení o vztahování se k všednímu lze najít i v Petříčkově titulu *Znaky každodennosti*. Barthes analyzuje všední věci, jako jsou reklama, fotografie, víno či biftek ve smyslu, který ukazuje onen mechanismus *stávání se zaběhnutým*. Odkrývá tak proces označování, uchopování vnější reality skrze semiotické principy založené na principech lingvistických. Z jiného pohledu se tak dívá na principy vzniku stereotypního vztahování se k *jinému*, přicházejícímu zvnějšku.

V důležité, poslední stati knihy nazvané *Mýtus světa*²⁰, pak vztahování se člověka k realitě dekonstruuje. Model mýtu, *promluva*, je druhým stupněm označování, „*svěbytnou formou signifikace*“, a tedy „*sémiotickou konceptualizací*“²¹. Promluva jako sdělení ze systému komunikace, jistý modus signifikace, určitá forma podléhající pravomoci diskurzu.²²

Pro Barthes jsou veškeré události světa právě mýtem, skutečnostmi podléhající dekonstrukci. Mýtus vystupuje z našeho vědomí na základě jeho obsahů, ustálenosti vzorců rozumění a principu symbolizace. Mýtus je nástrojem objektivace, uchopování reality okolo nás, prostředkem vztahování se ke světu. Mýtus je pojítkem mezi „já“ a „oni“ v rámci celé společnosti.

Autor hovoří o generickém způsobu vytváření významů, jímž se zabývá sémiotika, o hodnotách, které vycházejí z entit daných smyslů – v daném spojení a zasazením do jiného kontextu nabývají dalšího, nového smyslu, který se v ustálení používáním stává právě mýtem – zaběhlým, tedy všeobecně rozuměným a používaným komplexem významu/ů, jež hovoří o něčem v celkovosti a naráz, sugestivně a vemlouvavě.

---

¹⁹ Barthes, R., *Mytologie*; Dokořán, Praha, 2004

²⁰ Barthes, R., *Mytologie*; Dokořán, Praha, 2004; str. 107-157

²¹ Bílek, Petr A.: *Doslov* in: Barthes, R.: *Mytologie*; Triáda, Praha 2004; str. 162

²² Barthes, R.: *Mytologie*; Triáda, Praha 2004; str. 107

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Barthes rozpracovává mýtus na principu sémiologického systému, kde označované je jistým konceptem a označující akustickým obrazem.²³ V sémiologii se dva póly sdružují ve znak, novou hodnotu, vnášejíc na světlo nový smysl. Tento znak je pro Barthes první člen sekundárního sémiotického systému, v němž se ustaluje mýtus a skrze něhož je možné porozumění. Čtení mýtu, který vzniká řetězením konceptů a pojmů, se pak odehrává na úrovni metajazyka, jež se zakládá na primárním systému nazvaném "řeči-předmět", v němž slova odkazují k věcem přímo.

Na příkladu rozboru obrázku a jeho desymbolizace ukazuje tři roviny mýtu: i/ smysl, ii/ formu, iii/ signifikaci, jež je ostatně funkcí mýtu a předmětem jeho spotřeby.²⁴ Vyvstávání určitého smyslu je možné za předpokladu vyprázdnění původního smyslu primárního označovaného, jež se děje v procesu odcizení formou, a nabytí nového smyslu v závislosti na abstraktním konceptu. Vztahy v rámci konceptu nejsou pravidelné, odvíjejí se od žité zkušenosti a daných konvencí.

Mýtus je tedy v rámci Barthesova myšlení promluvou, určitou hodnotou, jež je definovanou vlastní.²⁵ Jeho síla spočívá v zneprítomnění této intence, jež se ve smyslu mýtu nalézá skrytě, non-vizuálně. Zároveň vyjevuje význam, který nese *najednou*, a tedy naléhavěji, a vytváří prostor pro desinterpretaci toho, na co mýtus ukazuje asociativně. Právě fotografie je jedním médií, jež přenášený význam skrývá v prostoru rozprostřených znacích v několika rovinách, a je nutné je správně dešifrovat.²⁶

---

²³ viz. tamtéž; str. 112

²⁴ Barthes, R.: *Mytologie*; Triáda, Praha 2004; str. 119

²⁵ viz. tamtéž; str. 122

²⁶ Dnes již velmy známý příklad dekonstrukce mýtu provedl Barthes na reklamní fotografii na Panzaniho těstoviny, který okomentoval M. Vojtěchovský ve stati *Vizuální studia: Nový multidisciplinární obor, nebo pavěda*, in: časopis

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Podobně o mechanismech spotřeby vizuálních kódů bude mluvit Flusser, který svou teorii dovádí do třetí úrovně, když hovoří o obrazu jako o metakódu vědeckých textů. Obraz, písmo, vědecká teorie a technický obraz jsou milníky, ze kterých při interpretaci doby přehlacené znaky vychází. Lze říci, že právě tyto vrstvy lidské inteligence určují mýtus, ve kterém žijeme dnes, že vrstvy Flusserovy teorie nás mohou zpětně vést k pochopení globálního mýtu, lidských dějin.

Mýtus odráží vztah člověka ke světu podobně jako řeč básnická slovy Heideggera nechává promlouvat *bytí o sobě*. Barthes staví ony dva světy do opozice, dle mého názoru se však v obou odehrává stejná hra – odkrývání toho, co Heidegger nazýval *aletheia*. Tak jako mýtus hovoří ve skrytosti o *světlině bytí*, potažmo ontologické entitě, jež je slovy neuchopitelná, neboť se zjevuje pouze skrze pojmy a propůjčování významů, odkazujících ke smyslu, tak v řeči básnické jsme vedeni básnickými obrazy hovořícími o něčem jiném, než o tom, jak vypadají.

Podobně i fotografie obecně je odrazem neuchopitelnosti oné *neuchopitelnosti*, nezachytitelnosti skutečnosti samy sobě. Je-li tvář slovy Barthes maskou smrti, pak portrét zachycující tvář člověka je důkazem toho, že pravdu nelze uvidět, ale pouze pochopit. Neboť slovy S.A. Exupéryho „*to nejdůležitější je očím neviditelné*“.

závěr oddílu 1.

Velmi podrobným exkurzem do sociologie vědění, do problematiky typifikací a stereotypů jsem se snažila rozvinout prostor k uvědomění si principů vzniku stereotypních postojů ve vztahu k etnické menšině. To jak jsou tyto názory podporovány a šířeny médii, je námětem druhého oddílu.

oddíl 2. mediace a mediální obraz

„Nejdůvtipnější a všepromikavejší ze všech vlivů jsou ty, které vytvořejí a udržují repertoár stereotypů. Většinu věcí si představujeme ještě předtím, než je zakoušíme ve zkušenosti. A tato vnímání v případě, že nás škola nenaučila si toto uvědomovat, hluboko ovládají cekový proces percepce. Jisté objekty vymezují jako známé nebo cizí a přitom zdůrazňují rozdíl takovým způsobem, že trochu známé se zdá být velmi známým a trochu cizí se zdá být ostře cizím.“

(Walter Lippmann)²⁷

2.1. mediace

Mediace je proces zprostředková/vá/ní a jako takový je považován za jeden z nejdůležitějších funkcí masových médií.²⁸ Svou podstatou je konstruktem vycházejícím z ideologie, tedy konstruktem šířícím hegemonii mocenského rozložení ve společnosti. Mediace je komplexní děj, strukturující naši každodenní zkušenost, naše životy žité v mediálním prostředí. Skrze mediaci dochází ke zvýznamňování a vytváření sociálních skutečností nového druhu, které se liší od skutečností, jež byly původně inspirací či materiálem pro mediaci.²⁹

Mediovanou komunikaci, založenou na institucionalizované produkci a všeobecně dostupném šíření symbolického zboží pomocí fixace a přenosu informací a symbolického obsahu, lze pak ve zkratce charakterizovat v následujících bodech:

- 1/ využití technických inovací v komerčním rozvoji mediálního průmyslu,
- 2/ komodifikace symbolických sdělení,
- 3/ zavedení strukturovaného předělu mezi produkcí symbolického

---

²⁷ cit in: Campbell, Ch.P., *Race, Myth and the News*; Sage Publications; California 1995; str. 59

²⁸ Jiráček, J., Köpplová, B., *Média a společnost*; Portál; Praha 2003; str. 42

²⁹ viz. tamtéž; str. 46

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

sdělení a jeho příjmu (možnost příjemců zasahovat či přispívat do procesu produkce je velmi omezena),

4/ dostupnost symbolických sdělení v čase a prostoru - média od sebe oddělují kontexty produkce a kontexty recepce, z čehož nutně plyne dostupnost mediovaných sdělení v kontextech vzdálených těm, v nichž původně vznikla,

5/ obíhání symbolických sdělení ve veřejnosti.³⁰

Média nabízejí veřejnosti pomoc při orientaci v nepřehledném terénu událostí. Nejenže události pojmenovávají, ale také je řadí do srozumitelného sociálního kontextu. Cílem tohoto procesu identifikace a kontextualizace je dát roztroušeným fragmentům každodenních událostí určitý smysl.

2.2. mediální produkt

Práce novinářů a editorů je výsledkem rutinních, institucionalizovaných pracovních postupů a internalizovaných profesionálních imperativů. Slovy Halla se jedná o „sociální produkci zpráv“, jinými slovy jde o systematický výběr událostí a témat na základě předem daného souboru sociálně vykonstruovaných kategorií. Proces výběru je pak řízen tzv. „profesionální ideologií“, která neomylně vede ruku novináře při selekci událostí se zpravodajskou hodnotou.³¹

Hlavním kritériem zpravodajské hodnoty je především neobvyklost, tj. když je událost neočekávaná a vymyká se běžné každodenní zkušenosti většiny lidí. Proces produkce zpravodajství, nároky na délku a čas či datum uzávěrky, to vše přispívá ke zkreslování vyprodukovaného obsahu. O kvalitě v závislosti na

---

³⁰ Thompson, J. B., *Média a modernita*; Karolinum; Praha 2004; str. 28-31

³¹ *Nečitelní cizinci*, Multikulturální centrum Praha, Praha, 2003; str. 14

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

přiděleném času píše např. i Pierre Bourdieu v krátké esejí *O televizi*³². Podobně některé aspekty mediálního světa popisuje stručně a výstižně kniha *Vymoderovaný svět* od Zdeňka Vybírala.³³

Mechanismus opakování nabízených obsahů má potvrzující funkci, čtenáři jsou vedeni k tomu, aby sdělení akceptovali jako legitimní vysvětlení.³⁴ Nejdůležitějším je pak samozřejmě aspekt prodejnosti, obchodní úspěšnosti, a tedy přitažlivosti – téma musí být pro publikum zajímavé.

Aspektem mediálního produktu je i homogenizace, jež je na malém českém mediálním trhu všeobecně známá. Zprávy jsou přebírány z ČTK a tím dochází k častým významově-obsahovým posunům, neboť každá reprezentace a interpretace s sebou nese šумы a posuny významů. Opakování souvisí samozřejmě i s rutinními postupy tvorby mediálního produktu. Důsledkem opakování je posilování skrytých „poselství“ zabudovaných do mediovaného materiálu.³⁵

Pro děj zpravodajství je důležitá dramatická střídání s klidnými místy podobně jako v příběhu. Jednotlivé příspěvky vykazují různý stupeň dramatizace, ale zpravidla obsahují konflikt, nabízející více možných rozuzlení a často i „pokračování příště“.

Určujícím rysem způsobu prezentace sdělení je dominantní ideologie a tedy hodnoty, které se jeví jako přirozené a osvojené publikem. Zprávy jsou tak podávány a následně i vnímány jako *přirozený stav věcí*.³⁶

---

³² Bourdieu, P., *O televizi*, Doplněk, Brno, 2002

³³ Vybíral, Z., *Vymoderovaný svět*, Konfrontace, Hradec Králové, 1997

³⁴ Burton, G., Jiráček, J., *Úvod do studia médií*; Barrister & Principal; Brno, 2003; str. 164

³⁵ viz. tamtéž; str. 168

³⁶ viz. tamtéž; str. 193

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Bird a Dardenne popisují zpravodajský mýtus jako „nekončící historky“ s náměty, které jsou „přeartikulovány a reinterpretovány“ v běhu času, náměty, které vyplývají z kultury, jež zpětně živí. Lidé mění chaos na řád tím, jak vědění proměňují na vyprávění, čemuž odpovídají zprávy. Ve smyslu Lévi-Strausse, Barthesa, Fiskeho či Hartleye je *kulturní mýtus* určitý systém vytvářející smysl, který napomáhá k pochopení a vysvětlení sociálních postojů, chování a ideologií.

Příjemci by měli být schopni dekódovat proces mediální komunikace a rozhodnout se, co přijmou a co nepřijmou. Média nechávají cirkulovat dominující hodnoty zkrze zpravodajství způsobem, které z nich činí „přirozenou“ součást reality. Zprávy jsou konstruovaná sdělení a jejich součástí jsou i hodnotová sdělení, která nejsou vlastnostmi událostí, nýbrž jsou do sdělení vnášena médiem.

2.3. reprezentace jako dojem realističnosti

Princip uvažování o mediálním sdělení jako o sdělení o skutečnosti souvisí s mechanismy, které využívají iluzi realistického zobrazení. V re-representaci a reprezentativnosti se odráží převládající ideologie, dominantní postoje, přesvědčení a hodnoty.³⁷Měřítka realističnosti je měřítkem pro posuzování mediálních obsahů ve vztahu ke skutečnosti. Příjemce mediálního sdělení očekává realističnost, věrohodnost a uvěřitelnost, a vyžaduje možnost či přijatelnost. Zvyšování iluze se děje skrze odehrávání události „přímo před očima diváků“, za pomoci faktivity či věcné věrnosti.³⁸

Každé médium a každý produkt v jednotlivých médiích je spojen s nějakým

---

³⁷ Burton, G., Jiráček, J., *Úvod do studia médií*; Barrister & Principal; Brno, 2003; str. 196

³⁸ viz. tamtéž; str. 215

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

očekáváním. Příjemce má jistou předchozí zkušenost s novinami a zpravodajstvím, a tedy předpokládá, že noviny si nevymýšlejí.³⁹ Dle Fiskeho a Hartleye je *zpravodajský mýtus* symbolickým, „kulturním významem“, jdoucím za doslovný, konotativní význam zpravodajství.⁴⁰

Realističnost se jako dobová a sociálně podmíněná komunikační norma vztahuje ke zkušenosti příjemců, a tak odráží společenské povědomí o dané oblasti, problému či skutečnosti a odráží kvalitu hodnotových soudů. Mediované sdělení musí být produkováno na základě daných, všeobecně respektovaných pravidel a konvencí. Změna (porušení) pravidla mění konečnou podobu očekávaného sdělení. Ocitáme se v uzavřeném kruhu konstrukce mediálního sdělení, které působí jako skutečnost sama.

2.4. mediální reprezentace typů

Určité skupiny lidí jsou v médiích prezentovány určitým způsobem.⁴¹ Média organizují příjemcům chápání jednotlivých kategorií lidí a dávají jim nástroje k tomu, aby se naučili třídit společnost do určitých kategorií. Mediální obraz menšiny je ovlivněn intertextualitou, jednotlivými reprezentacemi napříč médii. Lidé a sociální skupiny jsou hodnoceny charakteristikami typů, stereotypů a archetypů.

Srozumitelnost pro příjemce je pak jednou ze základních podmínek kvality sdělení či reportáže. Při dekódování konceptu *re-representace a reprezentativnosti* lze přijít na to, jak jsou zakořeněné a médii sdílené stereotypy zdrojem informací o společnosti, v níž média působí.⁴² Nejedná se totiž o zpřítomnění určité sociální skupiny, ale o reprezentaci – předvádění určitých pohledů na

---

³⁹ Burton, G., Jiráček, J., *Úvod do studia médií*; Barrister & Principal; Brno, 2003; str. 217

⁴⁰ Fiske, J., & Hartley, J., *Reading television*, Methuen; London 1978; str. 42

⁴¹ Burton, G., Jiráček, J., *Úvod do studia médií*; Barrister & Principal; Brno, 2003; str. 199

⁴² viz. tamtéž; str. 195

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

sociální skupiny.

Reprezentace jsou sestaveny daný způsobem, zakládají se na jistých principech. Jedná se především o princip opakování a posilování daného názoru. Typizace se týká fyzického vzhledu, věku, etnika, povolání nebo rodu, určitých typů chování, jednání a vztahů. Opakování posiluje stereotypní pohled příjemců a dodává mu na věrohodnosti.

Příjemce se tyto pohledy učí přijímat jako normální, ale neuvědomuje si, že pro média nějaká skutečnost začíná existovat zejména teprve v momentě problematizace, konfliktu, neboť tím zvyšuje sledovanost a přitažlivost obsahu vysílání.

V procesu reprezentace typů tak vznikají a jsou distribuovány reprezentace postojů k určitému typu, nebo-li návodu toho, co si má příjemce o daném myslet. Burton & Jiráček zmiňuje tři roviny reprezentace lidí a sociálních skupin, v nichž se jedná o zjednodušenější, hrubší a obecnější reprezentaci s cílem působit na hodnotové poselství v druhém plánu mediovaného textu. Jedná se o 1/ typy (postava charakteristická v jistých rysech, zůstává jedinečná), 2/ stereotyp (zjednodušení a zároveň přehnutí jistých rysů, jsou to ikony žánrů), 3/ archetypy (vyhraněné a hluboko zakořeněné typy jednotlivých kultur).

2.5. medializace stereotypů

Mediální reprezentace určitých typů nabízejí sdělení o kultuře, ve které působí a o které vypovídají, např. užíváním označení jako „Moravané, Pražané, Romové“. Stereotypy podporované mediací mají schopnost upevňovat v lidech naučený a apriori přijatý postojový názor.

Stereotypy se hojně vyskytují tam, kde je odstup, vzdálenost. Jsou konstrukcí,

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

předsudkem o tom, že skutečné poznání skutečnosti není možné nebo dovolené.⁴³Zprávodajství nabízí tedy víc než fakta – přinášejí ujištění a pocit důvěry v komunitě sdílených zkušeností; poskytují hodnověrné odpovědi na matoucí otázky a hotová vysvětlení komplexních fenoménů jako nezaměstnanost či inflace.“⁴⁴

Stereotyp je rozpoznatelný nositel jistých představ, respektive hodnotového soudu sdíleného příjemci. V komunikační praxi se k reprezentaci připojuje i implicitní (nevyrčený) soud o vlastnostech reprezentovaného - skryté hodnotové sdělení.

---

⁴³ Campbell, Ch.P., *Race, Myth and the News*; Sage Publications; California, 1995; str. 83

⁴⁴ cit in: Campbell, Ch.P., *Race, Myth and the News*; Sage Publications, California, 1995; str. 15

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

závěr oddílu 2.

Mediální obraz spíše než odrazem sociální reality je svérázným a interpretativním zpracováním událostí do sdělení, která rezonují s představami, hodnotami a postoji těch, kteří je konzumují. Média vyrábí sdělení podle vlastních pravidel zpracování, jež jsou podmíněna jak myšlenkově tak ekonomicky – podle tzv. „mediální logiky“. Oba tyto faktory jsou vzájemně propojeny.

Součástí mediální logiky je i skutečnost, že média se opírají o nezpochybňované a paušálně zjednodušující soudy prezentované jako nabyté zkušenosti, které společnost spojuje s jevy a skupinami, s nimiž se snaží vyrovnat. Paušální soudy – stereotypy – přítomné v médiích tedy korelují s paušálními soudy (ve) společnosti.

Vzhledem k tušeným a přepokládaným dopadům médií na společnost, na postoje a chování jejich členů je nezbytné si mediálních obsahů všimnout. Jednou z vlivných hypotéz o účincích médií je hypotéza o mediální „naturalizaci“ předkládaných hodnot.⁴⁵ Tím, že média nabízejí nějaké obsahy (a s nimi nějaké hodnoty), vzbuzují dojem, že příslušné obsahy, jevy, soudy a hodnoty jsou samozřejmé, a snad až přirozené.

---

⁴⁵ Jiráček, J., *Média, stereotypy, menšiny, cizinci a my všichni*, in: *Nečitelní cizinci*; Multikulturní centrum Praha; Praha, 2003; str. 10

oddíl 3.: mediální obraz Romů

Savo manuš ajso dživoipen, savo dživoipen, ajso čačipen.

Jaký člověk, takový život, jaký život, taková pravda.

(romské přísloví)

Mediální obraz romské menšiny souvisí s problémem společenské exkluze ze strany majoritní společnosti. O Romech převládají stereotypní názory, které byly hojně podporovány médii, zvláště v 90. letech, kdy se s příchodem demokratického režimu dostaly do popředí práva menšin. Romská menšina začala hájit svá práva prostřednictvím nejrůznějších organizací a mohla otevřeně reagovat na úroveň práce médií. K tomu se přidal vliv pozorovatelů a komentátorů ze zahraničí, především z Evropské unie.

Domnívám se, že právě díky vlivu zahraničních institucí, tlaku evropského tisku a působením aktivistů v otázce diskriminace Romů jsou česká média v dnešní době daleko opatrnější. Netýká se to pouze romského etnika, stále problematické je prezentování menšiny např. ukrajinské, vietnamské nebo čínské.

3.1. mediální reprezentace menšiny

Menšiny a skupiny přicházející „zvnějšku“, jsou optikou většinové společnosti nahlíženy jako problémové a společnost se s nimi obtížně vyrovnává. Marginalizace je pak jedním ze základních principů udržování pospolitosti daného společenství. Menšiny jsou to „jiné“ - vykázané za hranice majoritní společnosti. Je vždy jednodušší na toto „jiné“ ukázat a označit ho za problém, než začít přemýšlet nad tím, proč daný problém existuje, a neseme-li odpovědnost zčásti i my, majoritní společnost.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Christopher Campbell je autorem knihy *Race, myth and the News*⁴⁶, ve které zpracovává medializaci rasových mýtů a stereotypního uvažování. Přichází s analýzami novinových a televizních konkrétních příkladů a ukazuje, jakým způsobem a proč média odrážejí problematiku rasové nesnášenlivosti ve společnosti.

Jedná se o dekonstrukci obsahu vysílání většinou lokálních televizí a v podstatě odhalení principů a mechanismů, jež působí na obsah neviditelně prostřednictvím autorů a novinářů. Podobně u nás dochází k mediaci stereotypního nahlížení etnické menšiny Romů skrze média, jež se v nich odráží a zároveň je jimi posilováno.

Campbell aplikuje přístup „čtení“ zpráv lokálních televizních zpráv, snaží se zprávy interpretovat z hlediska jejich symbolického a kulturního pojetí rasy, kombinuje ideologické a semiotické přístupy.⁴⁷

Rozbory jednotlivých zpráv zasazuje do teoretického kontextu interpretativní analýzy rasy a zpravodajství úzce související s otázkou utváření mínění v americké kultuře. Zabývá se fenoménem „nevitelnosti“, který souvisí s domněnkou, že rasismus je záležitostí minulosti. Ukazuje tím na nedostatečnou reprezentaci etnických menšin ve zpravodajství v současné době, jež přispívá k „mýtu okrajovosti/vyloučené skupiny“. Tento mýtus je přirozeným následkem faktické převahy „bílých“ novinářů a pracovníků v médiích. Právě tato skutečnost je zásadním zdrojem šíření stereotypů skrze média a následné ovlivňování příjemců zpráv.

Absenci etnických menšin ve zpravodajství komentuje podobně jako Campbell

---

⁴⁶ Campbell, Ch.P., *Race, Myth and the News*; Sage Publications; California, 1995

⁴⁷ Podobně Wyatt přistupuje k romské fotografii jako k textu.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

i Burton & Jiráček – vyskytování etnických menšin ve zpravodajství zdaleka neodpovídá jejich poměrnému zastoupení ve společnosti. Nepřítomnost určitého prvku vede příjemce k názoru o jeho „nedůležitosti“, které je možné považovat za hodnotově interpretovatelné sdělení.⁴⁸

Campbell dále zmiňuje „mýtus rozdílu“, jež vzniká rovněž ve zpravodajství – úspěch zástupce skupiny tmavé pleti se uvádí hlavně v souvislosti se sportem, a tím je vytvářen „pozitivní mýtus černého sportovce“. Podobně v otázce kriminality – zástupci černochoů jsou v médiích prezentováni ve většině případů v souvislosti se zločinem a porušením pravidel společnosti. To souvisí s pravidlem mediální logiky, které říká, že zajímavé a zaznamenáníhodné je něco pouze v případě, že se jedná o výjimečný, konfliktní či prostě pro publikum atraktivní materiál. Bohužel právě tímto způsobem se v publiku posilují implikované a nevyřčené soudy o daných menšinách.

Uvádí dále Simmonse, který poukazuje na jeden z nejzávažnějších nedostatků zavádějící *informovanosti*, neboť média v naprosté většině opomíjejí zahrnovat základní a dostačnou informaci o sociálním kontextu či historickém vývoji rasových a třídních otázek.⁴⁹ Dle Westa je způsob, jakým předkládáme pojmy v diskusi o rasových otázkách, který tvaruje naše vnímání a odpovědi na tyto otázky. Upozorňuje, že dokud budou černí lidé nahlíženi jako „oni“, celé břemeno morálního a kulturního úsilí nezbytného k ozdravení rasových vztahů padá jen na ně.

3.2. charakteristické rysy prezentace rasy v médiích

Theu A. van Dijk shrnuje rysy prezentace etnických menšin v médiích ve své knize *Communicating Racism* v pěti bodech:

---

⁴⁸ Burton, G., Jiráček, J., *Úvod do studia médií*; Barrister & Principal; Brno, 2003; str. 204

⁴⁹ Campbell, Ch.P., *Race, Myth and the News*; Sage Publications; California, 1995; str. 57

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

1/etnické menšiny jsou menšinami i v tisku. Jsou prezentovány okrajově, jejich život je méně pokrytý a méně zobrazovaný než je tomu v případě majoritní populace.

2/ Řada dominantních témat je přímo nebo jemněji asociována s problémy a obtížemi nebo ohrožováním dominantní kultury, jejích hodnot, zájmů nebo cílů.

3/ Etnické menšiny jsou důsledně popisovány z pohledu bílé majoritní populace, jejímž autoritám je poskytováno více prostoru a jsou prezentovány důvěryhodněji než mluvčí minorit.

4/ Témata relevantní pro každodenní život etnických skupin, jako je práce, bydlení, zdraví, vzdělání, politický život a kultura, stejně jako diskriminace v těchto oblastech, jsou v tisku diskutovány jen zřídka, pokud nevedou k „problémům“ společnosti jako celku nebo nevyvolávají senzaci.

5/ Prezentace rasismu vůči těmto skupinám je systematicky podprezentována, redukována na případy diskriminace jedinců nebo připsána malým pravicovým skupinám a situována do chudých oblastí.

Za zdroj považuje van Dijk rutinní podmínky a praxe výroby zpráv a zpravodajské hodnoty. Hlavní ukazatel pro vydavatele je objem prodeje, který závisí především na přítomnosti senzačních zpráv, jak již bylo uvedeno na jiném místě. Je to dále i skutečnost, že mnoho faktů a významů o etnických menšinách není vzhledem k sociálním normám řečeno ve zpravodajství přímo – je běžné prezentovat události narativně v kategoriích *My* a *Oni*, jako příběhů o *Nás* a o *Nich*. Negativní prezentace druhých tak funguje jako zdroj negativních mentálních modelů, stereotypů, předsudků a ideologií o druhých, a tak nepřímo reprodukuje rasismus.⁵⁰

---

⁵⁰ Sedláková, R., Sedláková, R., *Sdělení o romském etniku v televizním zpravodajství* in: *Sociální studia*, sborník prací FSS MU; Masarykova univerzita; Brno, 2003; str. 96

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Mediální způsoby informování o menšinách vytváří *nový rasismus*, který vidí příslušníky jiných minorit ne jako podřadné či špatné, ale jednoduše jako *jiné*. Tím i přes snahu o rovnost v přístupu marginalizuje členy minoritních skupin a podílí se na jejich sociální exkluzi stejně jako rasismus „starý“. Formy nového rasismu jsou subtilní a symbolické diskriminační praktiky udržované sociálně sdílenými reprezentacemi, jako jsou stereotypy, předsudky a ideologie.

Média opakovaným užíváním etnických kategorií pro označení aktérů negativních událostí vytvářejí spojení kategorií a aktivit, a tím sugerují čtenářům nějaké vysvětlení (a dodávají, že se tak děje nehledě na to, zda tak činí vědomě, či zda jde pouze o výsledek stylizační bezradnosti a rutiny).⁵¹ Evokaci etnického původu podporují i takové jazykové prostředky, jako jsou narážky na řeč, vzhled či chování: „*Vnímání cizí řeči jako mumlání či štebetání je jen jedním z mnoha projevů etnocentrického principu...*“⁵²

Menšiny jsou v mediálním zpracování často marginalizovány a zřetelně zjednodušovány, přičemž tato marginalizace sahá od prostého přehlížení po okázalé zpracovávání s přídechem nadřazenosti a dobročinné blahosklonnosti (a bez znalosti skutečné problematiky a zájmu o ni). V tomto smyslu pak hovoří o tzv. „*každodennosti rasismu*“ - média sice odsuzují kriminální činy s rasovým podtextem, ale podílejí se na běžné diskriminaci a stereotypizaci etnických menšin.

Paušální soudy o menšinách, cizincích, ale také o policistech, podnikatelích, a koneckonců o nás všech, tak získávají na váze a mohou brzdit či narušovat skutečnou analýzu daných jevů a hledání řešení případných obtíží.

---

⁵¹ Karhanová, K., Kaderka, P., *Jazyk, styl a etnicita v masových médiích*, in: *Nečitelní cizinci*, Multikulturální centrum Praha; Praha 2003; str. 11

⁵² viz. tamtéž; str. 12

3.3. mediální obraz Romů České republiky

Tento pododdíl zpracovává několik studií zkoumajících mediální obraz Romů v České republice. Prezentuje výsledky analýz i konkrétní rozbory příkladů. Nastiňuje podobu mediálního diskurzu, na který reaguje Wyatt svým projektem.

Většina Neromů je spokojena s rozsahem pokrytí romské problematiky v médiích a domnívá se že pozornost věnovaná tomuto tématu je dostatečná. Není potřeba zvyšovat mediální pokrytí problematiky, ale spíše se věnovat jeho kvalitě, neboť třetina populace zastává názor, že česká média o romské populaci nereferují dostatečně objektivně.⁵³

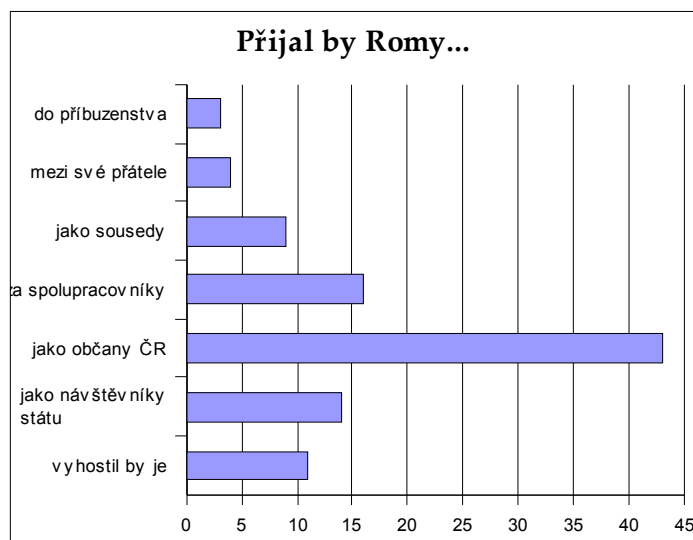
Výsledky výzkumu agentury Focus zaměřeného na postoje majoritní populace k romskému etniku a k prezentaci romské problematiky potvrdily problematický vztah Neromů k příslušníkům romské menšiny. Podle Bogardusovy škály sociální distance deklarovalo (pouze) sedm procent občanů k tomuto etniku sympatie, a to možností přijetí Romů do úzkého okruhu přátel nebo rodiny. Romové jsou nejčastěji akceptováni pouze jako občané státu, tedy jako sociální kategorie, vůči níž majoritní populace zachovává zřejmý odstup (viz. graf níže).⁵⁴

---

⁵³ Sedláková, R., *Romská problematika v denním tisku*, in: Sirovátka, T; *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*; MU FSS; Georgetown 2002; str. 132

⁵⁴ viz. tamtéž; str. 132

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Tým editorů Homoláč, Karhanová a Nekvapil zpracoval analýzy diskurzu, kterým jsou akce Romů nebo akce týkající se Romů v masmédiích formulovány, a rovněž to, jak k této formulaci přispívají sami Romové v masmediálních *dialogických sítích*.⁵⁵ Sedláková pak prezentuje výsledky analýz mediálního obrazu Romů v tisku a televizi, ve kterých dochází k podobným zjištěním.

Dialogickou sítí se rozumí komunikace zprostředkovaná masmédií a tvoří ji události různého druhu. Základní rys dialogické sítě vyplývá z povahy mediálního šíření, tedy z faktu distribuce, která neprobíhá ve stejném čase a na stejném místě. Tato participace může mít dosti různou podobu: je to např. zpráva o nějaké nemediální dialogické události či zpráva o nějaké masmediální události (např. tiskové konferenci), shromáždění několika dialogických událostí v jedné zprávě nebo i pouhé zveřejnění (tedy medializování) nějakého politického prohlášení.

Austin ukázal že performativní charakter nemají jen promluvy, jako jsou

⁵⁵ Homoláč, J., Karhanová K., Nekvapil J., *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*; Doplněk; Brno, 2003

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

žádosti, sliby nebo hrozby, ale i popisy.⁵⁶ Domněnka, že noviny pouze popisují to, co se děje ve vznikající dialogické síti, není správná, neboť i popisy vzhledem ke svému performativnímu charakteru „dělají věci“.⁵⁷ Participace médií je ve své podstatě jednou z nutných podmínek vzniku dialogické sítě. Spojeny jsou tematicky, sdíleným způsobem vyjadřování i způsoby argumentace.⁵⁸

Novináři pracují s obecnou, dále nediferencovanou etnickou kategorií „Romové“ nebo s kolektivní znalostí „problémů s Romy“. Média více prezentuje Romy ve spojitosti s případy negativními než pozitivními, respektive se dostávají do popředí zájmu až v případě, kdy se objeví nějaký problém. Irena Reichová pak potvrzuje, že romská tištěná média se více soustředí na pozitivní a optimistická témata, jako je vzdělání, kultura a romská historie, zatímco média majoritní informují častěji o tématech pesimistických jako kriminalita, diskriminace, asimilace či emigrace.⁵⁹

Bohužel neexistují kvóty na to, kolik vysílacího času má být věnováno romským tématům, a rovněž existuje málo novinářů z řad tohoto etnika. Analýza mediálního pokrytí minorit pak v šetření prezentace Romů v tisku přineslo zjištění, že obraz Romů v českých čeloplošných denících není zcela objektivní, je částečně zjednodušující a nevyvážený.⁶⁰ Vytváří jej stati obsahující „romský“ stereotyp nebo používající nevhodná pojmenování či slovní spojení, ale i sdělení předkládající pozitivní obraz tohoto etnika.

---

⁵⁶ Austin, J. L., *Jak udělat něco slovy*; Filosofía; Praha, 2000

⁵⁷ Homoláč, J., Karhanová K., Nekvapil J., *Obraz Romů v střeoevropských masmédiích po roce 1989*; Doplněk; Brno, 2003; str. 10

⁵⁸ viz. tamtéž; str. 31

⁵⁹ Sedláková, R., *Sdělení o romském etniku v televizním zpravodajství* in: *Sociální studia*, sborník prací FSS MU; Masarykova univerzita; Brno, 2003; str. 99

⁶⁰ viz. tamtéž; str. 99

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Sedláková uvádí výsledky mezinárodního projektu, který se zabýval komparací zobrazování Romů v maďarských, slovenských a českých médiích v letech 1990-1995.⁶¹ V případě českých médiích došli autoři k závěru, že novináři se snaží o komplexní reprezentaci zkoumaných událostí – nechávají zaznít nejrůznější názory představitelů romské menšiny či rodinných příslušníků oběti, nicméně na druhou stranu je problematická kategorizace motivu trestného činu – rasově motivovaný trestný čin je aplikován teprve tehdy, jsou-li všechny ostatní možnosti vyloučeny, není-li k dispozici jiný motiv než příslušnost zabitého k jiné etnické menšině. Znamená to, že oběť rasového útoku musí být alespoň implicitně nositelem kategorie „slušný Rom“. Podobné události nejsou zpravidla prezentovány ve vztahu majorita – minorita, ale v rámci konfliktu Romové – skinheadi (viz. případ Tibora Danihela).

3.3.1. mediální obraz Romů v tiskových médiích

Studie *Romská problematika v denním tisku*⁶² přinesla analýzu článků věnovaných problematice zobrazování Romů na základě výzkumu 9-ti národních deníků: *Mladá Fronta Dnes, Blesk, Právo, Zemské noviny, Moravské Slovo, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Špigl a Haló noviny* vydané v době od 1. října 2000 do 31. března 2001.

Jednalo se celkem o 392 statí – deníky dohromady denně otiskly průměrně necelé tři články, tedy přibližně patnáct článků za týden. Předpokládá se, že většina české populace čte pouze jeden deník, a tedy množství informací o romském etniku, které ji má možnost zasáhnout, je malé (viz. *tabulka A*).⁶³

---

⁶¹ Sedláková, R., Sedláková, R., *Sdělení o romském etniku v televizním zpravodajství* in: *Sociální studia*, sborník prací FSS MU; Masarykova univerzita; Brno, 2003; str. 98

⁶² Sedláková, R., *Romská problematika v denním tisku*, in: Sirovátko, T; *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*; MU FSS; Georgetown, 2002

⁶³ viz. *tamtéž*; str. 136

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

tabulka A - Počet článků otištěných v jednotlivých denících

Titul	Absolutní četnost
Mladá fronta Dnes	77
Zemské noviny	59
Blesk	59
Moravské Slovo	57
Lidové noviny	57
Právo	39
Haló noviny	18
Špígl	16
Hospodářské noviny	10
celkem	392

Z hlediska žánru tvořily více než čtyři pětiny statí zprávy. Z dalších žánrů byly nejvíce zastoupeny životní příběhy prezentované formou story (18 x). Romská problematika byla několikrát i tématem komentářů, reportáží a dopisů čtenářů.

Z hlediska zpravodajské hodnoty bylo zjištěno, že novináři se rozhodují nejvíce pro události na základě čtyř kritérií – *jednoznačnost, personalizace, negativita a kontinuita*. Znamená to, že jsou preferovány události, jejichž výklad není ambivalentní, jsou spojeny s nějakou konkrétní osobou, nejsou pozitivní a mají delší dobu trvání, tak je možné o nich informovat „na pokračování“. Vysoká četnost kategorie *jednoznačnost* napovídá, že události pro prezentaci romské menšiny jsou záměrně vybírány jako neproblematické a jasné. Odráží to vědomí tvůrců sdělení o tom, že se jedná o „ožehavé téma“, o kterém je nezbytné informovat uvážlivě, na druhou stranu to však vede ke zjednodušení romské problematiky.⁶⁴ Typickým příkladem událostí splňující uvedené čtyři

⁶⁴ Sedláková, R., *Romská problematika v denním tisku*, in: Sirovátka, T; *Menšiny a marginalizované skupiny v České*

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

nejčtenější kritéria jsou články o kriminalitě.

Autoři výzkumu dále kategorizovali články na základě hlavního tématu a kontextu a identifikovali osm základních tematických okruhů: *postoj majoritní populace – diskriminace, kriminalita, politika, kultura, historie, bydlení, nezaměstnanost a vzdělávání* (viz. tabulka B).

tabulka B – tematické okruhy podle četnosti

Kategorie	Absolutní četnost
diskriminace	100
kriminalita	74
politika	46
kultura	41
vzdělávání	32
historie	30
bydlení	29
nezaměstnanost	16
jiné	24
celkem	392

Z hlediska obsahu je tedy nejvíce zastoupená kategorie *diskriminace*. Z celkem 100 článků je 34 v podskupině *sdělení o postojích veřejnosti*, kde se dočteme o Romech především jako o nejméně tolerované etnické či národnostní skupině žijící na našem území. Články přinášející výsledky výzkumů veřejného mínění pak informují, že česká majoritní populace je značně rasistická a ve vztahu k Romům má v sobě hluboce zakořeněné předsudky a stereotypy.⁶⁵

---

republice; MU FSS; Georgetown, 2002; str. 139

⁶⁵ Sedláková, R., *Romská problematika v denním tisku*, in: Sirovátka, T; *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*; MU FSS; Georgetown, 2002; str. 141

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

V podskupině *přístup veřejnosti – diskriminace* jsou v 66 statích námětem Romové jako oběti trestných činů. Tato sdělení dokládají konkrétní příklady diskriminace romského etnika, ke kterým v České republice dochází. Jedná se zejména o články informující o vývoji vyšetřování případů, průběhu soudních přelíčení a popisy událostí. Oběťmi se stávají jedinci i celé skupiny, mnozí se bojí o svůj život. Novináři mluví o napadeních nebo předem připravených útocích často provázených provoláváním nacistických hesel a hajlováním, dozvídáme se o případech zhářství a výhružných dopisech s hákovými kříži. Mnohdy je porušeno pravidlo, že zpravodajské žánry nemají obsahovat hodnotící stanoviska, a popisované události jsou označovány za tragické, děsivé a odsouzeníhodné. Přitom o pachatelích, často „posilněných“ alkoholem, se píše jako o výtržnících, i když někteří již v minulosti byli trestáni za rasově motivované delikty.⁶⁶

Tyto události nejsou zpravidla prezentovány ve vztahu k majoritě, ale jako konflikty dvou skupin: Romů a skinheadů. Nekvapil upozorňuje, že se „*stírá, že první kategorie je vymezena etnicky a druhá ideologicky. Novináři užívají kategorii „Romové“ a kategorii „skinheadi“ jako standardizovaný relační pár,*“ jež je typický tím, že nositelé kategorií od sebe navzájem očekávají nějaké typické vlastnosti a aktivity.⁶⁷

Problém nízkých trestů v tisku se pak objevuje v komentářích třetí podskupiny *postoj veřejnosti – diskriminace*, kde jsou prezentována stanoviska státních zástupců a soudců, výjimečně promlouvají někteří ze svědků nebo samotní postižení. Naznačuje to, že tvůrci sdělení čerpají své informace o události nejčastěji z oficiálních zdrojů nebo agenturního zpravodajství a jen výjimečně

---

⁶⁶ Sedláková, R., *Romská problematika v denním tisku*, in: Sirovátko, T; *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*; MU FSS; Georgetown, 2002; str. 142

⁶⁷ viz. tamtéž; str. 142

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

hovoří také s poškozenými. Možné však je, že se členové romské komunity nechtějí k podobným případům vyjadřovat záměrně z obavy, aby na sebe neupozornili a nestali se obětí dalších útoků.⁶⁸

Druhá nejčetnější kategorie náleží tématu *kriminalita*. Patří sem téměř pětina (19 %) analyzovaných statí, přičemž trestnou činnost, z níž jsou obviněni romští pachatelé, lze rozdělit do několika základních skupin: 1/trestná činnost romských aktivistů (osob reprezentujících Romy), 2/lichva, 3/nezletilí pachatelé a 4/jiné trestné činy. Jistou podskupinou jsou články o výrobě a distribuci drog.

Většina článků z této kategorie *kriminalita* hovoří o Romech ve třetí osobě. Pouze dvakrát se ke svému případu vyjadřuje některý z obžalovaných a jednou situaci komentují členové jeho rodiny. Událost ale zpravidla nehodnotí ani postižení. Citovány jsou naopak výroky soudců, státních zástupců a policejních mluvčích.⁶⁹

- **fotografie Romů jako ilustrační materiál**

Počet fotografií mezi zkoumaným materiálem byl 132, přičemž pouze 74 (56 %) zobrazovaly osoby jednoznačně identifikovatelné jako příslušníci romského etnika. Mezi ostatními snímky doprovázejícími články s romskou tematikou dominovaly záběry obžalovaných sedících před soudem (18 x). Zobrazovány jsou i osobnosti, které o Romech informují jako např. vládní zmocněnci pro lidská práva nebo zahraniční experti. Vedle fotografií nezobrazujících Romy byla i skupina tematických fotografií zachycujících např. výtvarná díla.

Snímky mužů a žen byly co do počtu podobné, muži však byli zobrazováni

---

⁶⁸ viz. tamtéž; str. 143

⁶⁹ Sedláková, R., *Romská problematika v denním tisku*, in: Sirovátka, T; *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*; MU FSS; Georgetown, 2002; str. 145

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

zpravidla samotní, ženy pak často společně s dětmi - „malí“ Romové se nechávají rádi fotografovat, jejich snímky jsou často využívány jako ilustrační materiál. Vyplývá z toho, že zobrazované osoby nejsou přímými aktéry události. Funkcí těchto snímků je dokreslit písemné sdělení. Mezi snímky je pouze jeden zobrazen jako autorita – jedná se o velkou fotografii Ondřeje Gini za moderátorským stolem, kterou otiskly *Lidové noviny*.

Stati z některých obsahových kategorií byly fotografiemi doplněny častěji než jiné. Nejvíce snímků zachycující Romů bylo zaznamenáno v kategorii *kriminalita, vzdělávání, kultura a historie*.⁷⁰ Ve skupině statí o romské trestné činnosti byly nejčastěji záběry obžalovaných – jednalo se o portréty nebo polocelky pořízené zpravidla v průběhu soudního líčení. Tyto snímky charakteristické pro statí informující o dealerství drog, v některých případech zachycují kromě obžalovaného (zpravidla s pouty na rukou) ještě policejního příslušníka.

Uvedme si nyní dva konkrétní rozborů případů analyzovaných v rámci výzkumného projektu, jehož výsledky byly publikovány v knize *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*.⁷¹

První uvedený je průzkum mediálního obrazu případu v Klatovech z února 1991, kdy skupina asi 30 klatovských občanů *Neromů* napadla nejprve v Klatovech a potom v Libkově na Domažlicku členy dvou spřízněných romských rodin Bendíků a Janů. Výsledkem těchto násilností byly dva zdemolované byty, čtyři zranění a jeden mrtvý.⁷²

---

⁷⁰ Sedláková, R., *Romská problematika v denním tisku*, in: Sirovátka, T; *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*; MU FSS; Georgetow, 2002; str. 155

⁷¹ Homoláč, J., Karhanová K., Nekvapil J., *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*; Doplněk; Brno, 2003

⁷² Homoláč, J., Karhanová K., Nekvapil J., *Jedna podoba mediálního diskurzu o Romech (Na příkladu zpráv o*

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Na základě textových analýz tiskových zpráv a publikovaných názorů došli autoři k závěru, že tisk s ohledem na Romy věnoval nejvíce pozornosti názorům romským organizací, ale zároveň je prezentoval poněkud z odstupu. Oproti běžným taktikám tiskových médiích byl věnován značný prostor blíže neznámým zdrojům a pověsti připisované většinové populaci Klatov.

S ohledem na vytváření kategorií v analyzovaném textu, běžně užívaná a nevyčtená kategorie Romského obyvatelstva je charakteristická jak pro tisk většinové společnosti tak pro představitele Romů. Tisk automaticky pracuje s majoritní etnickou skupinou jako s „veřejností“, „obyvatelstvem“ atd., aniž by do toho počítal Romy. Na druhé straně pachatelé útoků byli rovněž z majoritní skupiny vyděleni – byla pro ně vytvořena zúžená kategorie „bílých rasistů“ nebo „kriminálních“.

Důležitým aspektem pak byl kontext, v jakém byly útoky prezentovány. Tisková média hovořila o takzvané „romské otázce“, kterou většina médií chápe jako problém, jež má majoritní etnická skupina s Romy. To dává volný prostor tisku k tomu, aby případy, ve kterých byli zabiti Romové, uváděl do souvislostí s kriminálními činy páchanými Romy.

Sami Romové se někdy uchylují k této interpretaci, avšak pro většinu zástupců národních a místních romských organizací byl nejčastější kontext, skrze něhož se k události vyjadřovali, kontext rasové diskriminace vůči Romům.

Většina médií nesdílela tuto kontextualizaci a hledala jiné příčiny. Interpretace útoků poté vyzněla jako útoky těch, kteří „vzali zákon do svých rukou“.

---

událostech v Klatovech v únoru 1991) in: *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*; Doplněk; Brno, 2003; str. 79

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Ukazuje to, že česká média považují čin za rasisticky motivovaný teprve tehdy, až když jsou vyloučeny všechny ostatní možné motivy. Nicméně platí, že odmítnutí rasistických motivů není v konfliktu s užitím běžné kategorie Romů při popisování obětí.

Pátrání po ne-rasových motivech oněch činů je rovněž charakteristické v tom, že jsou často připisovány k jiným případům násilností uvnitř etnika. Zjištěné prvky v analyzovaném textu zahrnují i stereotypy české veřejnosti v hovorech na téma Romové, např. strach z pomsty Romů.

Druhým příkladem je rozbor tiskových zpráv v případě násilné smrti Tibora Danihela v Písku – v pátek 24. září roku 1993 zahrnala skupina skinheadů čtyři mladé Romy do řeky Otavy a násilím jim bránila vylézt z vody, jeden z Romů – osmnáctiletý Tibor Danihel – utonul.⁷³

Tento případ je z hlediska utváření mediálního obrazu názorným příkladem typizovaného postoje českých médií k násilným činům, jejichž oběťmi jsou Romové a pachatelé příslušníci majority. V ohledu na to, že Romové i skinheadi jsou považováni za dvě nepřátelské skupiny, které spolu mají neustálé konflikty, je již samotný souvýskyt těchto dvou kategorií zárukou dostatečné koherence zpráv o událostech smrti Tibora Danihela a činí je smysluplné.

Avšak jednání skinheadů není automaticky připisován rasový motiv: jako důkaz toho, že média případ považují za jednání dvou skupin, jež si vzájemně vyřizující účty, a které se proto majoritní společnosti tak úplně netýká, jsou užitá pojmenování „incident“ či „potyčka“ i v případech, kde jde o

---

⁷³ Šabatová, A., Homoláč, J., Karhanová, K., *Je trestné topit Roma? (Prezentace násilné smrti Tibora Danihela v českém tisku)* in: *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*; Doplněk; Brno, 2003; str. 98

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

jednostranný útok skinheadů.

Zacházení s relačním párem Romové - skinheadi tak nevyklučuje zpochybňování rasistického zaměření hnutí skinheads a hledání jiných příčin události, které samo o sobě představuje další topos psaní o podobných trestných činech v českém tisku (v tomto případě např. šlo o možný vliv toluenu na jednání oběti).

Relevance jiného možného relačního páru, Romové – česká majoritní společnost, pro pochopení události se ve zprávách většinou buď vůbec neobjevuje, nebo je naznačena pouze proto, aby byla vzápětí popřena. V komentářích reagujících postupně na jednotlivá rozhodnutí soudu však reflexe vztahu mezi Romy a majoritou (většinovým MY, z jehož perspektivy jsou tyto texty psány) převažuje a jejím výsledkem je zpravidla připisování různých, převážně hodnotících atributů buď Romům, nebo majoritě, popř. oběma skupinám. V komentářích odsuzujících osvobozující rozsudky je majoritní společnost označována jako spoluodpovědná za vývoj celého případu a je hodnocena jako skrytě rasistická, xenofobní, netolerantní.

3.3.2. Romové v televizním zpravodajství

Pododdíl ve zkrácené formě prezentuje výsledky mediální analýzy nazvané *Sdělení o Romském etniku v televizním zpravodajství*, která publikovala základní zjištění širšího výzkumného projektu *Prezentace Romů v televizním zpravodajství*⁷⁴. Projekt monitoroval a analyzoval prezentaci Romů v hlavní zpravodajské relaci televize ČT 1 *Události* a televize Nova *Televizní noviny* během roku 2000 včetně publicisticky zaměřené relace ČT 1 *Tady a teď*.

Základní výběrová jednotka byl příspěvek – zpravidla obrazové sdělení

---

⁷⁴ Sedláková, R., *Sdělení o romském etniku v televizním zpravodajství* in: *Sociální studia*, sborník prací FSS MU; Masarykova univerzita; Brno, 2003

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

zarámované moderátorem ve studiu, týkající se romského etnika. Jednalo se o příspěvky, v nichž se o Romech nebo romském etniku mluví, a ty, kde jsou Romové zobrazeni jako aktéři dané události (i když nejsou označeni jako Romové).

V kalendářním roce 2000 bylo odvysíláno 105 příspěvků o romském etniku, dále bylo zaznamenáno 31 příspěvků o Ukrajincích a 19 o Vietnamcích žijících v ČR. Většina (58 %) analyzovaných zpráv se objevila v programu České televize. Odvysílaných 61 „romských příspěvků“ představuje přibližně 1,3 % všech příspěvků zařazených do hlavní zpravodajské relace v roce 2000. Televize Nova v tomto období odvysílala 5333 zpráv, z nichž věnovala romskému etniku necelé procento, 44 zpráv. Dále bylo zaznamenáno 68 příspěvků, v nichž se na obrazovce objevují Romové v souvislosti s jinou než romskou či minoritní problematikou. Záběry příslušníků romské menšiny byly používány jako ilustrace pro jinak tematicky zaměřená sdělení.⁷⁵ Autoři analýzy se domnívají, že tyto příspěvky se podílejí na vytváření mediálního obrazu Romů.

Z kvantitativního hlediska pokrývají obě stanice ve své hlavní zpravodajské relaci romskou problematiku přibližně stejně. Obě věnují romskému etniku menší množství vysílacího času, než jaké by odpovídalo odhadovanému podílu Romů v populaci ČR.⁷⁶

Jakou pozornost věnují stanice romským tématům a hlavně jakou důležitost jim přiřkládají, odráží i zařazení těchto sdělení v rámci relace. Za nejdůležitější sdělení dne jsou považovány zprávy avizované v úvodním headlinu. Obě

---

⁷⁵ Nova odvysílala 31 takových příspěvků, ČT 37. Zatímco v příspěvcích Novy Romové zpravidla vystupovali jako dotazovaní, v příspěvcích ČT 1 byl jejich obraz častěji využit jako ilustrační pro jinou problematiku (nejčastěji příspěvky s tématem drog, situace ve věznicích nebo prostituce).

⁷⁶ Podle odhadu žije v ČR 180 až 200 000 příslušníků romské menšiny, tvoří tedy přibližně 2 % populace ČR. Pouze 11 716 z nich však deklarovalo romskou národnost při Sčítání lidí, domů a bytů v roce 2001.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

televize v úvodu své relace upozorňovaly na 9 zpráv týkajících se romské menšiny. Nejčastěji se jednalo o informace o emigraci Romů do Velké Británie a zavádění vízové povinnosti pro občany ČR v cílových státech romské emigrace.

V rámci relace je největší váha zpravidla přikládána příspěvku prvnímu. Relaci *Události* „otevřela“ romská témata pouze v jednom případě (příspěvek o demonstraci Romů ve Velké Británii ze dne 13.5.2000), *Televizní noviny* takto začínaly sedmkrát.⁷⁷ Zatímco komerční televize zařazovala „romské příspěvky“ spíše do úvodní části, televize veřejné služby je častěji prezentovala v druhé polovině relace (viz. *tabulka A*).

Tabulka A: Pořadí příspěvku ve zpravodajské relaci

citované zdroje / stanice, která sdělění vysílala	celkem		ČT 1		Nova	
	počet	procento	počet	procento	počet	procento
z obou etnik	65	62 %	32	52 %	33	75 %
pouze z českého etnika	29	28 %	20 %	33 %	9	20 %
pouze z romského etnika	4	4 %	2	3 %	2	5 %
žádný zdroj	7	7 %	7	11 %	0	-
celkem	105	100 %	61	100 %	44	100 %

O úrovni odvysílaných zpravodajství o menšinách vypovídá možnost daná jejím příslušníkům vyjádřit se k tématu. Poměrně malá část (7 %) příspěvků, všechny odvysílané ČT 1, nepracovala se žádnými dotázanými. Romové dostali možnost vyjádřit se ve dvou třetinách (66 %) analyzovaných sdělení. Romové se častěji vyjadřovali v příspěvcích Novy, která také odvysílala menší podíl zpráv s informacemi pouze od zdrojů z majoritního etnika (viz. *tabulka B*).

⁷⁷ Jednalo se o tyto příspěvky: 1/ město najalo firmu na vymáhání nájemného, 2/ návrh zrušení povinné školní docházky, 3/ město Nová Paka dalo příspěvek Romům, aby se odstěhovali, 4/ žáci odcházejí ze středních škol, aby mohli pobírat podporu v nezaměstnanosti, 5/ romské stavební firmy nedostávají práci kvůli rase, 6/ šíření rasismu prostřednictvím sms zprávy, 7/ zpřísnění podmínek získání azylu ve Velké Británii.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Tabulka B: Citované informační zdroje podle etnické příslušnosti

citované zdroje / stanice, která sdělení vysílala	celkem		ČT 1		Nova	
z obou etnik	65	62 %	32	52 %	33	75 %
pouze z českého etnika	29	28 %	20 %	33 %	9	20 %
pouze z romského etnika	4	4 %	2	3 %	2	5 %
žádný zdroj	7	7 %	7	11 %	0	-
celkem	105	100 %	61	100 %	44	100 %

Ve zkoumaných příspěvcích autoři napočítali celkem 345 dotázaných osob (průměrně tři v každém příspěvku). Příslušníků romské menšiny mezi nimi byla menšina (40 %). Nižší zastoupení Romů mezi citovanými zdroji nepochybně ovlivňuje jejich menší organizovanost, a tedy i pro novináře obtížnější dosažitelnost. Tato skutečnost je jakousi „výmluvou“, neboť úkolem novináře by mělo být získat a prezentovat stanoviska všech stran zainteresovaných na události, stejně jako je tomu v jiných případech.

Další tabulka ukazuje, jaké osoby jsou v příspěvcích citovány. U jednotlivých etnik se jedná o odlišné typy osob. Mezi informanty z menšinového etnika dominují náhodní dotázaní, svědci či aktéři události. Naopak majorita je nejčastěji zastoupena státními představiteli, reprezentanty institucí a odborníky. Naproti tomu z dotázaných Romů vystupovali v pozici odborníků snad jen 4 romští asistenti a poradci. Podíl reprezentů romských organizací, nejčastěji z Romské občanské iniciativy, byl také poměrně nízký (15 % příspěvků). Tato zjištění naznačují, že zatímco v případě majoritní populace novináři žádají o vyjádření její oficiální reprezentanty či odborníky na dané téma, v případě menšiny se odvolávají na názor osob, které jsou nejsnáze dosažitelné, ačkoli v řadě případů nepochybně existuje i oficiální stanovisko zástupců romské menšiny (viz. tabulka C).

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Tabulka C: Zdroje informací citované v příspěvcích⁷⁸

citovaný zdroj / stanice, která sdělení vysílala	celkem		ČT 1		Nova	
z romského etnika						
aktéři události	64	62 %	33	54 %	31	71 %
svědci, náhodní dotázaní	50	48 %	15	25 %	35	80 %
představitelé romských organizací	17	16 %	10	16 %	7	16 %
romští asistenti, romští poradci	7	7 %	3	5 %	0	-
z majoritního etnika						
poslanci, senátoři, ministři	31	30 %	20	33 %	11	25 %
svědci, náhodní dotázaní	30	29 %	8	13 %	22	50 %
mluvčí policie, vyšetřovatelé	23	22 %	10	16 %	13	30 %
aktéři události	22	21 %	13	20 %	9	21 %
odborníci	20	19 %	6	9 %	14	32 %
soudci, advokáti, státní zástupci	15	14 %	13	20 %	2	5 %
učitelé, ředitelé škol	10	12 %	8	13 %	5	11 %
vládní org. pro romské a etnické záležitosti	10	10 %	9	15 %	1	2 %
starostové, místostarostové obcí	10	10 %	6	9 %	4	9 %
neziskové org. zaměřené na etnické menšiny	9	9 %	6	9 %	3	7 %

Dalším bod výzkumu se zaměřil na obsah zkoumaných sdělení z hlediska jejich tématu. Autoři se soustředili na hodnocení typů událostí, o kterých jednotlivé stanice své diváky informují a jaký kontext vytváří tyto zprávy pro informace o Romech (viz. *tabulka D*).

Tabulka D: Tematické zakotvení příspěvků o romském etniku

citované zdroje / stanice, která jej vysílala	celkem		ČT 1		Nova	
migrace Romů	19	31 %	12	27 %	31	30 %
Romové - oběti	12	20 %	8	14 %	20	19 %
kriminalita Romů	6	10 %	9	20 %	15	14 %
sociální problematika ⁷⁹	4	7 %	5	11 %	9	9 %

⁷⁸ Relativní četnosti počítány z celkového počtu příspěvků odvysílaných danou televizní stanicí.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

citované zdroje / stanice, která jej vysílala	celkem		ČT 1		Nova	
diskuse o rasismu	5	11 %	2	9 %	7	7 %
školství	3	5 %	3	7 %	6	6 %
kultura	5	8 %	1	2 %	6	6 %
sport	2	3 %	0	0 %	2	2 %
jiné	5	7 %	4	9 %	9	9 %
celkem	61	100 %	44	100 %	105	100 %

Tabulka ukazuje, že oběma zpravodajským relacím dominují při informování o romské menšině tři tematické okruhy: *migrace, rasisticky orientované trestné činy a kriminalita*. Šíři prezentovaných témat dokresluje skutečnost, že obě zkoumané stanice zároveň informovaly jen o 7 událostech.⁸⁰

Jednalo se především o informace o migraci Romů a s tím spojené dění na politické scéně a o kriminální případy. Z celkového pohledu tedy byly náměty jednotlivých příspěvků obou zkoumaných stanic značně odlišné. Většina témat však byla spíše ojedinělá. Z tabulky je zřejmé, že o něco rozmanitější informace o tomto etniku přináší Česká televize. Přispívají k tomu například informace o kultuře a historii.

Při diskusi o tématu příspěvků je nezbytné připomenout, že pro vytváření obrazu určitého jevu je stejně důležité to, co je z mediálního pokrytí vynecháno. Vliv médií tedy není určen jen tím, co je řečeno, ale i tím, co řečeno není. V tomto případě je to například skutečnost, že na území České republiky žijí různé skupiny Romů: slovenští, maďarští, olašští a několik rodin německých

⁷⁹ Kategorie sociální politika v sobě zahrnuje příspěvky o sociální politice, bydlení a zdravotním stavu romské menšiny.

⁸⁰ Jednalo se o tyto události: 1/ vrácení Romů ze státních hranic při odjezdu do Nizozemí, 2/ Belgie zvažuje zavedení vízové povinnosti, 3/ imigrace Romů ze Slovenska, 4/ napadení Roma v baru, 5/ obvinění O. Gini mladšího z neoprávněného pobírání sociálních dávek, 6/ udělení prezidentské milosti Heleně Lakatošové, 7/ vynesení rozsudku v případě smrti Milana Lacka.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Sintů. Jen výjimečně jsou také pokrývány každodenní nesnáze příslušníků romské menšiny pramenící z postojů, jež vůči nim zaujímá majoritní populace.

Zpravodajské hodnoty příspěvků o romském etniku zaznamenané v tabulce 5 pak ukazují, že nejčastěji přítomné jsou čtyři zpravodajské hodnoty: *jednoznačnost, personalizace, negativita a kompozice*. Téměř v polovině případů pak byla zaznamenaná i *kontinuita*. Ve všech případech se jedná o kategorie vyhovující zprávám typu narativního příběhu charakteristického pro zábavu. Pro prezentaci jsou vybírány především atraktivní události, jejichž výklad není ambivalentní, mají své „hrdiny“ a/nebo „poražené“, nejsou pozitivní a je možné o nich informovat „na pokračování“. Tabulka ukazuje, že mezi zkoumanými stanicemi existují drobné rozdíly v tom, jaké hodnoty odrážely jimi vysílané příspěvky (viz. *tabulka E*).

Tabulka E: Zpravodajské hodnoty příspěvků o romském etniku

zpravodajská hodnota / stanice, která příspěvek vysílala	celkem		ČT 1		Nova	
příspěvků celkem	105	100 %	61	100 %	44	100
jednoduchost	73	70 %	39	64 %	34	77 %
personalizace	62	60 %	35	58 %	27	61 %
negativita	62	59 %	31	51 %	31	71 %
kompozice (atraktivita)	62	59 %	35	54 %	29	66 %
kontinuita	46	44 %	29	48 %	17	39 %
nepředvídatelnost	38	36 %	19	31 %	19	43 %
smysluplnost	30	29 %	15	25 %	15	34 %
elitní národy	25	24 %	19	32 %	6	14 %
elitní osoby	12	11 %	10	16 %	2	5 %
konsonance	6	6 %	4	7 %	2	5 %

Zatímco Česká televize častěji pokrývala události vyvíjející se v čase a přinesla větší podíl zpráv týkající se elitních národů a osob, stanice Nova dávala

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

přednost negativním, pestrým a nepředvídatelným, jednorázovým událostem. To vede k personalizaci, dramatizaci a fragmentarizaci zpravodajství, o kterých hovoří Bennett.⁸¹

Vysoká četnost kategorie jednoznačnosti naznačuje, že pro prezentaci romské menšiny jsou vybírány především neproblematické, jasné a jednoznačné události, kterým je možné během cca 80 vteřinového šotu připsat určitý význam. Podobné zprávy jsou charakteristické především pro komerční vysílání. Důsledkem takové prezentace je však zjednodušení romské problematiky.

Zaznamenané zpravodajské hodnoty vysoce korespondují s hodnotami (*jednoznačnost, personalizace, negativita, kontinuita*), které byly zjištěny při analýze obrazu Romů v tištěných médiích roku 2002. To naznačuje, že zde předložená analýza souboru příspěvků o Romech s největší pravděpodobností není nijak výrazně vychýlená a lze jí považovat za reprezentativní pro televizní zpravodajskou prezentaci tohoto etnika, která je pravděpodobně konstruována podle „univerzálních“, jen pozvolna se měnících postupů.

shrnutí

Analýza přinesla zjištění, že obě zkoumané stanice věnují romskému etniku přibližně jedno procento svého vysílacího času v rámci hlavních zpravodajských relací a z kvantitativního hlediska o něm informují přibližně stejně.

Jako zdroje informací vystupovali ve většině příspěvků Novy i ČT příslušníci

---

⁸¹ Bennett, L., W., *News, the Politics of Illusion*; Longman Publishers USA; New York, 1986

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

obou etnik. Zástupci romské menšiny přitom tvořili necelou polovinu citovaných osob. Většina Romů k nám promlouvala z obrazovky televize Nova. Zatímco mezi dotázanými z majoritní populace převládali státní představitelé, reprezentanti institucí a odborníci, v případě minority byli téměř výhradně citováni ti, již se stali svědky události nebo se na ní sami podíleli.

Příspěvky o Romech odvísílané jednotlivými stanicemi se lišily tématem, v jehož kontextu informace o Romech zazněla. Česká televize svým divákům předkládala o něco rozmanitější informace o tomto etniku než stanice komerční, která informovala především o romské *migraci* a *kriminalitě* (Romové přitom vystupovali jako *pachatelé* i jako *oběti*).

Z hlediska zkoumání zpravodajských hodnot příspěvků pak z dvanácti kritérií ovlivňující výběr událostí vhodných pro reprezentaci obsahovaly především čtyři: *jednoznačnost*, *personalizaci*, *negativitu* a *kompozici*. Události vybírané pro prezentaci jsou tedy zpravidla aktuální, záporné, jednoduché, snadno sdělitelné a jsou kontruovány jako příběhy konkrétních osob. Navíc je možné informovat o jejich vývoji dlouhodobě.

3.3.3. konkrétní případová studie – „Romové na fotografii“

Zajímavou případovou studii na téma mediální obraz Romů nazvanou *Romové na fotografii*⁸² publikovala Renáta Sedláková. Ze sémiotického pohledu rozebírá užití fotografie s romskou tematikou v novinách, konkrétně pak rozebírá fotografii otištěnou v Mladé frontě DNES dne 24. března roku 2001, jež nese titulek „Zásah v Matiční“.

Sedláková nejprve popisuje obsah daného snímku (viz. obr. 1) a semiologickou analýzou ukazuje k implicitnímu obsahu, jež je díky existujícím mýtům a

---

⁸² Sedláková, R., *Romové na fotografii*, in: *Média a realita*; sborník FSS MU; Brno, 2003

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

stereotypnímu myšlení ve společnosti sdělován skrytě, avšak zároveň díky principům denotace a konotace je jasně srozumitelný pro většinovou společnost.

Jedná se o obrázek se silně konotovaným obsahem – skupina gestikulujících Romů je od naproti dvou stojících policistů oddělena páskou. Uniformy policistů jsou denotativně spojeny se zákonem a pořádkem, kontrastují s oblečením Romů.

Obr. 1

Obr. 2

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Na obrázku č. 2 vidíme celkové začlenění fotografie s popiskem v rámci stránky, Sedláková se zamýšlí nad vhodností či nevhodností kontextového umístění.

Média použila fotografii pro dokumentaci události nehody, kterou popisuje titulek pod obrázkem (obr. 3).

Obr. 3

(znění textu: ZÁSAH U MATIČNÍ

Až zásah policie zachránil včera poblíž Matiční ulice v Ústí nad Labem řidiče škodovky před útokem místních Romů. Ti řidiče napadli poté, co na hlavním tahu z Ústí do Děčína srazil malou romskou dívku, kterou musela sanitka odvést do nemocnice. Řidič vyvázl po útoku s pohmožděninami. Policisté zatím nikoho neobvinili. Operační důstojník ústeckého policejního ředitelství včera řekl, že incident bude patrně řešen jen jako dopravní přešpůbek řidiče. Silnice byla na několik desítek minut uzavřena.)

Sedláková hovoří o hlavním principu působení obrazu/fotografie na základě Barthes. Ten vysvětluje větší schopnost obrazu působit na nás jako důsledek prezentace významu sdělení, které nese, najednou a tedy naléhavěji než v případě textů.⁸³ Rovněž zmiňuje funkci novinové fotografie, která je užívána v principu metonymickém, slovy novinářů „dokumentárním“. Novinové fotografii fungují jako metonymie, neboť odkazem na část reality jsou používány k

⁸³ Sedláková, R., *Romové na fotografii*; in: *Média a realita*, sborník FSS MU, Brno, 2003; str. 88

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

soudům o celkové záležitosti. Dotýkáme se tak prostoru, ve kterém je možná desinterpretace či nesprávné vyložení obsahu (více viz. Oddíl 4).

Výkladem povahy syntagmatu a paradigmatu, tedy dvou povah řazení znaků zakotvených v čase a ovlivněných vzájemnými vztahy, se dostává k dekonstrukci vizuálního sdělení a hovoří o denotativní a konotativní úrovni. V případě popisované fotografie syntagma pracuje s dvěma hlavními znaky: se skupinou Romů a dvěma policisty.⁸⁴

Sedláková dále ukazuje, jak fotografie pracuje se schémata internalizovanými ve společnosti – policisté jsou ochránci zákona, Romové jsou problematickou skupinou. Jedná se v podstatě o kategorie vytvořené na základě stereotypů/mýtů, slovy Barthes pak výsledkem spojení znaků a jejich konotací za účelem vyjádření určitého sdělení, kdy konotace je vytvářena na základě faktoru trikových efektů, póz, objektů, fotogeničnosti, estetičnosti a syntaxu.⁸⁵

Předložená fotografie tak vyvolává v příjemci určitý pocit a pracuje s dvěma mýty společnosti, jejichž opozice je na fotografii zvýznamněna páskou mezi oběma skupinami. Na jedné straně uniforma policistů jako strážců zákona, na straně druhé neupravenost a rozmáchlé gesto jedné z žen, to jsou příklady, které podporují většinovou společnost v pohledu na vztah k menšině – fotografie hovoří o rozdělení na *Nás* a *Nich*, jinými slovy ukazuje *mýtus cikána a policisty*, jako dvou kategorií společnosti.

Problematickou ještě více se celá analýza stává v momentě, kdy autorka ukáže na kontext uvedení fotografie – je použita jako ilustrační materiál k události, jež je sdělena v popisku (viz. obr. 3). Z obsahu popisku je jasné, že zmiňovaná

---

⁸⁴ Sedláková, R., *Romové na fotografii*; in: *Média a realita*, sborník FSS MU, Brno, 2003; str. 89

⁸⁵ viz. tamtéž; str. 87

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

událost je fotografií dokumentována zkráceně. Fotografie není objektivním sdělením o nehodě, neukazuje např. nabourané auto, ale hovoří o tom, „jací jsou Romové“.

Popisek nazvaný „Zásah u Matiční“ hovoří o něčem, co fotografie nezachycuje a zároveň situaci popisuje s akcentem na útok Romů, jež zmiňuje jako „napadení“. Soustředí se na akci Romů a užitím slova „zásah“ ve spojení s „Matiční“, jež je v povědomí čtenářů označením velmi problematičké čtvrti, kde Romové žijí. Celý popisek se tak pramálo věnuje objasnění okolností nehody, nezmiňuje nic o příčinách a následcích nebo o zdravotním stavu malé holčičky. Soustředí se na popis „útoků Romů“, a tím celou událost převádí na „incident Romů“.

Sedláková analyzuje skrytá sdělení, jež společnost sdílí intersubjektivně („Romové jsou problematičtí“) a interpretuje je s ohledem na Hartleye a Fiskeho. Fiske hovoří o principech šířených napříč společnostmi v procesu organizace a interpretace vnější reality v rámci jedné kultury. Jedná se o uvědomění si významu, který v komunikaci společnosti hraje ideologie a sociální kontext: „...tvůrci sdělení předpokládají, že jejich čtenáři s nimi sdílí určité kulturní kódy, a proto budou sdělení dekódovat dominantním způsobem a odhalí jeho preferovaný význam. Neboť čtenář je někdo, kdo má určitý vztah k dominantnímu hodnotovému systému a zbytku společnosti. To je ideologie v praxi, říká Fiske.“⁸⁶

Rozborem obsahu sdělení a vztahu fotografie s událostí je tak možné přes binární opozice odhalit na pozadí ukrytou ideologii, respektive zprávu o ideologii dominantní bílé majoritní společnosti⁸⁷:

---

⁸⁶ Sedláková, R., *Romové na fotografii*; in: *Média a realita*, sborník FSS MU, Brno, 2003; str. 95

⁸⁷ viz. tamtéž; str. 95

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

policisté	x	Romové
klid	x	neklid
bezpečí	x	nebezpečí
řád, zákon	x	porušování zákona, řádu
uvnitř společnosti	x	vně společnosti
upravení	x	neupravení
čistí	x	špinaví
bílí	x	černí
My	x	Oni
dobro	x	zlo

Z uvedeného příkladu užití dokumentující fotografie lze dojít k závěru o tom, jak média romskou menšinu ukazují. Nesoustředí se na „normální, neproblematické či vzdělané Romy“, ale soustředí na negativní, a tím podporují povědomí o romské menšině jako o problematické.

Romové jsou pro média zajímaví v okamžiku problému, což vysvětluje i všeobecné zjištění, že lidé věnují více pozornosti negativním sdělením. Proč tomu tak je, se nepodařilo zjistit, existuje pouze domněnka, že se tak děje v souvislosti s narušením ontologické jistoty a potřeby hledat více informací. Média využívají tohoto principu k zajištění čtenářů, aby si udržela pozornost publika.⁸⁸

Komunikované obsahy a významy odrážejí strukturu a distribuci moci ve společnosti, čtení mýtu je čtením sociálních hodnot, které však neslouží všem členům společnosti stejně. Ve společnosti s xenofobními rysy je moc rozdělována na základě příslušnosti k etniku. Vidění světa, které odráží výše uvedené opozice, je vnímáno jako přirozené a proto správné i těmi, kteří jsou skrze něj udržováni v podřízení. Vládnoucí třída kontrolující přístup k hlavním informačním zdrojům tak využívá ideologie k posílení své mocenské pozice.

⁸⁸ Sedláková, R., *Romové na fotografii*; in: *Média a realita*, sborník FSS MU, Brno, 2003; str. 97

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Na závěr je třeba dodat, že zde uvedený případ se z pohledu dnešní doby může zdát extrémní – média jsou již více pozornější v užívání dokumentárních snímků, které mohou vést k desinterpetaci, šíření stereotypních, ve skrze negativních obrazů menšiny.

závěr oddílu 3.

Z uvedeného vyplývá jak prezentace Romů v médiích odráží zaběhlé a ve společnosti kolující stereotypy. Analýzy tiskových i televizních médií docházejí k shodným zpravodajským hodnotám. Také v případě nejčtenějších témat spolu audiovizuální a tištěná média korespondují.

Nejběžněji kolující stereotypy v přístupu souvisí s problémem o rozhodnutí o motivu trestného činu, zlehčování problematiky vytvářením relačních párů se skinheady, nevhodné zacházení s pojmem „romská otázka“ ve vztahu v relačním páru Romové – majoritní společnost a neadekvátní označování skutečností a situací (např. „potyčka“ místo „napadení“). Obecně jsou pak příslušníci romského etnika spojováni s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání, chybějící kvalifikací, nedostatečnou jazykovou vybaveností, odlišným stylem bydlení a užíváním drog.

Naznačuje to, že mediální agenda není dána ani tak konkrétním médii nebo aktuálním děním, ale spíše obecnou představou novinářů, šéfredaktorů a editorů (která jde napříč spektrem českých médií), jaké typy událostí mají být ve vztahu k romské menšině pokryty a prezentovány veřejnosti. Je pravděpodobné, že tato představa je do jisté míry tvarována stereotypy a předsudky, které má s tímto etnikem spojená značná část české populace.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Ze statí vyplývá, že řešení „romské otázky“ a trvalé zlepšení situace vyžaduje dlouhodobé úsilí, na kterém by se měli podílet i Romové. O jejich aktivitách nebo o činnosti romských organizací ale média informují jen zřídka, naopak většina statí prezentuje Romy jako „objekty“ zájmu majoritní populace, která usiluje o zlepšení životních podmínek této skupiny. Články informují o Romech z pohledu neromské většiny.

Pokud je dán prostor Romům, vyjadřují svá stanoviska pouze v souvislosti s otázkami týkajícími se jejich etnika. Pro informování o romském etniku jsou vybírány jednoznačné, nekomplikované události, které lze snadno uchopit.⁸⁹ Tak dochází ke zjednodušení tématu, které by naopak vyžadovalo co nejkompexnější pokrytí. Některé statí ale naznačují, že tvůrci sdělení si uvědomují obtížnost informování o romském etniku. Seriózní a bulvární tisk přistupuje k etniku odlišně.⁹⁰

Mediální komunikace se nepochybně výrazně podílí na vytváření obecného povědomí o romském etniku. V mnoha případech jsou média dokonce jediným zdrojem informací, neboť osobní zkušenost s řadou fenoménů ve složité společnosti současnosti mnohdy chybí. Ačkoli se ukazuje, že média nemohou určovat, co si budeme myslet, je zřejmé, že ovlivňují to, o čem přemýšlíme.

---

⁸⁹ Většina analyzovaných statí odráží zpravodajské hodnoty, jakými jsou *jednoznačnost, personalizace, negativita a kontinuita*.

⁹⁰ Sedláková, R., *Sdělení o romském etniku v televizním zpravodajství* in: *Sociální studia*, sborník prací FSS MU; Masarykova univerzita; Brno 2003; str. 100

oddíl 4. interpretace významu ve fotografii

Nevěřím ve věci, věřím ve vztahy.

(George Brague)

Předchozí oddíl se dotkl užití fotografie ve zpravodajství a sémitockého rozboru jejího obsahového sdělení, kterému se podrobně věnuje tento oddíl. Fotografický obraz stojí v samém základu médií a rozumění jeho významu je zásadní pro schopnost luštění významů technických/mediálních obrazů.

Příklad analýzy *Romové na fotografii* je explicitním příkladem procesu, kdy dochází k desinterpretaci obsahu textu následkem užití ilustrační fotografie, která ne zcela odpovídá obsahu zprávy. Fotografie posiluje sdělení zprávy a přispívá k cirkulaci mezi řádky obsaženého konotativního sdělení, jež může, jako např. v tomto případě, přispívat k upevňování stereotypních názorů.

Fotografické obrazy jsou součástí každodenní reality a šířením médii se stávají silným nástrojem k utváření názorů čtenářů. Ne všichni jsme však schopni vidět mezi řádky to, co spočívá v podstatě technických obrazů, ani jak zásadně nás ovlivňují. Většina publika vnímá obrazy jako přesné a věrné kopie reality.

Samozřejmě, že portrétní fotografie se liší od fotografie dokumentární v několika ohledech, nicméně nejen tisková média jsou portréty velmi zaplněna a my pro luštění významu skrze zachycené atributy užíváme stejných mechanismů.

4.1. jazyk fotografie

Každá fotografie je promluvou, sdělením, které dekódujeme v souladu s internalizovaným systémem reprezentace. Interpretace významu ve fotografii a pátrání po odpovědi na otázku, zda fotografie disponuje nějakým svým

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

vlastním jazykem, to bylo předmětem zkoumání mnoha filosofů a teoretiků fotografie a médií jako např. Barthese, Burgina, Sekuly, Batchena, Sonessona aj.

Síť významů, v níž je obraz vždy reprezentací založenou na komplexu textů, rétorice, kódů vetkaných v pletivo kolektivního vědomí.⁹¹ Fotografův záměr a tedy i fotografie jsou zásadně ovlivněny diskurzem - v aktu fotografova vidění scény a divákova sledování obrazu je diskurz tím, kdo formuje jak fotografův pohled, tak proces vnímání příjemce.

Porozumění sdělení je tak vždy exkurzem do světa daného diskurzu: každé fotografické sdělení (uložení informací, přenos a zpětné vyvolání významu) je komunikačním aktem a tedy výměnou. Fotografii je možné rozumět aplikací systému našeho rozumění věcí kolem nás na obsah zachycený v obrazech. To, že na fotografii dokáží vidět *dům*, je možné pouze za předpokladu, že vím, co je *dům*. Dekonstrukce významu ve fotografii vykazuje stejné nároky jako luštění významu v malířském obrazu či pochopení vztahů a zákonitostí jazyka. Jedná se o stejné principy reprezentace, značení a označování.

Historii diskurzu fotografického média je nezbytné mít na mysli při promýšlení toho, jakým způsobem se v něm význam fotografie ustavuje a jak mu rozumíme. Teorie fotografie prošla jistým vývojem spolu s tím, jak se vyvíjely technické prostředky a nároky kladené na médium.

Nahlížení fotografie skrze principy řeči a jazyka obecně je pohledem ovlivněným rozvojem sémiotické disciplíny a v jeho počátcích pak stojí právě Roland Barthes.

---

⁹¹ Burgin, V., *Thinking Photography*; Macmillan Education, LTD; 1982; str. 206

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Vztahy mezi jednotlivými prvky diskurzu, znamenání, se ustavují různými způsoby tak, jak jsou popsány obecnou sémiologií. Proces značení může být založen na *indexikálním, ikonickém* či *symbolickém* vztahu. Pohybujeme se v diskurzu, jehož pojem odpovídá pojmu limitů a negativních vymezení. Je jistou limitující funkcí, jistým archivem, sítí vztahů, na základě kterých lze rozpoznat význam.

Allan Sekula pak hovoří o *rétorické funkci diskurzu*, který je kontextem promluvy, podmínkou možnosti vložení a zpětného uchopení významu, podmínkou realizace sémantického cíle.⁹²

4.2. fotografie a metafora

Fotografie prostředkují sdělení, která jsou v masmediální kultuře charakterizována časoprotorovým oddělením kontextu vzniku a kontextu příjmu⁹³ Jedná se o přepis faktů z třírozměrného světa do podoby informace na plochu dvourozměrnou. Existence sdělení je vázána na určité médium a toto médium nezbytně ovlivňuje a mění povahu přenášené informace.

Svět fotografie a jejího významu reprezentuje obraz sítě významů a rozumění toho, jak se lidé na svět kolem sebe dívají. Fotografie dle Lacoffa reprezentují reálný svět na základě metafor – zastupují předmět či událost, která je “vyříznuta” ze svých časo-prostorovo vztahů. Kristeva pak o fotografii míní následující: „Ukazuje realitu, která předcházela, a i když vzbuzuje dojem ideality, nikdy není zakoušena jako čistě iluzorní: je dokumentem nějaké reality, v jejímž dosahu již nejsme.”⁹⁴

---

⁹² Sekula, A., *On the Invention of Photographic Meaning* in: *Thinking Photography*; Macmillan Education, LTD; 1982; str. 85

⁹³ Thompson, John, B., *Média a modernita*; Karolinum; Praha, 2004; str. 29

⁹⁴ Kristeva, J., *Slovo, dialog a román*; Pastelka; Praha, 1999; str. 46

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Diskurz fotografie umožňuje vystoupení, zprůhlednění významu. A právě možnost vyvstání znaku je záležitostí kulturní, jež vychází ze struktury jazyka a organizace textů obecně. Jákáko-li předložená fotografie je slovy Barhese "polysemického charakteru", tedy širokou možností významu, jež se nabízí k přivlastnění, uchopení skrze "text" generující sdělení.

Zároveň se jedná o proces nekompletní, vyžadující jisté doplnění ze strany recipienta/čtenáře. Je tedy vždy komunikací skrze asociace se skrytými texty obecně, jež umožňují čitelnost fotografie přes institucionální charakter semiotického systému, který se skrývá za jakoukoli ikonou/obrazem. Proto můžeme se Sekulou říci, že schopnost rozumět fotografiím, je schopností naučenou, že neexistuje něco jako jazyk fotografie, ale pouze univerzální systém signifikance.

Vztahy mezi jednotlivým zobrazeným jsou pochopitelné na základě osvojení pojmových vztahů zkušenostního života, neboť fotografickému významu rozumíme na základě zažitých a používaných pojmových a významových struktur. Signifikace se rodí právě z daného užití předmětů světa, které jsou do promluvy zahrnuty. Děje se tak na principu metafory, která nám na základě difference umožňuje pochopit pojmy a uspořádat, popsat a reflektovat zkušenost světa.⁹⁵

Zrcadlení struktury významů v referenčním vztahu ke způsobu organizace lidské zkušenosti zmiňuje i Burgin, když v otázce významu ve fotografii hovoří o nezbytnosti neustálé konfrontace se sociálními a psychologickými danostmi autora/čtenáře. Danostmi, které jsou existenčně simultánní, koexistenční, avšak teoretizovány různými diskurzy.⁹⁶

---

⁹⁵ Lakoff, G., Johnson, M.: *Metafory, kterými žijeme*; Host; Brno, 2002;

⁹⁶ Burgin, V., *Thinking Photography*; edited by Burgin, V., Macmillan Education LTD, 1982; str. 144

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Procesy lidského myšlení jsou do značné míry metaforické, lidský pojmový systém je strukturován i definován metaforicky. Naraci ve fotografii odhalujeme ne v lineární kompozici, ale v opakovaném *vertikálním* čtení, v klidu, v nečasovosti, slovy Flussera pak *scannováním*.

Smysl věcí, které vidíme, je tak nevyhnutelně konstruován v komplexu *výměn* mezi různými registry reprezentací: vizuálního a verbálního. Rozumění fotografii je tak z velké části činností „skripto-vizuální“.⁹⁷ Obrazy, které získáme v procesu percepce, podstupují dva druhy transformace – redukci smyslových vjemů a translaci obrazů do jiných forem reprezentace. To, jaký svět je, záleží na způsobu jeho popsání.

Myšlenky jsou slovy Lacoffovými jisté nádoby rozpouštějící následnost metonymií a metafor, které transponují scénu fotografie do prostoru „jiné scény“ nevědomí a rovněž do scény kolektivního vědomí: scéna diskurzu je neoddělitelně spjata s jazykem.⁹⁸

4.3. sémiotika fotografie

Peirce interpretoval fotografii jako přímý otisk vlastní reality a ve svém logickém systému vycházel z tvrzení o neexistenci reálného světa, neboť v jeho pojetí byla vlastní věc znakem samotným: „...v okamžiku, kdy existuje význam, existují pouze znaky.“⁹⁹ Vycházeje z Peircova pojetí rozpracovaným Derridou je pak fotografie značením znaků, reprezentací reality, jež je rovněž pouhou hrou reprezentací.

---

⁹⁷ Burgin, V., *Thinking Photography*; edited by Burgin, V., Macmillan Education LTD, 1982; str. 198

⁹⁸ viz. tamtéž; str. 212

⁹⁹ Batchen, G., *Each Wild Idea*; The MIT Press; Massachusetts, 1997; str. 142

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Fotografie je dynamickým uskutečňováním semiózy, stáváním se, během něhož dochází průběžně k otisknutí obrazu. Máme na mysli indexikální povahu fotografického obrazu, které se budeme věnovat níže.

Barthes přichází s důležitými názory týkající se fotografického média a významu ve svých třech textech, z nichž poslední nazvaný *Světlá komora* byl významným způsobem základním kamenem pro sémiotickou interpretaci teorii fotografie. Jako semiolog je ovlivněn lingvistickým systémem a v prvotním stádiu je pro něho fotografie *denotací bez konotace*.¹⁰⁰

V textu *Světlá komora*¹⁰¹ se snaží odhalit zákonitosti, kterým nás fotografie oslovují a způsoby, jakými jim rozumíme. Rozlišuje dva pojmy - *studium* a *punctum*, kterými vyjadřuje způsob odhalování skrytého významu v mysli recipienta, povahu *rozmluvy*. Studium je pro něho vztahem založeným na zájmu recipienta, punctum pak naopak určitý detail či náhoda náležející fotografii, která recipienta nečekaně zasahuje a pomáhá mu odkrýt smysl sdělení.

Barthes hovoří na jedné straně o *unární* fotografii, která je významově banální, neboť neobsahuje punctum, na druhé straně pak zmiňuje fotografii *dokumentární* (fotografie trpících, zraněných, mrtvých) nebo pornografické fotografie, které nás zasahují okamžitě.

Svá stanoviska přehodnotil zásadním způsobem ve stati *Rétorika obrazu*.¹⁰² Na rozboru inzerátu Panzaniho těstovin rozlišil tři vrstvy sdělení v předmětném obrazu. Vedle jasně rozlišitelného sdělení, resp. významu textového, nalézá

---

¹⁰⁰ Barthes, R., *Le message photographique* in: *L'obvie et l'obtus*; Seuil, Paris, 1982; 9-24; původně in: *Communication 1*; 1961

¹⁰¹ Barthes, R.: *Světlá komora*; Archa; Bratislava, 1994

¹⁰² Barthes, R., *L'obvie et l'obtus*; Seuil, Paris, 1982; 25-42; původně in: *Communication 4*; 1964

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

ikonický nekódovaný a ikonický kódovaný význam. Tyto tři vrstvy odpovídají jeho teorii mýtu, kde mýtus je obecným principem vyprávění. Na jeho modelu rozebírá principy ukrytí významů do promluvy, jež vytváří narativní celek. Tak i každá fotografie je jistou promluvou či narací a vychází z určitému diskurzu, kterému podléhá¹⁰³.

4.4. moc fotografického obrazu

Obrazy, jež nás obklopují v dnešní společnosti na každém kroku, disponují jistou mocí. Ochotně jim přisuzujeme pravdivou hodnotu, aniž zkoumáme nejedná-li se o manipulaci. Zvláště v době digitálních technologií je těžké v novinách najít snímek, do něhož by grafikové nezasahovali.

Dotýkáme se problému manipulace s čtenářovým názorem a vlivem na jeho rozhodování a jednání. Obraz je nejrozšířenějším komunikačním nástrojem, z čehož vyplývá i jeho vliv na náš jazyk, a tedy i interpersonální vztahy, potažmo společenskou komunikaci.

Moc obrazu se obecně zakládá na jeho schopnosti oslovit psychiku člověka přímo a rychle tím, že působí na emotivní centra, jež jsou starší než centra logického myšlení. Schopnost fotografie *zastavit čas a umrtvit skutečnost* vyvolalo v lidském vědomí vztah upřednostňující fotografický obraz před skutečností: „bylo to jako ve filmu“, tak zní častý komentář našich zážitků...¹⁰⁴

Rozbor mechanismu moci technického obrazu, jakým fotografie je, se zabývá

---

¹⁰³ Barthes, R.: *Mytologie*; Dokořán; Praha, 2004; str. 107

¹⁰⁴ Splynutí optického a statistického bylo fundamentálním aspektem pro širší integraci diskursů vizuální reprezentace s pozitivistickými diskurzy sociálních věd v 19. století. Z jiného hlediska, a sice o koincidenzi či *načasovanosti* fotografického objevu ve společnosti vzhledem k jiným aspektům tehdejší společnosti hovoří Batchen v knize *Each Wild Idea* (MIT Press, 1997)

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Flusser.¹⁰⁵ Hovoří o aparátech jako metakódech vědeckých textů, které jsou schopny narozdíl od člověka *tvůrce* produkovat významy nezávisle na lidské vůli. Lidé věří fotografii víc než vlastní zkušenosti a zároveň nedovedou rozumět mechanismům zápisu a transformaci obsahu fotografie, či dostatečně luštit zakódovanou informaci. Tak obrazu připisují moc, jež zpětně působí na obsah a hodnoty vnímajícího.

Moc fotografického obrazu vyplývá z jeho sémantické povahy, v němž se prolíná magické a vědecké.¹⁰⁶ Všeobecně nereflektovaná percepce těchto metakódů textů ze světa programové magie spolu s jejich disponibilitou k reprodukovatelnosti¹⁰⁷ ovlivňují naše prožívání, myšlení, hodnoty, vztahy ke skutečnosti a realitě. Jsou důležitým faktorem našeho vztahování se k životu ve společnosti i samotné skutečnosti.

4.5. fotografie v médiích

Schopnost fotografie býti pravdivým svědkem událostí, býti *služebnicí pravdy* jako takové, je v době možností manipulace a tvorby fiktivních obrazů odsunuta do pozadí a proces tvorby obrazů se stává čistou produkcí. Fotografie v novinách již není nezávislým nosičem informací a některé noviny používají značení „M“ v případě fotografie, která byla manipulována.

Vyvstává tak podezření, že v novinách nenajdeme jediný obrázek bez úpravy zvlášť když je jasné, že editoři upravují fotografie již dlouho před tím, než některý z nich toto „M“ začal používat. Jako jeden příklad za všechny je uveden příklad, kdy *Times* a *Newsweek* vytiskly stejnou fotografii, avšak jeden

---

¹⁰⁵ Flusser, V., *Za filosofii fotografie*; Hynek; Praha 1994; *Moc obrazu*; časopis Výtvarné umění, č.3-4/96; OSVU; Praha, 1996

¹⁰⁶ Sekula, A., *On the Invention of Photographic Meaning* in: *Thinking Photography*; edited by Burgin, V., Macmillan Education LTD, 1982; str. 94

¹⁰⁷ srov. Benjamin, W., *Dílo a jeho zdroj*; Odeon; Praha, 1979

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

z nich v upravené verzi.¹⁰⁸

Jak sám Batchen zdůrazňuje, manipulace není záležitostí digitální fotografie, ale je přítomna v celé její historii (zejména fotografie politiků) - vznik jakéhokoli snímku v sobě implikuje intervenci a určitý druh manipulace.¹⁰⁹ Schopnost ovládnutí světla, expoziční doby, chemických koncentrací, barevné škály, to vše je ve své podstatě produkcí jako takovou. Manipulace a výroba spočívá v samé podstatě fotografie jako přepisu výseku světa do dvoudimenzionálního obrazu.

Vlastní otázka identity fotografického obrazu jako média, jehož hodnověrnost byla vždy odvozována na základě jeho jedinečného indexikálního vztahu ke světu, se tak přesouvá k tázání po systému reprezentace v úhlu pohledu tohoto zásadního vztahu média ke světu.¹¹⁰ Slovy Rosalind Krauss je fotografie zvláštním místem, místem úschovy reality samé neboli jistým *mementem mori* světa.

4.6. fotografie v době virtuální

Fotografii je přisouzena schopnost svědčit o existenci zachyceného objektu, naproti tomu svět počítačové techniky umožňuje produkovat obrazy bez přímého referenta vnějšího světa. Často je to pouze program, který generuje obrazy, jejichž referenty jsou abstraktní data a systémy. Povaha digitálních obrazů nás dovádí ke zjištění, že spíše než se znaky reality máme co do činění se znaky znaků.¹¹¹ Jsou to reprezentace systému reprezentací a aspekt času („toto bylo“ a „toto je“) zde není zásadní jako v případě tradiční fotografie.

Digitální obrazy k nám přicházejí z reality virtuálního, kterou lze uchopit skrze

---

¹⁰⁸ Batchen, G., *Each Wild Idea*; The MIT Press; Cambridge, Mass. 2001; str. 135

¹⁰⁹ viz. tamtéž; str. 139

¹¹⁰ Batchen, G., *Each Wild Idea*; The MIT Press; Cambridge, Mass. 2001; str. 139

¹¹¹ viz. tamtéž; str. 140

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

texty Bystřického¹¹² či Virilia. Realita je nám re-prezentována zrychleně skrze elektro-optiku, přes technické obrazy, na základě *teleaktivního* prostředkování přítomného. Komunikace a interakce založené na teleakci v multimediálním prostředí produkují mizení geografického prostoru, nastolení éry globalizace myšlení, směny, informace.¹¹³

Časová komprese, teledohled, globalizace přináší nové vidění světa založené na *telepřítomnosti*. Vzdálenosti se zkracují, osobní prožívání se zplošťuje, vše musí být vizualizováno. Fenomén přímého přenosu, *live* kamer, veškeré stroje na vidění přináší fenomén *univerzálního voyerismu*. Vytváří se nová optika vidění, která s sebou nese virtualizaci – „fenomén rozšíření optické šířky zjevů reálného světa“.¹¹⁴ Vizualizace, jako produkt elektricko-optického rozšíření produkuje časoprostor *tady a teď*, kde nic nenastává, ale všechno probíhá.

Rychlý přísun informací od nás vyžaduje rychlé přepínání a právě málokdo z nás je dnes schopný například v muzeu strávit s uměleckým dílem dostatečně dlouhou chvíli na to, aby mohl vnímat jeho působení. Většinou se spokojíme s přečtením popisku a spěcháme dál. Média hojně využívají schopnost obrazu emocionálně nás zasáhnout. Tím, že nezvratně proměňují naše percepční návyky a kvality, zásadním způsobem ovlivňují celou řadu aspektů a aktivit psychosociálního života jedince.¹¹⁵

Myšlení Foucalta, Derridy, Baudrillarda či Virilia pak vyplývá v poznání, že realita lze uchopit jedině jako systém reprezentace a fotografický obraz je tak médiem sám sobě. Tradiční technologie implikovala kategorie skutečnosti, vědění, reprezentace, času, prostoru. Pozorující subjekty i pozorované objekty

---

¹¹² Bystřický, J., *Texty k postmoderně 1, 2*; Sofis FHS UK; Praha, 2001

¹¹³ Virilio, P., *Informační bomba*; Pavel Mervart; Červený Kostelec, 2004

¹¹⁴ Virilio, P., *Informační bomba*; Pavel Mervart; Červený Kostelec 2004; str. 23

¹¹⁵ např. Kesner, L., *Muzeum umění v digitální době*; Národní galerie; Praha 2001

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

se v něm stávaly prostředkem vyjádření vztahu člověka ke světu. Pro svou povahu odkazuje k Heideggerově světlině bytí, povaze bytí o sobě, a tedy neuchopitelnosti věcí kolem nás.

V době digitalizace se fotografický obraz nástrojem na jednu stranu nebezpečným, avšak na stranu druhou, jsme-li schopní jít pod povrch nové dimenze či struktury, stává se nástrojem rozumění a pochopení povahy reality dnešní doby.

závěr oddílu 4.

Oddíl nás seznámil se specifičností interpretace významu ve fotografii. Médium fotografie prošlo od svého počátku rozsáhlým vývojem a v současné době je víc než kdy jindy platformou, na které lze pochopit vztahy a souvislosti současné reality. I přes virtuální věk zůstává důležitou odrazovou plochou, poskytující informace o společnosti a myšlení jedinců.

Část II.

Roma Rising/Romské obrození
aneb nový mediální obraz Romů

www.romarising.com

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Projekt **Chada Evanse Wyatta** (1945) je pokusem o vytvoření nového mediálního obrazu Romské menšiny, respektive reakcí na stereotypy myšlení většinové společnosti ve vztahu k Romům. Jedná se o soubor 87 černobílých velkoformátových portrétních fotografií pořízených během let 2000 – 2004. Zachycují romské lékaře, právníky, soudce, ale i vládní poradce, novináře, aktivisty, tedy elitu Romské menšin.

Projekt je věnován památce jeho rodičů, Jane Russell Evans Wyattové a Robertu Lincolnu Wyattovi, a památce Františka Hrnčířika.

o autorovi

„...lidská tvář je nejzajímavější krajinou na světě...“

(Chad Evans Wyatt)

Chad Evans Wyatt je profesionální portrétní fotograf, který v sobě nezapře umělecké nadání a sklony získané v rodině hudebníka a operní pěvkyně. Soustředí se na práci s lidmi, jako jsou umělci, hudebníci, lékaři, soudci, senátoři, právníci, představitelé různých společností nebo osobností veřejně významné. O fotografování pěti amerických prezidentů hovoří nerad.

Je především autorem rozsáhlých souborů portrétů hudebníků (např. Music in the Home, National Gallery Orchestra, The Army Band, Composers of Washington DC, Artists of the Arts District), které jsou součástí sbírek hudebních oddělení Smithsonian Institution, Kongresové knihovny a National Gallery of Art ve Washingtonu, DC. V současné době pracuje na projektech např. s Americkou asociací anesteziologů nebo Carnegie Endowment for International Peace ve Washingtonu, DC.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Manželka Kathleen Kennedy-Corey má ze čtvrtiny české kořeny a část její rodiny žije v Mnichovicích u Prahy. Pracuje na American University ve Washingtonu, DC. a jako finanční asistent děkanky je zodpovědná za rozpočet jedné z fakult College of Arts and Sciences, kde v 90.letech potkává Arnošta Lustiga. Roku 1993 se s manželem vydává hledat kořeny rodiny, o níž neměla přes „železnou oponu“ žádné zprávy od roku 1948.

první projekt v Čechách

Návštěvy rodiny a Prahy, kterou si oba zamilují, se stanou pravidelností. Důležitou součástí jejich životů je umění a významné osobnosti českých fotografů, hudebníků či malířů jim nejsou neznámé a je to právě Lustig, který přivede Wyatta na myšlenku projektu: „*My friend Arnošt Lustig suggested that I do the same thing in Prague that I do in Washington, that is to say, photograph artists and musicians, writers....* Vzniká tak projekt, který spojuje návštěvy Prahy s prací na volné tvorbě v následujících sedmi letech.

Lustig zavede Wyatta na FAMU a seznámí ho s osobnostmi, jež v čerstvě samostatném státu, osvobozeném od komunismu a po rozdělení se Slovenskem, představují nejdůležitější hybné a tvůrčí síly umělecké platformy. S manželkou tak společně pronikají do umělecko-společenského prostředí a postupně vzniká soubor černobílých velkoformátových portrétů, jež dostane název *101 umělců České republiky*.

Na přelomu září a října roku 2000 se pak v Malostranské Besedě uskutečnila vernisáž díky dnes bohužel již zesnulému Stanislavu Tůmovi. V nakladatelství Argo vyšla fotografická publikace zachycující celý projekt s přemluvou prof. Miroslava Vojtěchovského a byla oceněna na Pražském knižním veletrhu titulem „*Nejlepší tématická fotografická kniha*“.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

nový námět

Během fotografování se poznává např. s Věrou Bílou nebo Věrou Gondolánovou, od nichž se dozvídá o situaci Romů v České republice. Slyší o tom, jak média ukazují pouze chudobu, prohru a beznaděj, že většina společnosti nemá potuchy o střední a vyšší třídě mezi Romy. Také o tom, že v přístupu většiny k menšině vládou hluboko zakořeněné stereotypy o tom, že Romové jsou nevzdělatelní, neumí si najít a udržet práci nebo něčeho dosáhnout...

Wyatt si pamatuje boj o lidská práva formující se v USA v 50. letech, kdy k nim domů chodili mladí černoští lékaři a právníci a radili se na společném postupu. Situace černochů i Romů je proto v mnohém podobná, říká Wyatt v rozhovoru pro Prague Post: *„People didn't think blacks were smart enough to go to college, let alone be doctors or lawyers. But intelligence is not the domain of any one ethnic group. It's quite astonishing what blacks accomplished during the civil rights movement.“*

Na vlastní kůži diskriminaci ostatně zažíval, veskrze v průběhu celého svého života. Dětství i mládí prožil v Paříži, kde mu kolektiv dal jasně najevo, že být na půl černoch znamená být outsider. Jako dospělý si pak uvědomil, jak zajímavá a významná byla ona doba bojů za lidská práva byla a přál si ji fotografovat: *„I'd always wanted to go back retrospectively and photograph the civil rights era, and here was an opportunity with the Roma to try this, obviously a different place and different kind... Those stereotypes resonated so well with me, because blacks in the US were subject to very similar stereotypes. I emphasise here that the black experience in the US and the Roma experience in Europe are very, very different, so I'm not confused in that. But there are similarities, and the stereotypes are one very important aspect of that.“*¹¹⁶

---

¹¹⁶ Cameron, R., *Chad Evans Wyatt - portraits of Roma rising above discrimination*; 13.09.2005, in: <http://romove.radio.cz/en/article/20747>

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Důležitým impulsem v rozhodování pro něho byl článek uveřejněný dne 10.5.2000 v New York Times nazvaném „Czech Gypsies Knock Harder on the Closed Doors“ (viz. *NewYorkTimes_10.05.2000*), kde se dočte o konkrétním případě diskriminace, která se opakovaně stala tehdejší poslankyni Monice Horákové – nebyla obsloužena v restauraci či baru pro svůj romský původ. Tehdy se rozhodl, že bude aktivně reagovat a že ukáže, jak nepravdivé stereotypy jsou.

Snaha nabídnout vlastní zkušenost ve vlastním pohledu, jinými slovy nový pohled na problém situace Romů v České republice, zemi, kterou si oblíbil zejména pro její hluboké intelektuální zázemí, významné umělecké osobnosti a specifický historicko-kulturní charakter: *“Nejedna ze světových kultur se má co učit od houževnatých a protřelých českých a moravských umělců. Měl jsem to štěstí mnoho z nich v posledních osmi letech portrétovat a je pro mne velkou ctí, že zde mohu výběr z těchto portrétů představit.”*¹¹⁷

S vědomím současného mediálního obrazu a stereotypních postojů většinové společnosti začal hledat ty, jejichž životy explicitně potvrzují, že ne všichni Romové jsou takoví, jak se o nich vypovídá. Vznikl projekt s cílem vytvořit *jiný obraz, ukázat jiný příběh*, který by otevřel dialog z jiného úhlu pohledu: *„I hoped, I would photograph people who were part of this middle class and professional class, and say, ‘If your stereotype about the Roma is correct, then who are these hundred people I photographed?’ How do you explain them? And I photographed that many, in order to push aside the argument that, well, I ‘found two or three special people’ but the rest of them are terrible.”*¹¹⁸ (viz. příloha [BBC 14.04.2005](#))

---

¹¹⁷ Wyatt, Ch. E., *101 umělců České republiky*; Argo; Praha 2000

¹¹⁸ Kenety, B., Šustová, J., „Roma rising : portrait of community“, české vysílání BBC, 14.04.2005

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Projekt vzniká v letech 2000-2004 a dostane název *Roma Rising/Romské obrození*. Jedná se o ojedinělý soubor romské elity, je sondou do komunity Romů, o které majorita přemýšlí většinou v negativních pojmech. Zároveň se jedná o volnou uměleckou tvorbu fotografa, který se tímto počinem vyslovuje na téma životní hodnoty lidské společnosti a diskriminace.

Autor projevuje osobní podporu těm, kteří se museli přenést přes zkušenost ponížení či vyloučení ze společnosti a rovněž úctu k výsledkům, kterých dosáhli. Pevně doufá, že *Roma Rising / Romské obrození* se stane motivací pro další budoucí Romy a zároveň impulsem k novému pohledu, příspěvkem do diskuse, jejíž rozvinutí a obsah nechává na zúčastněných. Nechce radit, jak má Česká republika jednat v otázce Romů. Jak říká, nabízí pouze *nástroj*, jež vzdělané a stereotypům vymykajícím se Romy může podpořit v tom, aby si uvědomili, že je důležité povstat a říct „*jsme tady, jedněte s námi*“.

Wyatt je obeznámen s tím, jak roztržštěná je komunita uvnitř sebe samé a uvádí příklad černochoů v USA, kterým trvalo několik desítek let, než si svá práva vybojovali. Zároveň by se tak nestalo, kdyby se nesjednotili pod společným vůdcem a neujasnili si nejdůležitější priority. Romové v České republice mají kus práce před sebou, protože to musejí být oni, kdo majoritě ukáže, že jsou rovnocenným partnerem ve společném dialogu.

rozsah a chronologie projektu

Celkem vytvořil kolem stovky portrétů. Konečná podoba kolekce obsahuje 87 portrétů, existují dva výstavní soubory po 38 portrétech ve dvou velikostech – 28 z nich je ve formátu 40x50 (16x20“) a 10 o rozměru 50x60 (20x24). Za každým portrétem, jak říká, existují další dva až tři jedinci, kteří fotografování odmítli. Ať již z důvodu obav z reakcí okolí, či jednoduše proto, že se od své menšiny distancovali nebo je ona vyloučila poté, co získali vzdělání a úspěšně

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

se prosadili v „gádžovské“ společnosti.

Projekt měl světovou předpremiéru v březnu 2004 v Českém centru ve Vídni. Premiéra proběhla v brněnském Muzeu romské kultury v Brně (červen - říjen 2004). V USA byl poprvé projekt uveden v Národním česko & slovenském muzeu v Cedar Rapids ve státě Iowa (srpen 2004 – leden 2005). V Praze byl představen nejprve na ambasádě USA (březen 2005), poté proběhla výstava pod záštitou paní Livie Klausové a pana Svatopluka Karáska v Belvederu (září - říjen 2005). Odtud se portéty stěhovaly na měsíc do Ústí nad Labem (listopad - prosinec 2005).

V tomto roce byl projekt vystaven na ambasádě ČR ve Washingtonu, DC. (únor - duben 2006) a v současné době se připravuje uvedení v Plzni (květen 2006). Pozvání dostal autor od multikulturního centra v Litvě.

V menší podobě putuje po Evropě v rámci projektu *We are what we are – Aspects of Roma Life in Contemporary Art* (viz. příloha_Rotor), který organizuje rakouská asociace pro současné umění Rotor (<http://rotor.mur.at>)¹¹⁹. Jedná se o společný projekt představující a reprezentující současné pozice, které rozvíjejí alternativní přístup k Romům s cílem vymezit ho oproti tradičním, na předsudcích založených postojích, jež je běžný v mnohých zemích. Veskrze romští umělci z různých koutů Evropy přinášejí zajímavě různé pohledy, a tím atakují zaběhlá klišé - ukazují něco jiného, než co si běžně představujeme pod pojmem „být Rom“.

Projekt *We are what we are* se poprvé představila v únoru až březnu roku 2005

---

¹¹⁹ V rámci projektu *Culture2000 project Culture-Body - Body-Culture. Roma and Gadze: an Approach* by uniT Graz, in cooperation with Artemisszio Foundation/ Budapest, Jekhetane/ Presov, JSKD/Ljubljana, Concept Foundation/ Bucharest, CGM/ Brescia.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Galeria Škuc ve slovinské Ljublani a Galéria Jána Konarka v Trnavě (březen až duben 2005). V květnu 2005 ho bylo možné vidět v Městském Muzeu v Ústí nad Labem. Plánováno je uvedení v Bukurešti v Galeria Noua (květen – červen 2006), Budapešti (říjen 2006) a v kosovské Prištině (listopad 2006). Wyattův příspěvek obsahuje dvacet portrétů formátu 28x35 (11x14).

technické provedení

Původní záměr použít aparát 9x12 (4x5) autor přehodnotil pod vlivem událostí 11. září. Nebyl si jistý, zda by mu nezabavili film, rovněž se obával o kameru, která by se mohla zdát podezřelá úředníkům na letišti. Pracoval tedy s aparátem pro formát 6x6 značky Hasselblad.

Každý portrét vznikl s pomocí umělého osvětlení – konkrétně švédských světel Profoto. Černobílý materiál byl od firmy Kodak. Filmy vyvolává sám ve své fotokomoře ve Washingtonu, DC., stejně jako zvětšuje a rámuje fotografie.

podpora projektu

Projekt je z větší části financován vlastními náklady autora, menší grant dostal od umělecké organizace *Artslink*. Většina žádostí o grant z institucí EU nebyla vyslyšena. Wyatt tomuto postoji rozumí ve dvou smyslech – na jedné straně je obecná nevole dávat peníze *jakémusi* Američanovi, na straně druhé pak nevole podporovat vzdělané Romy. Dle slov Wyattta se i na úrovni této instituce setkal s podporou stereotypního přístupu, který upřednostňuje projekty spojené s tradiční hudbou a řemesly. Podobnou reakci slyšel rovněž od bývalého ministra kultury Pavla Dostála, který projektu nabídl prostory a snažil se prosadit doprovodný program na nádvoří Nosticova Paláce – romské dětské taneční soubory a řemesla.

Od října 2004 prezentovala projekt manažerka paní Eva Bedrníčková, které se

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

podářilo najít podporu u nadace *Dobrý Soused* a úspěšně zorganizovat prezentaci projektu a výstavy v Praze, pro kterou získala podporu paní Lívie Klausové a pana Svatopluka Karáska, stejně jako výstavní prostory v přízemí Letohrádku královny Anny.

inspirace autora

„Uvažujme o „cikánské“ fotografii jako o textu. Jaké jsou její běžné atributy? Prvním je exotismus, ona „jinakost“ vydělující skupinu z kontextu většinové společnosti... ‚Cikánská‘ fotografie přiznává jen jednu pravdu, a to neřešitelné problémy... Ale co jestli je toto moudro pravdivé jen zčásti, a dokonce i o té části pravdy vypovídá falešně? Co když existují podstatné části romské komunity, o nichž si myslíme, že nejsou, a které ve skutečnosti naplňují své životy úspěchy, srozumitelnými i pro většinovou společnost?...“¹²⁰ Tak zní autorova slova v úvodu knihy vyjadřující hlavní směřování autora.

Hovoříme-li o romské fotografii, nelze nezmínit významného českého fotografa, který jako jeden z prvních začal Romy fotografovat, a který byl rovněž Wyattovi důležitou inspirací.

Romové na fotografiích Josefa Koudelky

„Koudelka dovedl jako první zachytit charakteristiky romského etnika, zejména zkrze jejich vášeň k hudbě. Obětoval jim několik let svého života a do jejich komunity naprosto pronikl. Díky tomu jsou výsledkem jeho práce osobité a dodnes živé dokumentární snímky a ve většině případů portréty. Bohužel po něm přišla ona éra populárních snímků Romů. Lidé začali lovit atraktivní záběry bezúčelným mačkáním spouště...“, říká Wyatt v jednom z rozhovorů (listopad 2005).

---

¹²⁰ Wyatt, Ch.E., *Roma Rising / Romské obrození*, Argo, Praha, 2005; str. 11

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Dle jeho slov se Koudelkovi ojedinelý a historický výsledek podařil právě na základě dlouholetého soužití s komunitou. Dovedl skvěle vystihnout jednotlivé lidské osudy, jeho snímky jsou neopakovatelné a plné života. Nejsou poznamenány anonymností a výrazovou jednotvárností (viz. příloha *Koudelka_fotografie*).

Josef Koudelka (1938)

Koudelka strávil mnoho let v exilu a svůj život naplnil humanitní dokumentaristickou fotografií. Do Čech se vrátil v polovině 90.let a zároveň připravil rozsáhlou životní výstavu svého díla u nás. Expozice byla koncipována chronologicky a vedle světově známých souborů *Cikáni*, *Exily*, *Černý trojúhelník* a *Chaos* byla velká pozornost věnována rovněž jeho divadelní fotografii a málo známým výrazně stylizovaným raným snímkům z konce padesátých a začátku šedesátých let.¹²¹

Od roku 1961 se datuje Koudelkova spjatost s divadelní fotografií, spolupráce s měsíčníkem *Divadlo*, *Divadlem Na zábradlí* a od roku 1965 i *Divadlem Za branou*. Především pro posledně jmenovanou scénu umělecky vedenou Otomarem Krejčou vytvořil Josef Koudelka originální expresivní a krajně stylizované divadelní fotografie, v tehdejší českém prostředí ojedinelé.

Paralelně od roku 1962 až do odchodu z Československa v roce 1970 pracuje na dnes již proslulém cyklu *Cikáni*. Je tak jedním z prvních, které toto vděčné téma objevují pro českou fotografii. Do přílohy jsem vybrala několik snímků, které dokazují osobitý autorův rukopis. Jeho snímky především z Jarabiny se staly známé a důležité, zejména pak onen snímek, na kterém je muž odváděn s pouty na ruku za dohledu celé vesnice. Jedná se o jednu z prvních dokumentací situace, kdy Rom stojí mimo zákon. Fotografie je emotivně silná a vypovídá o

---

¹²¹ <http://www.photorevue.com/view.php?cisloclanku=2002112501>

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

silných interpersonálních vztazích uvnitř komunity. Muž na snímku byl odsouzen za vraždu a lidé z vesnice ho vyloučili ze svého kruhu.

V následujících letech, velkou měrou právě díky Josefu Koudelkovi, se stane zobrazování této etnické menšiny spolu s tématem poutí a sociálních ústavů jedním z nejexponovanějších témat české dokumentární humanisticky orientované fotografie (z mnoha autorů jmenujme alespoň Evu Davidovou, Jána Cífru, Jindřicha Štreita, Tibora Huszára, Pavla Nádvorníka, Karla Cudlína, z nejsoučasnějších Víta Šimánka, Marii Kracíkovou, Milana Jaroše, Karla Tomana nebo Evžena Sobka).

Oproti jiným autorům, kteří Romy fotografují, nejsou snímky Koudelky v první řadě dokumentací, ale osobní vizí autora. Jsou realizovány především skrze jeho vnímavost k lidské bytosti a snahu zachytit charakteristický, obsahově silný záběr. Za Romy jezdil především na Slovensko, ale také do Kadaně, na Jižní Moravu nebo do Rumunska. Víc než na krátkodobý děj se soustředil na "svátečnost" trvání a snímal portréty s pohledy upřenými do objektivu. Z dnešního odstupu je zřejmé, že téma i autorův osobní příklad a životní postoj výraznou měrou ovlivnili početnou řadu českých autorů mnohem více než snímky samotné.

Přelomovým souborem se stala *Invaze* s mnoha vypjatými reportážními záběry z okupace Prahy v srpnu 1968 a následně soubor *Exily*, které jsou v počátcích autorova exilového světoběžnictví i světové proslulosti. Subjektivně dokumentární fotografie z Koudelkova putování po světě v letech 1970 až 1994 jsou právem považovány za vrchol autorovy tvorby. Vytríbená obrazová estetizace, uvolnění obrazové skladby i přízračná metaforičnost zde nabývají vrcholu. Nejednou bylo upozorňováno na tajemnost těchto záběrů a jejich mnohovýznamovost. Prázdné městské kulisy, bezútěšné krajinné scenérie, opuštěná či bezmocná zvířata zde vypovídají prostřednictvím fotografického obrazu o politickém vyhnanství, vykořeněnosti i lidských hodnotách a

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

svobodě.

Fotografie z publikací *Černý trojúhelník* (1990 - 1994) a především *Chaos* (vydané 1999) obsahují subjektivní dokument krajiny a i nadále nacházíme humanisticky angažovanou fotografii a zprostředkovaně i zobrazení člověka přítomného v jím devastované přírodě. Až mrazivá je paradoxní fotogeničnost této destrukce, podobně jako záběrů Berlínské zdi, válkou zničeného Bejrútu nebo Vukovaru a dalších míst. Jedním z posledních témat pak byly snímky z vápencových dolů v Evropě a Spojených státech.

O světoběžníku Josefu Koudelkovi je známé, že nespí na posteli, ale na zemi ve spacáku, aby si nezvykl na pohodlí. Jedná se o jednu z nejvýznamnějších osobností současné české fotografie především pro jeho čistý výraz plynoucí z osobní nasazenosti a zarputilého přístupu k objektům – vždy jít k podstatě pod povrchem, nechat se vtáhnout do nitra dění.

Koudelka versus Wyatt

Wyatt sám ve svém projektu nemá v úmyslu na tvorbu Koudelku navázat přímo. Přístup obou se liší základními východisky, nicméně oba mají cosi společného a Wyatt při promýšlení pojetí svého projektu procházel Koudelkovo dílo. Jeho snímky mu byly důležitou inspirací, jedná se o mistrovské dílo. O souboru *Exily* pak říká: „*In his seminal work Exiles, Koudelka followed Roma tribes for their stunning compositions and often bleak emotional content. While it was a hugely influential project, it helped perpetuate stereotypes. „Roma people say – ‘That’s not us’“ says Wyatt. „I wanted to break from that style – none of this ecstasy stuff, babies on a dirt floor.*”¹²²

Koudelkovi šlo především o zachycení obyčejného života příslušníků romské

---

¹²² Barenson, K., „*Real Roma. A fresh view of a beleaguered minority.*“, Prague Post, 21.-27.9.2005

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

menšiny, o kterých široká veřejnost tehdy Československé socialistické republiky mnoho nevěděla. Soustředil se na scény běžného života, které byly svázány s hudbou, na výrazné charakteristické postavy a život v komunitě či široké rodině. Jeho snímky vznikaly přirozeně, byl považován za jednoho z nich. Romů si vážil a choval k nim úctu a respekt.

Wyatt se rovněž snaží jít pod povrch a proniknout do komunity skrze přátele, byť je cizincem. Nicméně, jak sám mnohdy tvrdí, snad pro svůj původ míšence si získal u Romů záhy důvěru. Rovněž osobní přístup, rozhovor a upřímný zájem na životním osudu vytvářeli inspirující pracovní atmosféru, ve kterém se fotografovaný nemusel bát ostýchat a choval se přirozeně.

Podobně jako Koudelka zachycoval komunitu skrze jedince a v osobním přístupu i Wyatt přistupuje k Romům optikou tváře každého z nich. Byť ne bezprostředně, ale v připravené situaci – místo pracoviště nebo pracovní oděv je důležitou součástí výpovědí portrétů, v nichž je výraz jednotlivce ponechán jeho osobnímu uvážení. Wyatt fotografuje oslovené tak, jak se sami chtějí prezentovat.

Společný Koudelkovi i Wyattovi je pak i umělecké prostředí, které zabírá velkou část životní tvorby i podstaty každého z nich. Koudelka působil v divadlech, Wyatt portrétoval a dosud portrétuje umělce, zejména hudebníky klasické hudby. Domnívám se, že důvodem je jejich citlivost k životu samému, neboť umění je prostředníkem života a promlouvá k jedinci, jenž sám tápe a hledá, který sám je fascinován harmonií a silou tvořivosti. Tato energie se pak skrze fotografie proměňuje ve vzkazy ostatním, potažmo celé společnosti.

tematické vymezení projektu

Wyatt se soustředil na tři základní témata: vzdělání, rodinu a mladou generaci. Spojujícím a nejdůležitějším aspektem bylo právě vzdělání, dále úspěchy v

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

zaměstnání a rodinách, kde jsou nejdůležitější hodnoty předávány z rodičů na děti. Zvláštní pozornost věnoval podnikatelům, které vlastní malé i velké podniky.

Zachytil několik vládních pracovníků a poradců, důležitých v 90. letech. Soudce a policisty, zdravotní sestry a pastory. Známé národní představitele a mediální pracovníky, pedagogy. Slovy novinářky Veroniky Bednářové „jsou mezi nimi lékaři, inženýři, podnikatelé, spisovatelé, historici, filantropové, studenti. Vedou si účetnictví, používají Internet, mluví anglicky, cestují a plánují si budoucnost.“¹²³

Neopomíjeje zásadní roli hudby a umění v romské kultuře, zachytil i několik důležitých umělců, jež jsou pro majoritní společnost neznámí. V případě hudebníků bylo důležité to, zda působí rovněž např. jako pedagogové. Četné folklórní hudebníky záměrně neoslovoval.

Z hlediska obsahu mu šlo o udržení výrazně vymezené linie oproti typické romské fotografii založené ať již na folklóru nebo *exoticky* amatérských záběrech ze života Romů. Ty jsou působivé často právě svými negativními aspekty a lze je vidat především jako ilustrace článků v novinách – jsou publikovány hlavně pro svou atraktivnost.

hledání a fotografování

Na začátku Wyattovi pomohla Monika Horáková, od které dostal celý seznam lidí, většinou reprezentantů a leadrů, které fotografoval na začátku, avšak později již ne: „*After that I was pursuing the people I really wanted, who were cab drivers, small businessmen, people who lead ordinary middle-class lives. Also, of course,*

---

¹²³ Bednářová, V., „*Romské obrození – Americký fotograf Chad Wyatt fotí českou romskou elitu*“ in: Reflex; 27.06.2004

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

*the more impressive, doctors, lawyers, that sort of thing.*¹²⁴

Na seznamu byl mezi jinými i pan Holomek z Brna, který mu poskytl mnoho dalších jmen. Postupně se dostává k dalším a dalším, seznamuje se s Milenou Hübschmannovou, se kterou se velmi spřátelí a která mu napíše doporučující posudek pro žádost o grant (viz. příloha *posudek_Hübschmannová*).

Kontaktoval asi na 300 osob po celé republice. Kromě Prahy a Brna, kam se vracel pravidelně, objel města jako Karviná, Ostrava, Ústí nad Labem, Teplice, Mikulčice, Český Krumlov a další. Romy fotografoval většinou v zaměstnání nebo u nich doma.

Někteří z nich nejprve nerozuměli tomu, proč je považuje za výjimečné, byli zaskočeni: *„Většina z nich, hlavně těch starších, byla z mého chování v rozpacích. Jejich sebevědomí je logicky malé a oni sami si nemyslí, že to, co dokázali, je nějak výjimečné. Necháпали, proč je chci fotit. Ale pro mě jsou to lidé, kteří se stali inženýry, i když jim někdo říkal, že se nevyhrabou ze zvláštní školy. Museli a musejí čelit vulgarity a atakům na ulici. Přežít a přežívat tyhle nevýhody je pro lidskou duši velký zážitek. Z tohoto pohledu jsou pro mě výjimeční. Mají v sobě sílu, kterou já nemám, protože prošli něčím, čím jsem já už nemusel...“*¹²⁵

Nicméně velká většina byla mile překvapena a vstřícně spolupracovala. Byli potěšeni zájmem a pomáhali s hledáním dalších lidí. Každé setkání bylo osobním rozhovorem, Wyatt byl upřímně zvědavý na jejich příběhy a zkušenosti s diskriminací. Rozvíjeli se zajímavé debaty na téma *romská otázka* a Wyatt se snažil nabídnout vlastní pohled.

---

¹²⁴ Cameron, R., *Chad Evans Wyatt - portraits of Roma rising above discrimination*; 13.09.2005 (<http://romove.radio.cz/en/article/20747>)

¹²⁵ Bednářová, V., „*Romské obrození – Americký fotograf Chad Wyatt fotí českou romskou elitu*“, in: Reflex, 27.06.2004

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Ti, kteří odmítli, ať již z nechuti, nezájmu nebo z obav reakcí jak *gádžovské*, tak vlastní komunity, Wyatt respektoval. Byli i tací, kteří pózováním před objektivem riskovali, ale přesto se rozhodli přispět do projektu svým příkladem a životním zkušeností. Všichni, kteří se rozhodli předstoupit před fotoaparát, si získali fotografovo uznání: „*I honor those with the courage to stand and be counted.*“ (viz příloha *Artist's Statement*)

Vzhledem ke svému tvůrčímu založení si zvolil portrét, který nejlépe může zachytit osobnost a vyjádřit autorův záměr. Svou tvorbou jde proti onomu stereotypnímu obrazu vytvořenému povětšinou amatéry. Záměrem je vytvořit důstojný a autentický soubor portrétů zástupců etnika, o němž si majoritní společnost vytvořila jisté předsudky. Zachycení jedinci hovoří proti stereotypům svým úspěchem v životě – dosáhli vzdělání, mají práci, jsou úspěšní a prospěšní majoritní společnosti, ve které se dokázali prosadit na úkor diskriminace.

Fotografovaní byli zároveň požádáni o vyplnění menšího dotazníku nazvaného „životopisná poznámka“ (Bio). Wyatt měl v úmyslu zaznamenat jednotlivé osudy ve větších podrobnostech a souvislostech, než je schopná sdělit pouze vlastní fotografie. Dotazníky obsahovaly otázky nejen biografické, ale i na vzdělání a současné povolání, na životní a pracovní úspěchy, jaké má plány do budoucna nebo jakým životním krédem se řídí.

Otázka „Žijete tak, jak jste si představoval/a“ nebo „jste v životě šťastný/a“, pak nabízela účastníkům zamyšlení nad tím, zda si umí uvědomit své vlastní úspěchy a umí se z nich radovat. Někteří ustrnuli v zamyšlení, neboť svůj život nepovažují za nijak zvlášť zajímavý, jiní se podrobně rozepisovali. Bylo

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

důležité, že všichni měli šanci zhodnotit svou dosavadní cestu a podívat se na svůj osud očima cizince, někoho, kdo to, co dokázali, nepovažuje za samozřejmost, neboť ví, žestát se „normálním“ v měřítku majoritní společnosti, dotyčného stálo dvakrát tolik úsilí.

Romové přijali Wyatta většinou rychle a bez předsudků, jak říká, možná proto, že je napůl černocho a rozumí hudbě. Děлил se o vlastní zkušenosti *outsiderství* a vyprávěl o boji černochoů. Poslouchal jejich názory a snažil se je podpořit v tom, aby si uvědomili, jak jsou pro budoucnost romské menšiny důležité. Zaznamenal jejich příběhy jako vzkazy a motivaci pro další Romy. Krok za krokem stavěl z portrétů nový mediální obraz Romů.

portréty

Wyatt se snažil vytvořit „portréty plné respektu a klidu, portréty formální svým černobílým provedením. Každý z nich je pozváním diváka k zapojení se do nepoznané konverzace, upřímného rozhovoru mezi rovnými...“¹²⁶. Před objekt předstupoval s respektem, nechal na jedinci, aby se prezentoval tak, jak chce on sám, stejně tak zvolený výraz byl jeho osobní volbou. Vymyslel pouze kompozici v ohledu na prostředí (viz. příloha *portréty+životopisná poznámka*).

Volba černobílého materiálu odpovídá nejlépe jeho záměru – zachytit onu osobu a její výraz, zdokumentovat její existenci, pořídít kvalitní archivní snímek, který bude oproti digitálně vytvořenému snímku „čitelný“ i sto či dvě stě let.

Fotografování probíhalo na pracovišti nebo doma. Na fotografiích proto vidíme v hojném počtu kanceláře, psací stoly, počítače, knihovny nebo chodby administrativních budov.

---

¹²⁶ Wyatt, Ch.E., *Roma Rising / Romské obrození*, Argo, Praha, 2005; str. 11

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Vyskytují se jak polodetaily tak detaily, Wyatt rád volí kompozici, kde je ústředním motivem ne celek objektu v souhře s pozadím pracovny, ale přímo tvář, pohled, obrysy rtů, očí, pokožka tváře. Taková kompozice mohla být zvolena i v případě, že nebylo možné vytvořit polodetail například z důvodu nedostatku prostoru, nemožnosti vhodného postavení světla.

Každý portrét vznikl na místě při jediné návštěvě. Wyatt se necítil být svázán názorem či očekáváním jiných, tvořil portréty dle své vize, a tedy v kontextu své životní tvorby. Tváře jsou přirozené a soubor celkově působí na diváky optimisticky, což je pro českého diváka spíše nezvyklé. Vidět soubor portrétů je někdy možné v pražské galerii Langhans, nicméně ne v takové tématické vymezenosti či v daném rozsahu.

Wyattův projekt je pozoruhodný svou uceleností a výrazovou jednotou. V českém prostředí se nevyskytuje autor, který by byl schopen zhotovit tak rozsáhlou kolekci, zvláště naprosto sám, bez přispění laboratoře. Wyattova preciznost je cítit v každém z portrétů, jež jsou výsledkem práce jednoho člověka. Na naše poměry je to pozoruhodný výkon.

Slovy Mileny Hübschmannové je každý z portrétů brilantní z uměleckého hlediska, neboť zobrazují charakter každého individua a jako celek, poprvé v historii fotografie, portrétuje Romy z naprosto odlišného hlediska, než tomu dosud bylo. V tomto ohledu je kniha *Roma Rising : Romské obrození* význačným socio-politickým počinem, neboť za sebou nechává stereotypní a pohrdavý názor na „Cikány“ (viz. příloha *posudek_Hubschmannová*).

knihy *Roma Rising : Romské obrození*

Všechny portréty jsou zahrnuty v knize, která vyšla na vlastní náklady ve

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

vydavatelství Argo současně s pražskou výstavou roku 2005. Nechybí ani již zmíněné životopisné poznámky, které jsou stejně jako doslov od paní Jany Horváthové z Muzea romského umění v Brně v české i anglické verzi.

Původní záměr vydat knihu v trojjazyčné verzi – navíc ještě v romštině, se nepodařilo z časových ani technických důvodů – umístit na jednu stranu tři verze údajů nebylo možné bez toho, aniž by texty byly výrazně kráceny. I v této dvojjazykové podobě se musel autor smířit s tím, že nebude možné vydat plné znění všech poznámek – nejdelší z nich musel tým editorů zkrátit. Naštěstí většina většina z nich mohla být uvedena v původní podobě.

Autorova esej, jež knihu uvádí, je připojena v příloze (viz. příloha *předmluva autora*).

běžný mediální obraz Romů versus Roma rising/Romské obrození

První část práce diplomové práce přinesla poznatky o tom, jak vzniká a cirkuluje stereotypní obraz Romů v naší společnosti za přispění médií. Druhá část se věnuje jinak vytvořenému mediálnímu obrazu Romů, který na ten první reaguje.

Fotografie, které se objevují v médiích často stereotypy podporují. Souhrnně se liší se od obrazu vytvořeným Wyattem, oba mají jiné zdroje, obsahy a principy mediace svých sdělení. Podívejme se tedy na oba v několika různých pohledech.

- **z hlediska vzniku**

Mediální obraz Romů, který obíhá v médiích, je výsledkem působení komplexních mechanismů jdoucích od jednání jedince ve společnosti až po principy *mediální logiky* tak, jak shrnuje první část práce. Cirkulace

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

nedostatečných informací, přítomnost šumu a deinstertetace jsou přítomné v každé mediální komunikaci. Rutina, neosobní přístup a cíl zisku (sledovanost, čtenost) pak vede editory k prezentaci jistým způsobem výběrového obrazu, který hovoří o celku na základě vzorku.

Mohli jsme vidět, že Romové se dostávají do médií většinou v případě negativní události. Wyatt vychází s přesvědčením, že mezi Romy je mnoho inteligentních jedinců, kteří žijí normální život - ne takový, který je prezentován médiu. Jaký je vzorek vybraný novináři, to shrnuje bývalá redaktorka deníku Romano Hangos Katka Danyiová: *„téměř vždy, když mluvím s českým novinářem, který monitoruje život Romů, ukazuje pouze tu nejslabší sociální vrstvou, nikdy neukáže Roma lékaře nebo pedagoga.“*

Viděli jsme i příklad zneužití fotografie, kde dochází k přenosu a podpoře stereotypních názorů „mezi řádky“. Analýzy ukázaly dekonstrukci práce novinářů, kteří se v případě trestného činu spojeného např. rasovou nesnášenlivostí ani moc nesnaží hledat přímé svědky nebo dát prostor příbuzným poškozených. Vystačí si s názory náhodných kolemjdoucích nebo představitelů menšiny, jak jsme viděli v analýzách uvedených ve třetím oddílu první části.

Wyatt ze svého postoje vytváří obraz jinými atributy, jímž je především jeho osobní přístup - hledá konkrétní osoby, kterým věnuje více času, hovoří s nimi, zajímá se o jejich životní příběhy. Jeho obraz je puzzle-obrázkem skládajícím se z mnoha konkrétních příběhů, které dohromady vyvrací zaběhnuté názory majoritní společnosti o tom, že Romové se umí vzdělávat a umí něco dokázat. Že ne všichni mají hodně dětí, které jsou špinavé a běhají bosy v osadách na východním Slovensku nebo se poflávají po sídlišti, které je z poloviny zdestruované.

- **z hlediska estetického**

Média často používala (v dnešní době naštěstí v menší míře) snímky zaručující atraktivitu na základě pobuřujícího nebo exotického obsahu. Na některých jsou malé špinavé děti v doprovodu matky – takový obraz upevňuje obraz Romů jako těch, kterým se rodí hodně dětí. Malé děti se rádi nechají fotit, takový snímek je snazší pořídit než snímek dokumentární, kde by byla zachycena podstata obsahu článku či diskuse.

Wyattovy portréty jsou konkrétní v tom, co chtějí říct – ukázat pozici daného člověka ve společnosti. Jedná se o intenzivní vyslovení zprávy o existenci dané osoby, jejíž pozice je stvrzena atributy okolních předmětů, oblečením, postojem či gestem. Portréty jsou konkrétnější než dokumentační snímky, které jsou v novinách umístěny spíše jako ilustrace.

Lze z nich rovněž vycítit odlišný postoj člověka za aparátem, který snímek pořídil. Novinář „loví“ atraktivní snímky nebo zhotovuje dokumentační snímky na základě jejich expresivity, jež je zárukou prodeje snímku ve výtisku. Wyatt se soustředí na kompozici, která dovolí objektu vyniknout v důstojné pozici – autor má zájem vyjádřit jistou úctu k osobě, kterou má před sebou, a proto volí kompozici, která podtrhne vzhled i jeho profesi. Snaží se o vytvoření obsahově plných a výrazově jasných portrétů, které jsou v protiváze k běžně publikovaným mediálním fotografiím, vznikajících často spíše jako momentky.

- **z hlediska sémiotického**

Fotografie dokumentující článek často nemusí odpovídat dané události. Může přispět k desinterpretaci sdělení, její znaky mohou odkazovat k jinému obsahu. Na příkladu analýzy Sedlákové v oddílu 3. jsme viděli, jak stereotypně zabarvený obsah může mít podobná fotografie, použitá jako dokumentační

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

snímek. Většina fotografií s tematikou Romů, kterou lze vidět v novinách, přenáší stereotypy kolující ve společnosti – jak jsme již zmínili výše, jsou to např. malé a ušmudlané děti, snímky odsouzených s pouty na rukách, dokumentanční snímky článků a reportáží o drogách, které dávají do spojitosti Romy a trestné chování.

Média neukazují snímky, které by hovořily o normálním životě Romů, o jejich problémech např. v otázce bydlení, školství, zaměstnání apod. Projekt Wyattta ukazuje portréty lidí, z nichž většina vede obyčejné životy - dosáhli jistého postavení, mají normální rodinu a plány do budoucna.

Uklizený domov, pracovní stoly plné dokumentů, počítače, knihovny, školní tabule. Obleky, upravené účesy, uniforma či lékařský plášť, soudcovský talár nebo farářova kutna. To všechno jsou atributy, které ve spojení s Romy působí oproti běžným obrazům v médiích nezvykle. Svým obsahem tak odporují stereotypnímu nazírání této menšiny ze strany majority.

Portréty zároveň odrážejí skutečnost, že romská menšina je většinou hodnocena z pohledu majority – Wyattovy snímky se zdají být obyčejné, ale jak jsme již zmínili na jiném místě eseje, tyto Romové museli dokázat dvakrát tak více, aby se „normálními“ stali. To si ale málokdo z majoritní společnosti uvědomuje a může mít pocit, že kolekce portrétů romské elity není nijak zvlášť vyjímečná.

Nicméně Wyatt jde ve sdělení dále, nezůstává pouze u portrétování. Zpráva nastíněná fotografií je rozšířená a podtržená ve spojení s krátkým životopisem fotografovaného. Příjemce tedy může nahlédnout obraz ve větší plasticitě, přijmout obsažnější sdělení, které upřesňuje význam zachycený na fotografii, který by nemusel být správně pochopen. Dává vše do souvislostí, které si divák

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

sám nemusí uvědomit.

Portréty spojené s textem potvrzují nezbytnost zasazení fotografií s takto citlivým společenským tématem do náležitého kontextu. Mediální fotografie či obrazy jsou často z kontextu vytrženy a přispívají k desinterpretaci sdělení, jež může negativně ovlivnit názory veřejnosti.

mediální reflexe mediální reflexe aneb mediální obraz mediálního obrazu

Brněnskou premiéru v roce 2004 zaregistroval 14-ti denník Romano Hangoš (17.06.2004) v článcích „*I tady budou jednou Romové součástí společnosti*“ a „*Romové očima amerického fotografa*“ (oba Katka Danyiová) a dva týdeníky: Respekt (20.06.2004) publikoval kritiku „*Romové na špičce ledovce*“ od Kateřiny Rývolové a Reflex (27.06.2004) otiskl rozhovor Veroniky Bednářové pod titulkem „*Romské obrození – Americký fotograf Chad Wyatt fotí českou romskou elitu*“. Zmínku přinesla i romská rádia jako např. Romano Vodi, Rádio Rota nebo organizace Dženo.

Český rozhlas vysílal rozhovor s autorem u příležitosti představení projektu na americké ambasádě v Praze v dubnu 2005 (viz. příloha [BBC_14.04.2005](#)).

Níže uvedené jsou některé mediální reflexe projektu spojené většinou s pražskou premiérou (kompletní seznam viz. přílohy *monitoring_Newton, kritiky projektu*):

- ČT 1, 01.09.2005, „*Romské obrození ve fotografiích*“ v relaci *Události*, Martina Pařízková
- Český rozhlas 6, 02.09.2005, „*Výstava Roma Rising*“, rozhovor moderátorky Jarmily Balážové s paní Lívií Klausovou a fotografem C. E.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Wyattem

- Mladá fronta Dnes, 02.09.2005, „Roma Rising aneb jak vidí české Romy americký fotograf“, Vladimíra Šumberová
- Hospodářské noviny, 02.09.2005, krátká anotace výstavy v oddělení *Kultura*, Magdalena Čechlovská
- Mladá fronta Dnes, 04.10.2005, „Fotky představují život Romů“
- Mladá fronta Dnes, 14.10.2005, „Američan, který nás zahanbuje“, Josef Chuchma
- Český Rozhlas 7, Rádio Praha, 13.09.2005, „Chad Evans Wyatt - portraits of Roma rising above discrimination“, Rob Cameron
(<http://www.radio.cz/en/article/70581>)
- Prague Post, 21.-27.9.2005, „Real Roma. A fresh view of a beleaguered minority.“, Kristin Barendsen
- Ústecký týdeník, 17.11.2005, „Americký fotograf zahájí výstavu o Romech“, Jaroslav Balvín ml.

Skutečnost, že projekt byl zmíněn všemi důležitými médii a že Wyatt dal mnoho rozhovorů je na jedné straně potvrzením efektivní práce producentů projektu, na straně druhé však i pozitivní zprávou o tom, že se média mají zájem prezentovat jiný pohled na romskou otázku, a tak přispět k vyrovnaní oné nerovnováhy v prezentaci Romů obecně. Měly zájem informovat a hodnotit projekt, který je reflexí mediálního obrazu Romů u nás. V souhrnu se objevily velmi zajímavé pohledy a názory.

Odstup a přístup nezatížený bolavou konfrontací menšiny a většiny, byla nezbytná k vytvoření podobně objektivního sdělení, jak zmiňuje nejen paní Horváthová v předmluvě knihy *Roma Rising : Romské obrození*, ale i třeba pan Chuchma ve své kritice nebo Katka Danyiová v našem rozhovoru.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Podívejme se na několik názorů z médií, které se objevily u příležitosti pražské vernisáže a zamysleme se nad jejich obsahem. Je zajímavé sledovat, jakým způsobem se v kritikách projektu odráží stereotypní myšlení novinářů, v jiných zase vyjádření souhlasu nad tím, že podobný projekt v naší společnosti chybí a poukaz na ony stereotypní postoje, na které se Wyatt v projektu zaměřil. Vystane nám tak reflexe reflexe, jakési prověření kvalit projektu, jeho potřebnosti a schopnosti hovořit k divákům.

- **kritika z pohledu estetiky**

Krátká anotace výstavy v *Hospodářských novinách* ze dne 2. září 2005 hodnotí projekt z hlediska estetického: „Černobílé fotografie jsou technicky precizní, možná jsou i promyšlené a portrétovaní vypadají přirozeně, jejich působivost však končí u málo vynalézavé často dokonce obehnané kompozice. Vždy postava s atributy své profese v rukou nebo na pozadí. Že ještě nikdo neviděl sedět Roma kultivovaně u počítače? A dívku romských rysů třídící dokumenty v advokátní kanceláři? Romku zdravotní sestru a Roma novináře? Ano, jsou to málo viděné situace, ale příliš stereotypně zachycené. Nezaujmu, nevzbudí zájem...“, píše autorka Magdalena Čechlovská.

Projekt je vděčný za každou kritiku, za každou zmínku v médiích, ale je škoda, když o něm píše lidé, kteří se neseznámili s jeho ideou dostatečně a hodnotí jeho *povrch* v případě, kdy mnohem důležitější je obsah. Nehledě na to, že „*dívka romských rysů třídící dokumenty v advokátní kanceláři*“ je pravděpodobně právnička Kancelář veřejného obhájce práv.

„Ano, normální fotka normálního Roma, co je na tom zvláštního? Nic, máte pravdu. Ale důležité je si uvědomit, že aby se tento představitel romské menšiny stal v měřítkách většinové společnosti 'normální', musel vynaložit dvakrát tolik úsilí, musel se potýkat s překážkami, které se bílým lidem nestávají...“ - takto lze reagovat Wyattovými slovy, kterými odpověděl na podobný názor studentce fotografie

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

při setkání v Ústí nad Labem. Studentka však svůj názor položila trochu jinak – ptala se ve smyslu „co je na těchto portrétech zvláštní?“ Z vlastní zkušenosti potvrzuje ostatně skutečnost o dvojím úsilí i Katka Danyiová (viz. příloha *rozhovor s Katkou Danyiovou*).

Autorka kritiky má dojem, že v novinách lze běžně vidět takové portréty jako romského lékaře či právníka. Nebo že fotografie nevzbuzují zájem a jejich kompozice je obehraná. Bohužel nelze souhlasit, v médiích jsem nikdy takové osobnosti neviděla. Většina z nás, dovoluji si tvrdit, jednoduše neviděla Romy vykonávat podobné profese. Dále je důležité si uvědomit, že prostředky portréty jsou omezené v případě, že fotograf kompozici podřizuje jednotnému záměru, aby se v souhrnu projevil v pevné a konzistentní formě, disponující dostatečně jasným výrazovým sdělením. Proto se mohou polodetaily v četnosti spojených s interiéry kanceláří zdát obehrané, nicméně jistý záměr opakování odpovídá víc než cokoli jiného právě záměru autora - shromáždit *důkazy* o komunitě, které ovšem z pohledu většiny budou působit jako běžné a pozornost nepřitahující. Wyattovi se tedy evidentně podařilo shromáždit materiál hovořící sám za sebe na téma stereotypní myšlení většiny.

Základní východiska, záměry a prostředky projektu jsou uvedeny v předmluvě knihy i na letáku výstavy, autorce však nejspíš podobné informace unikly a dle mého názoru se jedná o příklad rutinní práce novináře, který má za úkol napsat kritiku na něco, co nejspíš ani neměl čas náležitě shlédnout.

Kritika ukazuje, jak jsou záležitosti s romskou tematikou hodnoceny z pohledu většinové společnosti – z pozice zástupce majority se může jednat o normální, běžný a v celku nudný soubor portrétů – „co zvláštního přináší, když fotografie nezaujmu?“ . Nicméně Romy má většina z nás zafixované jako jedince problematické a jejich fotografie jsou vždy spojovány s nárokem určitého prvku

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

exotičnosti a atraktivnosti.

Každá kritika je nepochybně svobodným vyjádřením názoru autora, avšak je smutné, když se zakládá na neúplnosti informací, které ovlivní čtenáře. Hodnotit Wyattův projekt pouze esteticky a povrchově znamená nevystihnout nejdůležitější momenty této kolekce, která je něčím víc než sbírkou portrétů. Je jistou sondou do společnosti, jak romské menšiny tak majoritní, důležitý sociologický dokument i akt politického umění.

- **kritika v kontextu**

Zajímavé uchopení projektu a záměru autora se objevuje v kritice Josefa Chuchmy v Mladé frontě Dnes ze dne 14.10.2005 nazvaná „Američan, který nás zahanbuje“. Chuchma hodnotí fotografův počin v kontextu Wyattova prvního projektu v Čechách, dostatečným způsobem ho představuje a zamýšlí se na jeho hodnotou a účelností ve vztahu k české společnosti, stejně jako ho zasazuje i do kontextu současné české fotografie.

Podívejme se na několik nejdůležitějších Chuchmových konstatací:

- „V těch publikacích přitom "občansky" dokázal to, co se zdá pro tuzemské fotografy z nějakých důvodů nerealizovatelné.“
- „Jen co projekt 101 umělců získal konečný tvar, pustil se Wyatt do dalšího souboru, do fotografování těch českých Romů, kteří se vymykají - diplomaticky řečeno - zavedené exotické představě, která v této zemi o nich převládá.“
- „Wyattova přímocharost českému pochybovači tudíž pravděpodobně připadne jako neúměrně "buldozerovitá", jako typicky americká. A už ten název projektu, že: Romské obrození... Avšak opatrně, velmi opatrně s pražskou ironií

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

a skepsí! - právě Wyattova akčnost a otevřenost má hlavní zásluhu na tom, že fotograf svá předsezetí dotahuje do konce a objevuje nejen pro sebe, nýbrž i pro nás, ba dokonce pro zdejší zasvěcence zajímavé lidi. „Musím se přiznat, že soubor Roma Rising/Romské obrození i mně nečekaně odkryl jeden netušený obzor. Z fotografií jsem se poprvé dozvěděla o existenci některých, mně dosud neznámých osobností. Jednou z nich je třeba lékařkadiabetoložka Olga Rostášová; dlouho jsem žila v domnění, že jediný Rom lékař je u nás chirurg Vladimír Horváth,“ přiznává se v doslovu ředitelka Muzea romské kultury Jana Horváthová, v knize rovněž portrétovaná, a to spolu se svým mužem, jímž je zmíněným MUDr. Horváthem.“

- *„Romské obrození je fotograficky ještě konvenčnější a informativnější než 101 umělců v České republice. Celkově jde více o sociálněfotografický koncept než o ryze fotografický soubor.“*
- *„Převažují polocelky či polodetaily v pracovním prostředí nebo v domácnosti, v několika případech technicky zručný Chad Wyatt zvolil detail obličeje. Něco tak přirozeně pozitivního a optimistického tady v oblasti obrazových publikací už hodně dlouho nevyšlo! „Roma Rising/Romské obrození je u nás zcela prvním projektem svého druhu a je příznačné, že k jeho realizaci přistoupil právě cizinec. K tomu dílem Afroameričan. Ale hlavně odpočatý, nepřilíš poznamenaný letitými romsko-neromskými animozitami ukrytými pod pokličkou naší malé těsné české kotliny,“ konstatuje v doslovu Jana Horváthová.“*

Chuchma se výstižně věnuje nejdůležitějším aspektům Wyattovy práce. Schopnost nabídnout české veřejnosti tak obsáhlé sbírky portrétů ať již Romů nebo českých umělců se nepodařilo žádnému českému fotografovi. Jakoby klasická černobílá portrétní fotografie vymizela z okruh zájmu pod tlakem

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

konceptuální a většinou digitální fotografie. Jakoby se pod vlivem možností instantaneity digitálního snímku zapomínalo na potřebu dokumentace současné doby na klasické médium, které vydrží déle než elektronický zápis. Wyattovy portréty zachycují obyčejné životy, zkušenost obyčejného dne, která je hodnotným dokumentem doby, jež bude za pár desítek let naprosto odlišná.

Chuchma dále připomíná onu stereotypní představu jediné možné sounáležitosti romské fotografie s aspektem exotičnosti, který je jeden z nejběžněji připomínaných, velmi zakořeněných názorů, jak se projevilo i v kritice Čechlovské uvedené výše. Ostatně hovoří o ní i Hübschmannová v odborném posudku projektu (viz. příloha *posudek Hübschmannová*)

Nezapomíná na skutečnost, že projekt vytvořil cizinec, a tudíž by mohl být naší společností – příznačně – hodnocen negativně, bez uznání. Ostatně Wyatt si možnost tohoto postoje uvědomuje velmi jasně, a proto vždy včas připomíná svůj postoj: „*Czech might say, 'Who is this American guy to tell us what to think?' Yet I come not as an American guy but as a guy who's black.*“

Chuchma naráží na pražskou skepsi a ironii, dle mého názoru velmi výstižně a oprávněně, nicméně se jedná o jev povahy českého člověka, který než by uznal neobvyklý počin, tak ho zkritizuje a smete ze stolu. A dále uvádí příklad toho, že i vzdělaná Romka s titulem nemá moc příležitostí dozvědět se o dalších vzdělaných Romech – že tedy fotografie vzdělaných Romů opravdu nejsou běžnou záležitostí, jak se domnívá Čechlovská.

Výstižně podotýká, že se tedy nejedná pouze o fotografickou kolekci, ale o důležitý sociologický a historický dokument. Vzhledem k tomu, že není pouze umělecký kritik, ale oblast fotografie je mu dosti blízkou, podařilo se mu vytknout dvě největší přednosti projektu z hlediska historie portrétní fotografie

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

– jedná se o rozsáhlý soubor portrétů, které jsou přirozené ve svém výrazu a nejsou stylizované. Zachycují osoby tak, jak se sami cítí a chtějí vypadat, variují v celcích, polodetailech, detailech tváří. Uvědomuje si především dokumentační hodnotu takové kolekce, kterou pro českou společnost Wyatt vytvořil již podruhé.

Posledním obodem kritiky kritiky je nejvhodnější uvést Chuchmovo přání, které skrývá i připomínku toho, jak se naše společnost má v oblasti multikulturality mnohé co učit:¹²⁷ „*Mohl by se takových dobře umanutých Wyattů pohybovat po téhle republice větší počet. Aspoň bychom se o sobě něco dobrého, ale třeba také něco hrozného, co sami nejsme schopni dohlédnout, dozvěděli.*“

Projekt byl rovněž zmíněn velvyslancem ČR ve Washingtonu, DC. Petrem Kolářem (viz. příloha *kritiky projektu*) v New York Times ze dne 6. dubna 2006 a sice v souvislosti s komentářem rozsudku Evropského soudu v záležitosti rozhodnutí o diskriminaci romských dětí v českých školách. Dle Koláře je problematický vztah většiny k Romům otázkou sociokulturních rozdílností, ne pouze otázka rasových předsudků a poukazuje právě na Wyattem vytvořenou kolekci Romů, která je důkazem toho, že někteří se v majoritní společnosti prosadit dokázali.

Hovoříme-li o reflexi projektu v médiích, nemůžeme opominout fakt a smutnou skutečnost, že v naší malé zemi je nejčtenějším tiskovým médiem bulvární *Blesk*, a je tedy víceméně pravděpodobné, že projekt se dostal do povědomí jen menšinové části veřejnosti.

Nicméně se domnívám, že projekt měl silnou odezvu v médiích (alespoň v

---

¹²⁷ Česká společnost je v Evropě jednou z nejvíce monokulturních společností a o její „stejnosti“ se často hovoří ve spojitosti právě s onou netolerantností, uzavřeností a nevolí připustit si naprosto jiný pohled na věc

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

době konání pražské premiéry) Projekt však v médiích nevyvolal to, o co šlo se autorovi nejvíce, a sice pokračování v tomto dialogu otevřeného z jiného úhlu pohledu. Po vernisáži a publikaci kritik knihy se média přestala o projekt zajímat a nijak ho nevyužila. Pasivitu potvrzuje i Katka Danyiová: „...je škoda, že diskuse trvá jen tehdy, když probíhá vernisáž projektu...“ (celý rozhovor viz. příloha rozhovor s Katkou Danyiovou).

teoretické zhodnocení

Wyattovo východisko koresponduje je představeno v předmluvě knihy, kde podobně jako Campbell navrhuje přístup „čtení“ fotografií Romů. Vytváří obraz, kterým se snaží poskytnout jiný pohled na romskou menšinu, o pohled pod povrch jdoucí a kontext zahrnující, jež je „napsán“ obrazem i textem, v zachycených tvářích a zaznamenaných konkrétních příbězích.

Nový mediální obraz Romů je obraz založený na osobním přístupu a silném sepejetí obrazu a textu. Texty jsou zdrojem náležitého kontextu, bez kterého by význam souboru portrétů mohl být vykládán různě. Kontextu, který bychom v běžných médiích našli jen těžko.

Wyatt upřímně vyjadřoval úctu a podporu, neboť ví, jak těžké je najít vlastní sebeúctu a ocenění po zážitcích ponižování a odstrkování. Snažil se ukázat majoritní společnosti, že její stereotypní myšlení není pravdivé a stojí v rozporu s možností otevření dialogu, jež jediný může obě strany dovést ke společnému řešení. Společnosti je tak nabídnut nový mediální obraz Romů, který je vhodný pro ty, kdo žádají obsažné, ne po povrchu jdoucí sdělení, a jsou ochotni přehodnotit vlastní, již vytvořené názory.

Wyattovo východisko lze interpretovat tradicí hermeneutické filosofie. Fotograf se rozhodl vstoupit do projektu „rozhovorem“ a k výsledku došel

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

„reinterpretací“ své životní zkušenosti. Reinterpretace se odehrávala v četných diskusích jak s fotografovanými, tak s přáteli nebo asistenty projektu. Diskuse obohacené o poznatky teorie sémiotiky a visual arts, které jsem načerpala na FHS, se staly důležitými reflexemi pro autorovo uvažování o vyvíjejícím se projektu, nabízely mu nové pohledy zpětně projekt ovlivňující v jeho konečné podobě.

Dle Thompsona pak můžeme zhodnotit percepci tohoto mediálního produktu. Interpretace každého symbolického sdělení vyžaduje aktivní přispění diváka/interpreta, který do momentu percepce vnáší své vlastní postoje a názory vytvářející jeho výkladový rámec. Konkrétní význam sdělení je pak ovlivněn individuálním procesem recepce, interpretace a reinterpretace, který je dotvářen kontextem.

Viděno pohledem myšlení Derridy či Lyotarda je projekt možností reformulace skutečnosti na základě nového materiálu. Wyatt nabízí vlastní zkušenost, na jejímž základě vytvořil hmatatelný materiál a zdroj pro naše zamyšlení, pro možnost nového uchopení podstaty problému. Nabízí jiný pohled či nástroj, kterým lze skutečnost vidět

Autor zároveň nemá v úmyslu poučovat nás a říkat, co je správné, co my Češi děláme špatně. Pouze nabízí otevření dialogu způsobem, který by nás nejspíš nenapadl – žijeme vedle sebe, a proto se jen těžko objevují nové pohledy na problematickou skutečnost. Tady se osvědčuje a potvrzuje ona důležitá skutečnost, že Wyatt přichází jako *cizinec z vnějšku* a vyjádřením svého postoje v realizaci umělecko-sociologického díla nás vede k zamyšlení. Mediuje vlastní zkušenost a snaží se vytvořit její reflexi zkrze naši společnost, jež se tak nevyhnutelně stává zároveň reflexí naší vlastní společnosti.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

Diskuse může začít, když Romové dokáží sjednotit své síly a cíle, když se rozhodnou stát se silným, plnohodnotným partnerem jednoho hlasu. Zároveň my musíme být schopní vidět jinak než pouze ve stereotypech, to vyžaduje úsilí od nás. Wyatt upozorňuje na to, že ve většině životopisných poznámkách se vyskytovalo životní motto ve smyslu „*co nechceš, aby jiní činili tobě, nečiň ty jim*“, kterému rozumí jako jasné zprávě o volání po rovné šanci toho, kdo se snaží vypořádat se s negativními překážkami, které nalézají na své životní cestě.

Snaha vykročit musí být podpořena a ne zmařena. K tomu se doufám obě strany krok za krokem blíží ve společných diskusích a snahách o vzájemné porozumění. Neboť je stále více těch, kteří šanci jednoduše nedostali - skončili ve zvláštní škole, mají početné rodiny a jsou nezaměstnaní.

Je rovněž mnoho těch, kteří se ke svému původu nehlásí: „...*Hovoří-li tedy Chad Wyatt o střední a vyšší třídě, soustředí se jen na tu součást romské populace, která se navzdory společenskému úspěchu nestydí za své kořeny. ...ti všichni učinili vědomé rozhodnutí, že romský původ není handicap, ale deviza, která se natrvalo stává součástí jejich osobní i veřejné image. Skutečná střední vrstva však zůstává neznámá. Záměrné popírání etnické příslušnosti je v romské komunitě jevem častým a obecně rozšířeným a Wyattova galerie osobností je tedy stále jen špičkou ledovce.*“¹²⁸ Vše je tedy otázkou času, neboť se jedná o komplikované a ve společnosti velmi zapletené klubko vzájemných interakcí a mediací.

dle mého názoru...

Projekt vznáší otázky a podněcuje diskuse, je zdrojem různých úvah a kritik. Někdo hovoří o akademičnosti či patetičnosti, jiný o výkonu hodného ocenění.

Jsme přesvědčena o tom, že Wyattův projekt je naší společnosti rozhodně

128

Ryvolová, K., „*Romové na špičce ledovce*“, Respekt, 20.06.2004

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

přínosem, ať portréty působí akademicky nebo pateticky. Je především zprávou o tom, že se nesnažíme vidět věci pozitivně, že nehledáme jiné názory, které by nám pomohly najít nové řešení. Nenašel se žádný fotograf, který by vytvořil podobnou kolekci dříve. V tomto ohledu je Wyattův příspěvěk nedocenitelný. Jako z vnějšku přicházející se nebál kritiky a věnoval čas a peníze na projekt, který je hodnotný především pro naši společnost.

Na jedné straně je tedy odstup autora důležitý a možná opravdu nezbytný, na straně druhé se však vepisuje do podoby projektu – ona akademičnost kompozice se může mnohým zdát v případě Romů nezvyklá, robustní či nudná – jak tvrdí jedna z nejvýznamnějších fotografek sociálního dokumentu Dagmar Hochová: „oni ty Romové se dají fotit i jinak, to je škoda, on je moc akademické a precizní, je to takový upnutý...“ Ano, v našich podmínkách jeho portréty tak působí, akademicky a velmi precizně.

Domnívám se však, že částečně tento dojem vyplývá i ze skutečnosti, že Wyattova tvorba je opravdu precizní, na vysoké řemeslné úrovni. Jednoduše nejsme zvyklí na oficiální portrétní tvorbu. Práce, kterou se Wyatt živí, jakoby v naší společnosti neměla místo.

Dalším důvodem jistě nedůvěry, který se objevil v reakcích, vyplývá z prostého faktu, že u nás rovněž nejsme zvyklí na explicitní projevy důstojnosti či úcty v mezilidské komunikaci. Americká společnost leží na jiných základech a jistou otevřenost a apriorní toleranci či právě úctu k druhému ai jeho názoru, lze cítit v každodenní komunikaci.

Jeho postoj tedy může působit přehnaně, ale ze zkušenosti vím, že se tak zdá pouze ze zvyku a neznalosti – nejsme zvyklí dívat se na skutečnost očima jiných a vážit si práce těch, kteří jsou vyjímeční. Wyatt možná působil trochu

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

jako marfan, když dokola a dokola opakoval podstatu projektu a své důvody k tvorbě, hledal další a další lidi, přesvědčoval potencionální osobnosti k podpoře projektu. I mně se zpočátku zdálo naprosto nepochopitelné, proč vynakládá takovou energii, velké finanční náklady a čas kvůli českým Romům.

Nicméně jeho úsilí lze porozumět z rozhovorů a po hodinách strávených nad společnou prací. Jeho projekt je životním vyjádřením umělce, který cítil potřebu vyslovit se k tomu, co bylo neoddelitelnou součástí jeho života a čím mohl pomoci těm, kteří jsou na stejné cestě. Přispět k jejich lepšímu pochopení a postavení ve společnosti, kde dosud nejsou dostatečně uznáváni. Věnoval ho rodičům z pochopitelných důvodů - jedná se o mediaci toho nejdůležitějšího, co se Wyatt za svůj život naučil, jak ostatně zmiňuje i Barensenová: „*For Wyatt, then, this project is a chance to revisit his own roots and carry the torch his parents lit.*“¹²⁹

Rovněž mohu potvrdit, že jednotlivá osobní setkání a diskuse o projektu zanechala na fotografovaných konkrétní a ve většině případů pozitivní důsledky. Mnozí z nich nechápali, proč by měli být považováni za výjimečné pro to, že se na cestě za „normalitou“ museli potýkat s dvojnásobnými překážkami. Projekt jim otevřel jiný pohled na sebe samé – uvědomili si, že přeci jen existuje někdo, kdo má zájem o nich a jejich všedních příbězích plných úsilí hovořit a předat zprávu celé společnosti. A co jiného než respekt a úcta k sobě samému je důležitější na cestě budování respektu ve vztahu s majoritní společností?

Vidím tedy v projektu přínos i přesto, že akademičnost a patetičnost může být proti srsti někomu, kdo se chce soustředit jen na estetickou stránku věci. Skutečnost vzniku nového sdělení je to nejpodstatnější a nese s sebou

129

Barensen, K., „*Real Roma. A fresh view of a beleaguered minority.*“; Prague Post, 21.-27.9.2005

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

významnou hodnotu sociálního dokumentu. Zároveň je pochopitelné, že nemůže být z našeho pohledu ideální – své místo v naší společnosti projekt teprve hledá. Kritiky jsou spojené se vším, co se rodí a je jedině ku prospěchu věci, když se objevují jak záporná tak kladná hodnocení. Pomáhá to v heideggerovském smyslu k *vysvětlení* vlastní podstaty, vystoupení smyslu, které je možné jedině v průběhu času.

Souhlasím s panem Chuchmou, který říká, že podobný soubor měl vzniknout již dávno, a sice z naší vlastní iniciativy a že je zahanbující, vytvořil-li ho Američan. Na druhou stranu však není jisté, kdo z našich portétních fotografů by měl stejnou motivaci, která by dotyčného přenesla přes veškeré překážky, které musel Wyatt projít. A možná právě nutnost onoho odstupu zároveň s neschopností dívat se na věci z pohledu jiných, jež je v americké společnosti podpořena všudypřítomnou multikulturalitou, je oním důvodem neaktivity v našich řadách.

Lze namítnout, že Wyatt vlastně vytváří jiný mýtus či stereotyp, jak si myslí kolega Jaroslav Balvín ml. Odpovědí by mohla být odpověď ve smyslu, že je lepší tvořit pozitivní mýty, než mlčet o skutečnosti a nereagovat na následky našich negativních postojů, jež o nás mohou vypovídat zahanbujícím způsobem. Je lepší aktivně působit a to jakýmkoli způsobem než říct, že to stejně nemá cenu. Důležitá je ona konfrontace posunující stav věci kupředu.

zájem o nový obraz Romů?

Již jsme zmínili neúspěch otevření diskuse v médiích na základě projektu, v což Wyatt doufal – i když vyjadřuje radost nad zájmem v předmluvě své knihy, je smutné zjištění, že zájem se skončením výstavy v našem prostředí utichl.

Wyatt je zklamán i změnou názoru ze strany Správy českých center, která v

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

počátku projektu projevila velký zájem a plánovala převzetí projektu a jeho kolování po jednotlivých zemích Evropy, ve kterých má své pobočky. Možná se tedy kufry s fotografiemi pro další instalaci jen tak neotevřou. Důležitým výsledkem je však zmenšená kolekce putujícího se skupinou Rotor.

Pozitivním příkladem je dále 14-ti týdeníku Romano Hangos, který od brněnské premiéry v každém čísle uveřejňuje jeden z portrétů spolu se zkráceným životopisem. Má zájem na prezentaci lidí, kteří se mohou stát motivací nejen Romům.

Rovněž kniha portrétů je důležitým počinem, který zůstane na očích. Jedná se o velmi zdařilou publikaci, důležitou svým obsahem nejen pro fotografy a studenty fotografie, ale i pro sociology, novináře, poradce a romské organizace.

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

závěr části II.

Wyattův nový mediální obraz je krátce po narození. Jistě proto, že soubor portrétů vznikl jako projekt fotografický z rukou umělce, bylo jednodušší představit a vnést jej do mediálního prostředí, jež je nepochybně vlivem bolavé historie přecitlivělá na téma spojené s romskou menšinou.

Jedná se o signifikantní, výrazově i obsahově unikátní poukázání na to, jak myšlení většinové společnosti může být zkreslené a nesprávné. Projev názoru a výzva k zamyšlení, které nenechá jedince klidným.

Obsah sdělení Wyattova projektu může vystoupit teprve tehdy, když jsou diváci ochotni diskutovat, otevřít se novému pohledu a respektovat ho. Zejména tam, kde se neozvou apriori skeptické hlasy ve smyslu: „*co nám takový Američan bude vykládat...*“.

Na závěr uvedu Wyattova slova, která zazněla v rozhovoru s Veronikou Bednářovou u příležitosti brněnské premiéry: „*Nerad bych říkal, že jsou tihle lidé „za vodou“. Být za vodou znamená, že už je nečekají žádné potíže, že teď už bude všechno v pohodě. Jenže nebude. Třeba sto let ještě ne. Všichni zažívají každodenní boj: na ulici, na úřadech, v práci. Je to I moje zkušenost. I když jsem se vyšplhal na určitou úroveň, vždycky se najde washingtonský taxikář, který mi s tou svou kraksnou nezastaví, protože jsem černý, i když mám sako a kravatu, a zastaví až o deset metrů dál někomu, protože je bílej. Zajímalo by mě, kolik pražských taxikářů by zastavilo Romovi, co si na něj mávne.*“¹³⁰

---

¹³⁰ Bednářová, V., „*Romské obrození*“, Reflex, 27.06.2004

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

závěr

Nastíněním principů stereotypního myšlení, vzniku mediálního produktu a medializace stereotypů jsem postavila naproti běžnému mediálnímu obrazu Romů obraz nový, vytvořený v projektu portrétního fotografa Chada Evanse Wyatta. Zmínila jsem jejich důležité rozdíly ve východiscích a principech, jejich mechanismech působení a výsledného obsahu sdělení.

Vedle sebe stojí nejen dva mediální obrazy jedné menšiny, ale i dva způsoby uvažování, dvě možnosti člověka v přístupu k druhému, skutečnosti a životu v jeho společnosti. Rutina a cíl zisku naproti osobnímu přístupu a snaze sdělit něco přínosného a podstatného. Paušální přístup versus otevřená diskuse vyžadující toleranci a ochotu dívat se na známé věci z nového úhlu pohledu, i tak lze charakterizovat tento exkurz. Slovy terminologie EKS se pak jedná o reflexi znakové tvorby skutečnosti neboli sociální konstrukci reality skrze nově vytvořenou reprezentaci reprezentace.

Snažila jsem se rovněž zdůraznit způsob, jakým jsem vstřebala působení akademického prostředí na můj osobnostní vývoj, jakým způsobem se mi daří nabyté vědomosti a dovednosti využívat v běžném životě. Schopnost vlastní iniciativy a kreativy v procesu poznávání, v procesu tvorby sociální reality, snaha o vlastní interpretaci okolního světa, zahlceného technickými obrazy a podmanivými instrumenty k myšlení.

Prostor pro aktivní, Heideggerovými slovy autentický přístup k životu je umenšen nejednoznačnou interaktivností produktů elektronické kultury. Myšlenové reflexe a individuální tvorba je pro občerstvení společenského prostoru nezbytnou právě v době nadvlády hodnoty a prostředků instatní gratifikace, pro udržení pocitu reálného světa v opozici působení jeho simulací a simulaker, pod jejichž vlivem a tíhou se nám skutečnost rozplývá způsobem, na

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

který upozorňoval již na počátku minulého století např. Walter Benjamin.

Romové jsou v české společnosti považováni za vnějšího nepřítele a historie soužití je velmi bolestná a komplikovaná vzhledem k odlišnému kulturnímu i historickému původu. Romové jsou tím *jiným*, na kterého ukazujeme při problémech, jež jsou přítomné v každé komunitě. Vždy je jednodušší ukázat prstem než zpytovat a pátrat po příčinách uvnitř sebe sama. Každý, kdo trochu cestuje, ví, jak je obyvatelstvo v jiných státech mnohem různorodější, a jak právě to explicitně vede jedince k netušeným pohledům. Na ulicích Paříže či Berlína lze potkat různorodější obyvatelstvo než cestou po jakémkoli českém městě.

Romové jsou však zároveň oním *jiným*, skrze kterého lze právě ony jiné pohledy nalézt. Tak jak hovořil Foucault o jinakosti vykázané za hranice, jež vymezovala normalitu a udržovala pospolitost většiny, tak je v současnosti běžné využívat onu diferenci jako zdroj nového poznání dané reality. Neboť mechanismy poznávání se stále opakují, existují pouze znaky znaků, reprezentace reprezentací.

Poselství projektu pro obě strany tedy připomíná nezbytnost dívat se na věci očima jiných lidí a neustávat v názoru, že „my“ jsme ti „normální a správní“. Namísto uzavřenosti a nevěle k jinému pohledu je důležitá tolerance a ochota porozumění. Hledání odpovědí na otázky týkající se nás v obraze *jiného*. Projekt amerického fotografa je jedním z těchto zdrojů možné reflexe, nastavené zrcadlo našemu vztahu nejen k menšině Romů.

seznam literatury

- Austin, J. L., *Jak udělat něco slovy*; Filosofia; Praha, 2000
- Batchen, G., *Each Wild Idea*; The MIT Press; Massachusetts, 1997
- Barthes, R., *Le message photographique* in: *L'obvie et l'obtus*; Seuil; Paris, 1982
- Barthes, R., *Mytologie*; Dokořán; Praha, 2004
- Barthes, R.: *Světlá komora*; Archa; Bratislava, 1994
- Benjamin, W., *Dílo a jeho zdroj*; Odeon; Praha, 1979
- Bennett, L., W., *News, the Politics of Illusion*; Longman Publishers; New York, 1986
- Berger, P. I., Luckmann, T., *Sociální konstrukce reality*; CDK, Brno, 1999
- Bourdieu, P., *O televizi*, Doplněk, Brno, 2002
- Burgin, V., *Thinking Photography*; Macmillan Education, LTD; 1982
- Burton, G., Jiráček, J., *Úvod do studia médií*; Barrister & Principal; Brno, 2003
- Campbell, Ch.P., *Race, Myth and the News*; Sage Publications; California, 1995
- Fiske, J., & Hartley, J., *Reading television*, Methuen; London, 1978
- Flusser, V., *Moc obrazu*; časopis *Výtvarné umění*, č.3-4/96; OSVU; Praha, 1996
- Flusser, V., *Pozadí*, text připravený k vydání; Bystřický, J.
- Flusser, V., *Za filosofii fotografie*; Hynek; Praha 1994;
- Heidegger, M., *Věk obrazů světa* in: časopis *Prostor*; Praha, 1969
- Heidegger, M., *Básnický bydlí člověk*; OIKOYMENH; Praha, 1993
- Homoláč, J., Karhanová K., Nekvapil J., *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*; Doplněk; Brno, 2003
- Hubík, S., *Sociologie vědění*; Slon, Praha, 1999
- Jiráček, J., Köpplová, B., *Média a společnost*; Portál; Praha, 2003
- Kesner, L., *Muzeum umění v digitální době*; Národní galerie; Praha, 2001
- Kristeva, J., *Slovo, dialog a román*; Pastelka; Praha, 1999
- Lakoff, G., Johnson, M.: *Metafory, kterými žijeme*; Host; Brno 2002
- Média a realita*; sborník FSS MU; Brno, 2003
- Nečitelní cizinci*, Multikulturní centrum Praha, Praha, 2003
- Schutz, A., Luckmann, T., *Structures of the Life-World*; Northwestern University Press, Evanston, 1973
- Sekula, A., *On the Invention of Photographic Meaning* in: *Thinking Photography*; Macmillan Education, LTD; 1982

Mediální obraz Romů versus Roma Rising/Romské obrození aneb nový mediální obraz Romů

- Sirovátka, T; *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*; MU FSS; Georgetown, 2002
- Thompson, J. B., *Média a modernit*; Karolinum; Praha, 2004
- Virilio, P., *Informační bomba*; Pavel Mervat; Červený Kostelec, 2004
- Vybíral, Z., *Vymoderovaný svět*, Konfrontace; Hradec Králové, 1997
- Wyatt, Ch. E., *101 umělců České republiky*; Argo; Praha, 2000
- Wyatt, Ch. E., *Roma Rising : Romské obrození*; Argo; Praha, 2005
- Walter, L., *Public Opinion*; The MacMillan Company, 1922